

Ammatillisen perustutkinnon perusteet

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinto, viittomakielen ohjaaja 2014

Määräys 89/011/2014

(sisältää määräyksen 4/011/2015 mukaiset muutokset ja oikaisut)

(sisältää määräyksen 43/011/2015 mukaiset muutokset)

Ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjät,
näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen järjestäjät,
näyttötutkinnon järjestäjät,
tutkintotoimikunnat

Voimassaoloaika: **1.8.2015 alkaen toistaiseksi**

Säännökset, joihin toimivalta määräyksen antamiseen
perustuu:

L 630/1998, 13 § (muutettu L 787/2014)

L 631/1998, 13 § (muutettu L 788/2014)

Kumoaa Opetushallituksen määräyksen
18.12.2009 nr 57/011/2009

Muuttaa Opetushallituksen määräystä

VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN PERUSTUTKINNON PERUSTEET

Opetushallitus on päättänyt viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon perusteista liitteen mukaisesti.

Ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän tulee ammatillisesta peruskoulutuksesta annetun lain 14 §:n mukaisesti hyväksyä näiden tutkinnon perusteiden mukainen opetussuunnitelma.

Koulutuksen järjestäjän, näyttötutkinnon järjestäjän ja tutkintotoimikunnan tulee noudattaa määräystä ammatillisessa peruskoulutuksessa ja näyttötutkinnoissa 1.8.2015 alkaen.

Lisätietoja määräyksestä ja siitä, mistä se on saatavissa, saa Opetushallituksen ammattikoulutuksen tai ruotsinkielisen koulutuksen toimintayksiköstä.

Pääjohtaja

Aulis Pitkälä

Opetusneuvos

Ulla Aunola

LIITE

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon perusteet 2014

VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN PERUSTUTKINTO, VIITTOMAKIELEN OHJAAJA 2014 SISÄLTÖ

JOHDANTO	1
1 VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN PERUSTUTKINTO JA SEN MUODOSTUMINEN	1
1.1 Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon muodostuminen.....	1
1.2 Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon tutkintokohtaiset terveydentilavaatimukset.....	3
2 VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN PERUSTUTKINNON AMMATILLISET TUTKINNON OSAT, AMMATTTAITOVAATIMUKSET JA OSAAMISEN ARVIOINTI.....	4
2.1 Pakolliset tutkinnon osat.....	4
2.1.1 Suomalaisen viittomakielien hallinta	4
2.1.2 Lasten ja nuorten ohjaus ja kasvatus viittomakieli- ja kommunikaatioalalla	6
2.1.3 Aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus viittomakieli- ja kommunikaatioalalla.....	14
2.1.4 Kommunikaatiomenetelmät ja kommunikaation tukeminen.....	18
2.2 Valinnaiset tutkinnon osat	22
2.2.1 Ilmaisutaitojen ohjaus.....	22
2.2.2 Kuurosokeiden ohjaus	26
2.2.3 Kommunikaation ohjaaminen	28
2.2.4 Monikulttuurisessa työympäristössä toimiminen	31
2.2.5 Palvelujen tuottaminen.....	34
2.2.6 Yritystoiminnan suunnittelu.....	36
2.2.7 Tutkinnon osa ammatillisesta perustutkinnosta	39
2.2.8 Tutkinnon osa ammattitutkinnosta tai erikoisammattitutkinnosta.....	39
2.2.9 Tutkinnon osa ammattikorkeakouluopinnoista (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)	39
2.2.10 Työpaikkaohjaajaksi valmentautuminen (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)	40
2.2.11 Yrityksessä toimiminen (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa).....	42
2.2.12 Huippuosajana toimiminen (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)	46
2.2.13 Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin perustuvia tutkinnon osia (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)	50
2.2.14 Tutkinnon osa vapaasti valittavista tutkinnon osista (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa) ..	50
3 YHTEISET TUTKINNON OSAT, OSAAMISTAVOITTEET JA OSAAMISEN ARVIOINTI AMMATILLISESSA PERUSKOULUTUKSESSA.....	51
3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen	51
3.1.1 Äidinkieli	51
3.1.1.1 Äidinkieli, suomi	51
3.1.1.2 Äidinkieli, saame	55
3.1.1.3 Äidinkieli, viittomakieli	58
3.1.1.4 Äidinkieli, opiskelijan oma äidinkieli.....	62
3.1.1.5 Äidinkieli, suomi toisena kielenä	64

3.1.1.6 Äidinkieli, ruotsi toisena kielenä.....	67
3.1.1.7 Äidinkieli, suomi viittomakielisille.....	67
3.1.1.8 Äidinkieli, romani	70
3.1.2 Toinen kotimainen kieli, ruotsi	72
3.1.3 Vieraat kielet	74
3.1.3.1 Vieras kieli, A-kieli.....	75
3.1.3.2 Vieras kieli, B-kieli	77
3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen.....	79
3.2.1 Matematiikka	80
3.2.2 Fysiikka ja kemia	82
3.2.3 Tieto- ja viestintäteknikka sekä sen hyödyntäminen.....	85
3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen.....	87
3.3.1 Yhteiskuntataidot.....	87
3.3.2 Työelämätaidot.....	90
3.3.3 Yrittäjyys ja yritystoiminta	94
3.3.4 Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto.....	97
3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen	101
3.4.1 Kulttuurien tuntemus.....	101
3.4.2 Taide ja kulttuuri.....	103
3.4.3 Etiikka.....	104
3.4.4 Psykologia	105
3.4.5 Ympäristöosaaminen.....	107
3.4.6 Osa-alueita kohdista 3.1.1–3.3.4.....	109
4 VAPAASTI VALITTAVAT TUTKINNON OSAT AMMATILLISESSA PERUSKOULUTUKSESSA	109
4.1 Ammatillisia tutkinnon osia	109
4.2 Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin perustuvia tutkinnon osia.....	109
4.3 Yhteisten tutkinnon osien osa-alueita tai lukio-opintoja	110
4.4 Jatko-opintovalmiuksia tai ammatillista kehittymistä tukevia opintoja	110
4.5 Työkokemuksen kautta hankittuun osaamiseen perustuvia yksilöllisiä tutkinnon osia	110
5 TUTKINTOA YKSILÖLLISESTI LAAJENTAVAT TUTKINNON OSAT AMMATILLISESSA PERUSKOULUTUKSESSA	110
LIITE 1 VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN AMMATTIALAN KUVAUS, ARVOPERUSTA JA PERUSTUTKINNON TAVOITTEET	111

JOHDANTO

Ammatillisesta peruskoulutuksesta annetun lain 630/1998 (muutos 787/2014) mukaan Opetushallitus määrää perustutkinnon perusteissa tutkintonimikkeet, tutkinnon muodostumisen, tutkintoon sisältyvät tutkinnon osat sekä tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset tai osaamistavoitteet ja osaamisen arvioinnin.

Lain mukaan ammatillisen perustutkinnon suorittaneella on laaja-alaiset ammatilliset perusvalmiudet alan eri tehtäviin sekä erikoistuneempi osaaminen ja työelämän edellyttämä ammattitaito vähintään yhdellä osa-alueella. Ammatillinen perustutkinto voidaan suorittaa ammatillisesta peruskoulutuksesta annetussa laissa tarkoitettuna ammatillisena peruskoulutuksena tai ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa 631/1998 (muutos 788/2014) tarkoitettuna näyttötutkintona.

1 VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN PERUSTUTKINTO JA SEN MUODOSTUMINEN

1.1 Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon muodostuminen

Ammatillisena peruskoulutuksena suoritettava perustutkinto muodostuu ammatillisista tutkinnon osista (135 osaamispistettä), yhteisistä tutkinnon osista (35 osaamispistettä) ja vapaasti valittavista tutkinnon osista (10 osaamispistettä). Ammatillisen perustutkinnon laajuus on 180 osaamispistettä.

Näyttötutkinnot muodostuvat ammatillisista tutkinnon osista.

Ammatillisessa peruskoulutuksessa opiskelija voi yksilöllisesti sisällyttää perustutkintoonsa enemmän tutkinnon osia, jos se on tarpeellista työelämän alakohtaisten tai paikallisten ammattitaitovaatimusten tai opiskelijan ammattitaidon syventämisen kannalta.

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon tutkintonimike on viittomakielen ohjaaja.

Muodostumistaulukossa numerointi viittaa luvuissa 2, 3, 4 ja 5 käytettyyn tutkinnon osien numerointiin.

VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN PERUSTUTKINTO, viittomakielen ohjaaja	
Tutkinnon muodostuminen ammatillisessa perustutkinnossa, 180 osp	Tutkinnon muodostuminen näyttötutkinnossa
2 Ammatilliset tutkinnon osat, 135 osp	2 Ammatilliset tutkinnon osat
2.1 Pakolliset tutkinnon osat, 105 osp	2.1 Pakolliset tutkinnon osat
2.1.1 Suomalaisen viittomakielen hallinta, 30 osp 2.1.2 Lasten ja nuorten ohjaus ja kasvatus viittomakieli- ja kommunikaatioalalla, 40 osp 2.1.3 Aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus viittomakieli- ja kommunikaatioalalla, 15 osp 2.1.4 Kommunikaatiomenetelmät ja kommunikaation tukeminen, 20 osp	2.1.1. Suomalaisen viittomakielen hallinta 2.1.2. Lasten ja nuorten ohjaus ja kasvatus viittomakieli- ja kommunikaatioalalla 2.1.3. Aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus viittomakieli- ja kommunikaatioalalla 2.1.4 Kommunikaatiomenetelmät ja kommunikaation tukeminen

<p>2.2 Valinnaiset tutkinnon osat, 30 osp</p> <p>Opiskelijan on valittava valinnaisista tutkinnon osista 30 osaamispistettä. Vähintään yksi valinnainen tutkinnon osa on valittava tutkinnon osista 2.2.1 – 2.2.3.</p>	<p>2.2 Valinnaiset tutkinnon osat</p> <p>Tutkinnon suorittajan on valittava valinnaisista tutkinnon osista kaksi tutkinnon osaa, joista vähintään toinen kohdista 2.2.1 – 2.2.3.</p>
<p>2.2.1 Ilmaisutaitojen ohjaus, 15 osp 2.2.2 Kuurosokeiden ohjaus, 15 osp 2.2.3 Kommunikaation ohjaaminen, 20 osp 2.2.4 Monikulttuurisessa työympäristössä toimiminen, 15 osp 2.2.5 Palvelujen tuottaminen, 15 osp 2.2.6 Yritystoiminnan suunnittelu, 15 osp 2.2.7 Tutkinnon osa ammatillisesta perustutkinnosta, 10–15 osp 2.2.8 Tutkinnon osa ammattitutkinnosta tai erikoisammattitutkinnosta* 2.2.9 Tutkinnon osa ammattikorkeakouluopinnoista* 2.2.10 Työpaikkaohjaajaksi valmentautuminen, 5 osp 2.2.11 Yrityksessä toimiminen, 15 osp 2.2.12 Huippuosajana toimiminen, 15 osp 2.2.13 Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin perustuvia tutkinnon osia, 5-15 osp 2.2.14 Tutkinnon osa vapaasti valittavista tutkinnon osista, 5–15 osp</p> <p>* Tämän valinnaisen tutkinnon osan laajuudeksi lasketaan 15 osp.</p>	<p>2.2.1 Ilmaisutaitojen ohjaus 2.2.2 Kuurosokeiden ohjaus 2.2.3 Kommunikaation ohjaaminen 2.2.4 Monikulttuurisessa työympäristössä toimiminen 2.2.5 Palvelujen tuottaminen 2.2.6 Yritystoiminnan suunnittelu 2.2.7 Tutkinnon osa ammatillisesta perustutkinnosta 2.2.8 Tutkinnon osa ammattitutkinnosta tai erikoisammattitutkinnosta</p>

<p>3 Yhteiset tutkinnon osat ammatillisessa peruskoulutuksessa, 35 osp</p>		
	Pakolliset	Valinnaiset
3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen, 11 osp	8 osp	3 osp
<p>3.1.1. Äidinkieli 3.1.2. Toinen kotimainen kieli, ruotsi 3.1.3. Vieraat kielet</p>	<p>5 1 2</p>	<p>0–3 0–3 0–3</p>
3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen, 9 osp	6 osp	3 osp
<p>3.2.1. Matematiikka 3.2.2. Fysiikka ja kemia 3.2.3. Tieto- ja viestintätekniikka sekä sen hyödyntäminen</p>	<p>3 2 1</p>	<p>0–3 0–3 0–3</p>
3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen, 8 osp	5 osp	3 osp
<p>3.3.1. Yhteiskuntataidot 3.3.2. Työelämätaidot 3.3.3. Yrittäjyys ja yritystoiminta 3.3.4. Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto</p>	<p>1 1 1 2</p>	<p>0–3 0–3 0–3 0–3</p>

3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen, 7 osp		7 osp
3.4.1. Kulttuurien tuntemus		0–3
3.4.2. Taide ja kulttuuri		0–3
3.4.3. Etiikka		0–3
3.4.4. Psykologia		0–3
3.4.5. Ympäristöosaaminen		0–3
3.4.6. Osa-alueita kohdista 3.1.1–3.3.4		0–3
	19 osp	16 osp
<p>Tutkinnon perusteissa määrättyjen osa-alueiden (3.1.1–3.4.6) valinnaisten osaamistavoitteiden lisäksi tai niiden sijaan koulutuksen järjestäjä voi päättää erilaajuisia muita valinnaisia osaamistavoitteita. Koulutuksen järjestäjän itse päättämille valinnaisille osaamistavoitteille määritellään osaamisen arviointi ja laajuus osaamispisteinä.</p> <p>Tutkinnon osien valinnaiset osaamistavoitteet voivat olla myös opiskelijan aikaisemmin hankkimaa osaamista, joka tukee kyseisen tutkinnon osan ja sen osa-alueiden osaamistavoitteita.</p>		

4 Vapaasti valittavat tutkinnon osat, 10 osp
4.1 Ammatillisia tutkinnon osia
4.2 Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin perustuvia tutkinnon osia
4.3 Yhteisten tutkinnon osien osa-alueita tai lukio-opintoja
4.4 Jatko-opintovalmiuksia tai ammatillista kehittymistä tukevia opintoja
4.5 Työkokemuksen kautta hankittuun osaamiseen perustuvia yksilöllisiä tutkinnon osia
5 Tutkintoa yksilöllisesti laajentavat tutkinnon osat

1.2 Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon tutkintokohtaiset terveydentilavaatimukset

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon tutkintokohtaisista terveydentilavaatimuksista määrätään Opetushallituksen määräyksessä ”Opiskelijan terveydentilaa koskevat vaatimukset ammatillisissa perustutkinnoissa” (27/011/2015).

2 VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN PERUSTUTKINNON AMMATILLISET TUTKINNON OSAT, AMMATITAITOVAATIMUKSET JA OSAAMISEN ARVIOINTI

2.1 Pakolliset tutkinnon osat

2.1.1 Suomalaisen viittomakielen hallinta

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja

- käyttää suomalaista viittomakieltä erilaisissa viestintätilanteissa ja arkielämän tilanteissa, tervehtiessä, kuulumisten ja kohteliaisuuksien vaihdossa, anteeksipyyntötilanteissa, ajanvaraamisessa, avun pyytämisessä ja tarjoamisessa sekä yleisissä keskusteluissa
- käyttää suomalaista viittomakieltä ammattiin liittyvissä työtehtävissä (kuten satujen viittominen, koulun oppiaineisiin liittyvän viittomiston hallitseminen, omasta ammatista tiedottaminen, työhön liittyvä keskusteleminen)
- toimii viittomakieliselle kulttuurille ominaisilla tavoilla
- tuntee viittomakielisen yhteisön historiaa.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
1. Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Viittomakielen käyttö erilaisissa viestintätilanteissa	käyttää viittomakieltä tavallisimmissa arkielämän viestintätilanteissa ja viittomakielisen ohjauksen työtehtävissä	käyttää viittomakieltä arkielämän viestintätilanteissa ja viittomakielisen ohjauksen työtehtävissä	tulee hyvin toimeen puolivirallisissa kielenkäyttötilanteissa (esimerkiksi ohjaus-, luento-, tiedotus- ja haastattelutilanteissa) sekä osaa käyttää eri tilanteisiin sopivaa kieltä erilaisten ihmisten kanssa
Viittomakielen ymmärtäminen	ymmärtää hitaahkoa, selkeää, arkipäivän aiheisiin liittyvää viittomista	ymmärtää normaalitempoista viittomista yleisluonteisista aihepiireistä, virheet haittaavat joskus viestin ymmärtämistä, osaa kysyä asioista, jotka ovat jääneet epäselviksi	ymmärtää yleistä ja oman erityisalansa melko nopeastikin viitottua kieltä, antaa palautetta viestin ymmärtämisestä, korjaa ja täsmentää
Viittomakielen tuottaminen	viittoo ymmärrettävästi, mutta katkonaisesti ja käyttää lyhyitä ilmauksia.	viittoo melko sujuvasti, puheenvuorot ovat yhtenäisiä ja luontevan pituisia, epäluontevia ilmauksia saattaa esiintyä satunnaisesti.	viittoo selkeästi ja sujuvasti, mutta monimutkaisimmat lauserakenteet saattavat tuottaa vaikeuksia.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
2. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		

Arkielämän viittomiston hallinta	hallitsee keskeisimmän arkielämän perusviittomiston, mutta viittomien rakenneosissa voi olla satunnaisia virheitä, jotka eivät kuitenkaan haittaa huomattavasti ymmärtämistä	hallitsee arkielämän viittomiston	hallitsee laajasti arkielämän viittomiston
Ammattiin liittyvän viittomiston hallinta	hallitsee keskeisimmän viittomakielen ohjaajan ammattiin liittyvän perusviittomiston, mutta viittomien rakenneosissa voi olla satunnaisia virheitä, jotka eivät kuitenkaan haittaa huomattavasti ymmärtämistä.	hallitsee viittomakielen ohjaajan ammattiin liittyvän viittomiston.	hallitsee laajasti viittomakielen ohjaajan ammattiin liittyvän viittomiston.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Viittomakielisen kulttuurin keskustelutapojen tunteminen	aloittaa, ylläpitää ja lopettaa viittomakielisen keskustelun yleensä viittomakieliseen kulttuuriin kuuluvalla tavalla	aloittaa, ylläpitää ja lopettaa viittomakielisen keskustelun viittomakieliseen kulttuuriin kuuluvalla tavalla	valitsee tilanteeseen sopivimmat viittomakieliselle kulttuurille ominaiset keskustelun aloittamis-, ylläpitämisen- ja lopettamistavat
Viittomakielen rakenteen tunteminen	käyttää 3–4 viittoman ilmauksia, lausetyyppien (toteavat, kieltö-, kysymys-, pyyntö-, käsky- ja varoituslauseet), mutta ilmaisuissa voi olla epävarmuutta, ja käytetty viittomajärjestys hankaloittaa joskus tekstin ymmärtämistä	käyttää luontevan pituisia ilmauksia, osaa selkeästi ilmaista lausetyypit, käytetty viittomajärjestys ei yleensä hankaloita tekstin ymmärtämistä	käyttää pitkiä kokonaisuuksia, joissa eripituisia ilmauksia, osaa ilmaista lausetyypit luontevasti, käytetty viittomajärjestys ei hankaloita tekstin ymmärtämistä
	ilmaisee itseään nominaaliviittomien sekä perusverbaalien monisuintaisten verbaalien avulla, käyttää kuvailevia viittomia joissakin tutuissa ilmauksissa	käyttää kuvailevia viittomia	käyttää kuvailevia viittomia melko luontevasti
	osoittaa ja käyttää monisuintaisia verbaaleja läsnä olevien kohteiden mukaan	viittaa keskustelutilanteen ulkopuolisiin asioihin luomalla paikkoja tilaan eri tavoin sekä käyttää osoituksia ja monisuintaisia verbaaleja luotujen paikkojen mukaan, luodut paikat saattavat unohtua pitkissä tuotoksissa	käyttää luotuja paikkoja loogisesti koko keskustelun ajan
	viittaa keskustelutilanteen ulkopuolisiin asioihin luomalla paikkoja edessään olevaan tilaan osoittamalla sekä käyttää osoituksia ja monisuintaisia verbaaleja		

	luotujen paikkojen mukaan, luodut paikat saattavat unohtua	vaihtaa rooliaan ja tilaa eläytyen vaihtelevasti	vaihtaa rooliaan ja tilaa luontevasti eläytyen
Viittomakielisen yhteisön historian tunteminen	osoittaa tuntevansa pääpiirteet viittomakielisen yhteisön historian vaiheista.	osoittaa tuntevansa viittomakielisen yhteisön historian vaiheita käyttäen esimerkkejä.	kuvailee viittomakielisen yhteisön historian vaiheita monipuolisesti.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Oppiminen ja ongelmanratkaisu	käyttää viittomakieltä siten, että se riittää tavallisimmissa käytännön tilanteissa selviämiseen, mutta uudet tilanteet aiheuttavat vaikeuksia viestinnässä.	selviytyy tutuista viitotuista kielenkäyttötilanteista luontevasti ja odottamattomissakin viestintätilanteissa melko hyvin.	toimii joustavasti viittomakielellä myös odottamattomissa viestintätilanteissa.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa käyttämällä suomalaista viittomakieltä arkielämän tilanteissa ja viittomakielen ohjaajan työssä. Vuorovaikutustilanteessa hän ottaa huomioon viittomakieliselle kulttuurille ominaisen keskustelukäyttäytymisen. Hän kertoo viittomakielisen yhteisön historiasta suomenkielellä.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.1.2 Lasten ja nuorten ohjaus ja kasvatusta viittomakieli- ja kommunikaatioalalla

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja

- tuntee lapsen ja nuoren yleiset kehitysvaiheet ja ottaa ne työssään huomioon
- suunnittelee, toteuttaa ja arvioi alle kouluikäisten, erityisesti kommunikaatiossa tukea tarvitsevien perushoitoa ja ohjaamista
- suunnittelee, toteuttaa ja arvioi kouluikäisten ja nuorten, erityisesti kommunikaatiossa tukea tarvitsevien ohjaamista ja avustamista
- avustaa ja ohjaa erityistä ja yksilöllistä tukea tarvitsevaa lasta ja nuorta sekä lapsiryhmää erilaisissa toiminnoissa ja toimintaympäristöissä (varhaiskasvatuksessa ohjaaminen, koulunkäynnin avustaminen, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaaminen) käyttäen erilaisia menetelmiä
- ohjaa lasta ja nuorta selviytymään erilaisista vuorovaikutustilanteista
- tukee lapsen ja nuoren taitojen kehittymistä (käden taidot, leikkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen, tutkiminen)
- käyttää tietoa lapsuuden ja nuoruuden merkityksestä kuoron ja kuulovammaisen elämänkaaren vaiheena
- käyttää tietoa lapsuuteen ja nuoruuteen liittyvistä yleisistä ja alansa palveluista

- toimii yhteistyössä lapsen ja nuoren, hänen lähipiirinsä sekä työyhteisön kanssa toteuttaen kasvatuskumppanuutta
- arvioi ja kehittää osaamistaan
- noudattaa oman työnsä ammatillisia ja eettisiä periaatteita sekä työturvallisuutta.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
1. Työprosessin hallinta	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Toiminnan suunnittelu ja toteutus	suunnittelee ja toteuttaa toimintaa annettujen ohjeiden mukaisesti lapselle tai lapsiryhmälle	suunnittelee ja toteuttaa toimintaa itsenäisesti lapselle tai lapsiryhmälle, mutta tarvitsee jonkin verran ohjausta	suunnittelee ja toteuttaa toimintaa itsenäisesti lapselle tai lapsiryhmälle
	käyttää lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa lähtökohtana hoito- ja kasvatustyössään, mutta tarvitsee siinä vielä ohjausta	käyttää lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa lähtökohtana hoito- ja kasvatustyössään	käyttää johdonmukaisesti lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa lähtökohtana hoito- ja kasvatustyössään
	osallistuu moniammatillisen työryhmän kanssa tavoitteellisen toiminnan suunnitteluun	suunnittelee yhdessä moniammatillisen työryhmän kanssa tavoitteellista toimintaa	osallistuu aktiivisesti tavoitteellisen toiminnan suunnitteluun moniammatillisessa työryhmässä sekä arvioi ohjattavien valmiuksia osallistua toimintaan
Lapsen hoito, ohjaus ja avustaminen	hoitaa lasta annettujen ohjeiden mukaisesti	hoitaa lasta tämän tarpeiden mukaisesti	hoitaa lasta ottaen huomioon tämän kehitysvaiheet ja erityistarpeet
	ohjaa sekä lasta että lapsiryhmää annettujen tavoitteiden ja ohjeiden mukaisesti	ohjaa sekä lasta että lapsiryhmää soveltaen luontevasti asiantuntijoiden antamia ohjeita	ohjaa sekä lasta että lapsiryhmää itsenäisesti ja luovasti
	avustaa lasta tai lapsia päivittäisen elämän toiminnoissa	avustaa ja tukee lasta tai lapsia eri toimintaympäristöissä ja erilaisissa perushoito- ja siirtymätilanteissa	avustaa ja tukee lasta tai lapsia ottaen heidän yksilölliset tarpeensa huomioon
		tukee lasten itsenäisyyttä	kannustaa lapsia oma-toimisuuteen
Kasvun tukeminen	ottaa toiminnassaan huomioon kasvatuksen tavoitteet, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tukee ohjattavan kasvua tavoitteiden mukaisesti	tukee ohjattavan kasvua vaihtelevissa tilanteissa
	kannustaa sekä ohjaa lasta tai nuorta toimimaan yhteistyössä vertaisryhmän kanssa	ohjaa lasta tai nuorta ymmärtämään ohjeita ja selviytymään ristiriitatilanteista	ohjaa itsenäisesti lasta tai nuorta kuuntelemaan ja noudattamaan ohjeita sekä auttaa heitä selviytymään

	antaa ohjattaville myönteistä palautetta onnistumisesta		ristiriitatilanteista myönteisesti
Viittomakielen ohjaajan työn tunteminen	hahmottaa ohjaajan työn toimenkuvan sekä keskeiset vastuut ja tehtävät työympäristössään	hahmottaa ohjaajan työn toimenkuvan sekä vastuut ja tehtävät työympäristössään	hahmottaa ohjaajan työn toimenkuvan vastuut ja tehtävät työympäristössään monipuolisesti
Työn ja oman ammattitaidon arviointi ja kehittäminen	arvioi oman toimintansa onnistumista	arvioi itseään ja työnsä onnistumista monipuolisesti	arvioi omaa oppimistaan ja osaamistaan monipuolisesti
	ottaa vastaan palautetta ja muuttaa toimintaansa ohjeiden mukaisesti.	ottaa vastaan palautetta osaamisestaan ja ehdottaa itsenäisesti miten voisi muuttaa toimintaansa	pyytää aktiivisesti palautetta, ottaa palautteen vastaan kehittymishaluisesti ja muuttaa toimintaansa palautteen perusteella
		löytää jonkin kehittämisen kohteen osaamisestaan ja osoittaa halukkuutensa kehittää osaamistaan.	löytää kehittämisen kohteita osaamisestaan ja kehittää osaamistaan jatkuvasti.
Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
2.Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Kielen ja kommunikaatiomenetelmän käyttö	kommunikoi lapsen tai nuoren käyttämällä kielellä tai kommunikaatiotavalla (suomen kieli, suomalainen viittomakieli, viitottu puhe, tukiviittomat ja muut puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät), mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	kommunikoi lapsen tai nuoren käyttämällä kielellä tai kommunikaatiotavalla	kommunikoi lapsen tai nuoren käyttämällä kielellä tai kommunikaatiotavalla luontevasti
Lapselle ominaisten taitojen tukeminen ja ohjausmenetelmien hallinta	osallistuu lapsen taitoja tukevan toiminnan (käden taidot, leikkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen, tutkiminen) järjestämiseen	tukee lapsen taitojen kehittymistä aktiivisesti	tukee lapsen taitojen kehittymistä tietoisesti ja perustellen ratkaisunsa
	ohjaa toimintaa käyttäen tavallisimpia varhaiskasvatuksen tai koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjausmenetelmiä, mutta tarvitsee kokonaisuuden hallintaan vielä ohjausta	ohjaa toimintaa käyttäen erilaisia varhaiskasvatuksen tai koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjausmenetelmiä	ohjaa toimintaa soveltaen erilaisia varhaiskasvatuksen tai koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjausmenetelmiä

	rohkaisee lapsia liikku- maan	järjestää lapsille terveyttä ja hyvinvointia edistävää liikuntaa	järjestää toimintaympäristön omaehtoista liikuntaa rohkaisevalla ja aktivoivalla tavalla
Työssä tarvittavien välineiden ja materiaalien käyttö	valitsee työhönsä tarkoituksenmukaisia välineitä ja materiaaleja, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää työssään tarkoituksenmukaisia, ympäristöä säästäviä välineitä ja materiaaleja	käyttää välineitä ja materiaaleja monipuolisesti, luovasti ja kestävän kehityksen periaatteiden mukaisesti
			ottaa huomioon käytettävissä olevat resurssit
Lapsen avusta- minen var- haiskasvatuksessa	avustaa lasta varhaiskasvatuksen eri tilanteissa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	avustaa lasta varhaiskasvatuksen eri tilanteissa	avustaa lasta itsenäisesti varhaiskasvatuksen eri tilanteissa
	ottaa ohjeiden mukaan työssään huomioon erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeita	ottaa työssään huomioon erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeita	ottaa työssään itsenäisesti huomioon erityistä tukea tarvitsevan lapsen tarpeita
	tuntee ohjattavien omien voimavarojen tukemisen merkityksen	tukee ohjattavien omien voimavarojen käyttöä	kannustaa ohjattavia monipuolisesti omien voimavarojen käyttöön
Koulunkäynnin avustaminen ja ohjaaminen	avustaa, ohjaa ja tukee oppilasta tai oppilaita koulutyössä käyttäen erilaisia menetelmiä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	avustaa, ohjaa ja tukee oppilasta tai oppilaita koulutyössä käyttäen erilaisia menetelmiä tilanteeseen sopivalla tavalla	avustaa, ohjaa ja tukee oppilasta tai oppilaita koulutyössä käyttäen erilaisia menetelmiä monipuolisesti ja joustavasti
	ottaa työssään huomioon erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tarpeita, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta erityisesti heidän omien voimavarojensa hyödyntämisessä	ottaa työssään huomioon erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tarpeita ja kannustaa heitä omien voimavarojen käyttöön	ottaa työssään huomioon erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden tarpeita ja rajoitteita sekä
			tukee monipuolisesti ohjattavien omien voimavarojen käyttöä
Laitteiden ja varusteiden käyttö sekä avustamisen apuvälineiden käyttö	käyttää työtehtävissään yleisimpiä tarvittavia laitteita ja varusteita sekä avustamisen apuvälineitä ohjeiden mukaisesti	käyttää työtehtävissään laitteita ja varusteita sekä avustamisen apuvälineitä turvallisesti niiden käyttö- ja huolto- ohjeiden mukaisesti	käyttää itsenäisesti ja turvallisesti työtehtävissä tarvittavia laitteita, varusteita sekä avustamisen apuvälineitä ja hallitsee niiden ohjeidenmukaisen huollon

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		

Ihmis- ja oppimiskäsitysten tunteminen	tuntee keskeisiä ihmis- ja oppimiskäsityksiä ja tekee havaintoja niiden vaikutuksista ohjaustoimintaan	ymmärtää ihmis- ja oppimiskäsitysten merkityksen ohjaustoiminnan taustalla ja käyttää tietoa hyödykseen	hyödyntää tietoaan eri ihmis- ja oppimiskäsitysten vaikutuksista omaan toimintaansa ohjaajana
Lapsuuden ja alle kouluikäisen lapsen kehityksen tunteminen	ottaa toiminnassa huomioon alle kouluikäisen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset kehitysvaiheet, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	ottaa toiminnassa huomioon alle kouluikäisen fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset kehitysvaiheet	ottaa huomioon alle kouluikäisen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen kehitykseen vaikuttavat tekijät
	tuntee alle kouluikäisen kehityskriisien vaikutuksia toiminnan onnistumiseen	toimii ymmärtäen alle kouluikäisen kehityskriisejä	toimii rakentavasti ottaen huomioon alle kouluikäisen elämään liittyviä kehityskriisejä ja edistää lapsen sosiaalistumista
Erityispäivähoidon tunteminen	osoittaa tuntevansa erityistä tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteita, periaatteita ja menetelmiä	osoittaa tuntevansa erityistä tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteita, periaatteita ja menetelmiä monipuolisesti	hyödyntää itsenäisesti tietoa erityistä tukea tarvitsevan lapsen varhaiskasvatuksen tavoitteista, periaatteista ja menetelmistä
Alle kouluikäisen elämään liittyvien palvelujen ja järjestöjen tunteminen	käyttää tietoa alle kouluikäisen lapsen elämään liittyvistä palveluista sekä viittomakieli- ja kommunikaatioalan palveluista ja toimintajärjestöistä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää tietoa alle kouluikäisen lapsen elämään liittyvistä palveluista sekä viittomakieli- ja kommunikaatioalan palveluista ja toimintajärjestöistä	soveltaa itsenäisesti tietoa alle kouluikäisen lapsen elämään liittyvistä palveluista sekä viittomakieli- ja kommunikaatioalan palveluista ja toimintajärjestöistä
Tukea tarvitsevan lapsen ohjaamisen tunteminen	käyttää työssään tietoa lapsen yleisimmistä kasvun ja kehityksen tuen tarpeista	hyödyntää toiminnassaan tietoa yleisimmistä lapsen kasvun ja kehityksen tuen tarpeista	soveltaa monipuolisesti tietoa lapsen kasvun ja kehityksen tuen tarpeista
Kuurouden ja kuulovammaisuuden vaikutusten tunteminen	ottaa toiminnassaan huomioon kuurouden tai eriasteisten kuulovammojen vaikutuksia lapsen tai nuoren elämään, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	ottaa toiminnassaan huomioon kuurouden tai eriasteisten kuulovammojen vaikutuksia lapsen tai nuoren elämään	ottaa toiminnassaan huomioon kuurouden tai eriasteisten kuulovammojen vaikutuksia lapsen tai nuoren elämään sekä hyödyntää kielellisiä ja kulttuurisia taustatekijöitä, kuten viittomakielisyyttä ja sosiokulttuurista näkemystä kuuroudesta

Kouluikäisen ja nuoren kehityksen tunteminen	ottaa toiminnassa huomioon kouluikäisen ja nuoren fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia kehitysvaiheita, mutta tarvitsee siinä ajoittain ohjausta	ottaa toiminnassa huomioon kouluikäisen ja nuoren fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset kehitysvaiheet	käyttää hyväkseen tietoa kouluikäisen ja nuoren fyysisistä, psyykkisistä ja sosiaalisista kehitysvaiheista
	tuntee kouluikäisen ja nuoren kehityskriisejä ja niiden vaikutuksia toiminnalle	toimii ymmärtäen kouluikäisen ja nuoren kehityskriisejä	toimii rakentavasti ottaen huomioon kouluikäisen ja nuoren elämään liittyviä kehityskriisejä
	käyttää toiminnassaan tietoa ryhmäytymisen periaatteista	hyödyntää tietoa ryhmän muodostumisen vaiheista ja kannustaa kouluikäistä tai nuorta toimimaan yhdessä toisten kanssa	tukee ja kannustaa kouluikäisten tai nuorten ryhmän muodostumista
Kouluikäisen ja nuoren elämään liittyvien palvelujen ja järjestöjen tunteminen	käyttää tietoa tärkeimmistä kouluikäisen ja nuoren elämään liittyvistä palveluista sekä viittomakieli- ja kommunikaatioalan palveluista ja järjestöistä	käyttää tietoa kouluikäisen ja nuoren elämään liittyvistä palveluista sekä viittomakieli- ja kommunikaatioalan palveluista ja järjestöistä	soveltaa itsenäisesti tietoa kouluikäisen ja nuoren elämään liittyvistä palveluista sekä viittomakieli- ja kommunikaatioalan palveluista ja järjestöistä
Erityisopetuksen tunteminen	käyttää työssään tietoa kolmiportaisen tuen opetuksen tavoitteista, periaatteista ja menetelmistä	hyödyntää työssään tietoa kolmiportaisen tuen opetuksen tavoitteista, periaatteista ja menetelmistä	toimii lapsen tarvitseman tuen mukaisesti hyödyntäen kolmiportaisen tuen mukaisia käytäntöjä
Kuulovammaisten erityisopetuksen tunteminen	käyttää työssään tietoa keskeisimmistä kuulovammaisten opetuksessa käytettävistä yksilöllistämisen ja ohjaamisen keinoista	ottaa työssään huomioon kuulovammaisten opetuksessa käytettäviä yksilöllistämisen ja ohjaamisen keinoja	hyödyntää monipuolisesti tietoa kuulovammaisten opetuksessa käytettävistä yksilöllistämisen ja ohjaamisen keinoista ja perustelee valintansa
Oppimistyylien tunteminen	käyttää hyödykseen tietoa eri oppimistyylien (visuaalinen, auditiivinen ja kinesteettinen) yleispiirteistä	ottaa työssään huomioon eri oppimistyyliä	hyödyntää oma-aloitteisesti työssään tietoa eri oppimistyyleistä
Alan lainsäädännön ja ohjeiden tunteminen	tuntee lasten kasvatusta ohjaavia säädöksiä (esimerkiksi päivähoitolaki ja asetus sekä lastensuojelulaki), mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tuntee lasten kasvatusta ohjaavia säädöksiä. sekä toimii niiden mukaisesti	tuntee lasten kasvatusta ohjaavia säädöksiä sekä hyödyntää niitä omassa työssään

	tuntee opetusta ja koulutusta (kuten perusopetus, lukiokoulutus, ammatillinen koulutus sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta) ohjaavia säädöksiä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii tuntien opetusta, koulutusta sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa ohjaavia säädöksiä ja määräyksiä	tuntee opetusta ja, koulutusta sekä koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa ohjaavia säädöksiä ja määräyksiä sekä hyödyntää niitä oma-aloitteisesti omassa työssään
Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avain- taidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Oppiminen ja ongelmanratkaisu	osallistuu työhön ja tekee hänelle annetut tehtävät ohjeiden mukaan	osallistuu työhön aktiivisesti ja tekee annetut tehtävät ajallaan	tekee työnsä oma-aloitteisesti, huolellisesti, ja ajallaan
Vuorovaikutus ja yhteistyö	toimii kasvatuskumppanuuden periaatteita noudattaen ohjatusti	toimii kasvatuskumppanuuden periaatteita noudattaen	toimii kasvatuskumppanuuden periaatteita noudattaen aktiivisesti
	tuntee pääpiirteissään milloin lapsen ja/tai perheen tilanne vaatii huolen puheeksi ottamista	tietää milloin lapsen ja/tai perheen tilanne vaatii, että huoli otetaan puheeksi ja pyytää apua työpaikaltaan asian hoitamiseksi	tietää miten ottaa huolen puheeksi lapsen ja/tai perheen tilanteessa, tietää sopivia auttamistahoja
	tuntee pääpiirteissään perhe- ja lähisuhdeväkivallan seurauksia ja vaikutuksia eri osapuoliin	tuntee keskeisimmät perhe- ja lähisuhdeväkivallan seuraukset ja vaikutukset eri osapuoliin sekä tietää sopivia auttamistahoja	tietää, miten ottaa puheeksi perhe- ja lähisuhdeväkivallan tilanteita ja ohjaa avun piiriin
	osallistuu työpaikallaan moniammatillisen työryhmän toimintaan	toimii moniammatillisen työryhmän jäsenenä ja hoitaa hänelle annetut tehtävät ja toimii vastuullisesti	tuo moniammatillisessa työryhmässä esiin oman osaamisen rohkeasti ja toimii ryhmässä vastuullisesti
	hallitsee yleensä omat tunteensa eri vuorovaikutustilanteissa	hallitsee omat tunteensa eri vuorovaikutustilanteissa	hallitsee omat tunteensa eri vuorovaikutustilanteissa
	Ammattietiikka	toimii alansa keskeisten arvojen ja toimintaperiaatteiden perusteella, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii alansa keskeisten arvojen perusteella
	toimii asiallisesti kohdatessaan erilaisuutta	osoittaa toiminnallaan hyväksyvänsä erilaisia elämäntilanteita, mielipiteitä ja tunteita sekä ottaa toiset huomioon	toimii empaattisesti ja yhteisymmärrystä rakentavasti kohdatessaan erilaisuutta

	kunnioittaa lapsen ja nuoren perheen tekemiä valintoja	toimii ottaen lapsen ja nuoren perheen valinnat huomioon	soveltaa rakentavasti toimintaa perheen tekemien valintojen pohjalta
	noudattaa aikatauluja ja vaitiolovelvollisuutta	toimii vastuullisesti ja tehtyjen sopimusten mukaisesti	toimii vastuullisesti, oikeudenmukaisesti ja tehtyjen sopimusten mukaisesti
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	tutustuu työpaikkansa turvallisuusohjeisiin ja noudattaa niitä	perehtyy työpaikkansa turvallisuusohjeisiin ja noudattaa niitä	tunnistaa työpaikkansa turvallisuuteen liittyviä vaaroja ja riskejä sekä tiedottaa niistä
	huolehtii ohjattavien ja avustettavien turvallisuudesta ja osaa EA- 2–tasoa vastaavat ensiaputaidot	huolehtii ohjattavien ja avustettavien turvallisuudesta sekä antaa tarvittaessa ensiapua vahinkotilanteissa	antaa tarvittaessa ensiapua hätätilanteissa sekä sairaus- ja onnettomuustilanteissa. tietää miten huolehtia ensiaputaitojen päivittämisestä
	tutustuu työpaikkansa työsuojelemääräyksiin ja –ohjeisiin sekä noudattaa niitä ohjatusti	perehtyy työpaikkansa työsuojelemääräyksiin ja –ohjeisiin ja noudattaa niitä	huolehtii omasta työkyvystään ja työhyvinvoinnistaan
	käyttää useimmiten ergonomisesti oikeita työasentoja työskentelynsä eri vaiheissa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää useimmiten ergonomisesti oikeita työasentoja työskentelynsä eri vaiheissa	käyttää ergonomisesti oikeita työasentoja työskentelynsä eri vaiheissa

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa vähintään kahdenlaisessa toiminnassa: toimimalla varhaiskasvatuksessa ja toimimalla koulunkäynnin avustus- tai ohjaustyössä.

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa toimimalla varhaiskasvatuksen piirissä olevan viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaan tai asiakkaiden ohjaustehtävissä tai arkitilanteessa työpaikoilla. Työpaikkoja voi olla esimerkiksi päiväkodissa, ryhmäperhepäivähoidossa, perhepäivähoidossa, leikkitoiminnassa, seurakunnan päivä- ja perhekerhossa tai avoimissa varhaiskasvatuspalveluissa, vapaa-aikaan liittyvissä tilanteissa (kerhoissa, leireillä, kursseilla, harrastuksissa), kouluissa ja oppilaitoksissa sekä kuntoutumisyksiköissä ja henkilökohtaisessa avustustyössä. Opiskelija tai tutkinnon suorittaja huolehtii lapsen perustarpeista, perushoidosta ja turvallisuudesta. Hän ohjaa ja avustaa lasta ja lapsiryhmää kommunikoiden asiakkaan käyttämällä kommunikaatiotavalla.

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja toimii viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaalle tai asiakkaan koulunkäynnin ohjaajana ja avustajana peruskoulussa, erityiskoulussa, ammatillisessa oppilaitoksessa, ammatillisessa erityisoppilaitoksessa, kansanopistossa, muussa oppilaitoksessa, asuntolassa, asumisyksikössä tai muulla tavoin järjestettynä. Hän kommunikoi asiakkaan käyttämällä kommunikaatiotavalla.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.1.3 Aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus viittomakieli- ja kommunikaatioalalla

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja

- ohjaa ja avustaa sekä yksittäisiä huonokuuloisia tai kuuroutuneita aikuisia tai ikääntyneitä että heidän muodostamaansa ryhmää
- ottaa ympäröivät olosuhteet ja tilanteen huomioon, kun käyttää viitottua puhetta sekä muuta puhetta tukevaa menetelmää kuuroutuneiden ja huonokuuloisten kanssa
- ohjattaessaan ja avustaessaan huonokuuloisia tai kuuroutuneita aikuisia /ikääntyneitä ottaa huomioon heidän tarpeensa ja käyttää viittomiin pohjautuvia tai muita puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä
- ohjattaessaan ja avustaessaan viittomakielisiä aikuisia tai ikääntyneitä ottaa huomioon heidän tarpeensa ja käyttää suomalaista viittomakieltä
- suunnittelee, toteuttaa ja arvioi aikuisten tai ikääntyneiden virikkeellistä toimintaa ja työtä
- käyttää tietoa aikuisuuteen tai ikääntymiseen liittyvistä yleisistä ja alansa palveluista
- ottaa huomioon aikuisten tai ikääntyneiden erityiset ohjaus- ja avustustarpeet
- käyttää tietotekniikkaa ohjauksessa ja avustamisessa
- hallitsee alansa tiedottamisen perusteet
- osoittaa toiminnassaan tuntevansa työelämän keskeiset piirteet.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
1. Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Toiminnan suunnittelu, toteutus ja arviointi	toteuttaa turvallisesti toimintaa annetun ohjeen mukaisesti	toteuttaa suunnitelman pohjalta itsenäisesti ja turvallisesti toimintaa asiakkaiden erityistarpeet huomioon ottaen	suunnittelee ja toteuttaa itsenäisesti erilaista virikkeellistä toimintaa asiakkaiden tarpeiden mukaisesti
	keskustelee asiakkaan kanssa toiminnasta tilanteen päätteeksi	keskustelee asiakkaan kanssa hänen kokemuksestaan tilanteen päätteeksi	keskustelee asiakkaan kanssa omasta työpanoksestaan
	arvioi ohjattuna oman toimintansa onnistumista	arvioi realistisesti osaamistaan ja oman toimintansa onnistumista	arvioi monipuolisesti oman toimintansa onnistumista ja asettaa kehittymistavoitteita
Asiakkaan kohtaaminen	kohtaa asiakkaansa asiallisesti	kohtaa asiakkaansa kohteliaasti ja hänen itsemääräämisoikeuttaan arvostaen	kohtaa asiakkaansa kohteliaasti ja hänen itsemääräämisoikeuttaan arvostaen sekä ottaa huomioon hänen

			yksilölliset tarpeensa
Aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus- ja avustustarpeiden huomiointi	toimii pääpiirteissään aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus- ja avustustarpeiden sekä heidän käyttämän kielen ja kommunikaatiotavan mukaisesti	toimii aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus- ja avustustarpeiden sekä heidän käyttämän kielen ja kommunikaatiotavan mukaisesti	toimii joustavasti ottaen huomioon aikuisten tai ikääntyneiden erilaiset ohjaus- ja avustustarpeet sekä heidän käyttämän kielen ja kommunikaatiotavan
Eri elämäntilanteissa ohjaaminen ja avustaminen	ohjaa ja avustaa asiakasta päivittäin toistuvissa tutuissa elämäntilanteissa	ohjaa ja avustaa asiakasta päivittäisen elämän tilanteissa tukien asiakkaan itsenäisyyttä	ohjaa ja avustaa asiakasta päivittäisen elämän eri tilanteissa asiakkaan itsenäisyyttä monipuolisesti tukien ja kunnioittaen
Työpaikan sääntöjen ja ohjeiden noudattaminen	noudattaa työaikoja ja toimii työohjeiden mukaisesti.	noudattaa työaikoja ja annettuja työohjeita omatoimisesti erilaisissa tilanteissa.	toimii joustavasti työtehtävien vaatimusten mukaan.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
2.Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Ryhmänohjauksen ja motiivoinnin hallinta	ohjaa ryhmää tietoisesti ja ottaa huomioon yksittäiset ryhmäläiset	ohjaa ja aktivoi ryhmää hyödyntäen puitteita ja sopimuksia	ohjaa ryhmää ja aktivoi jokaista jäsentä ryhmän toimintaan ja sosiaaliseen kanssakäymiseen mukaan
Osallistava ohjaaminen	kohtaa ohjattavat oman elämänsä toimijoina ymmärtäen osallisuuden merkityksen	asettaa yksilön tai ryhmän kanssa yhdessä tavoitteita ja vahvistaa heidän itseohjautuvuuttaan	innostaa ohjattavia ottamaan vastuun omasta toiminnastaan ja toimimaan itseohjautuvasti
Kuulovamman huomioon ottaminen	puhuu selkeästi kasvot huonokuuloiseen tai kuuroutuneeseen asiakkaaseen päin/ kommunikoi ottaen huomioon asiakkaan sijainnin	sopeuttaa selkeän puheen/ kommunikaation nopeuden asiakkaan tarpeiden mukaan	käyttää selkeää huuliota ja osaa selittää selkeän puheen ja huulion periaatteet muille kuulovammaisen kanssa työskenteleville
Aikuisten tai ikääntyneiden erityisten ohjaus- ja avustustarpeiden huomioon ottaminen	ottaa toiminnassaan huomioon erityisistä syistä johtuvat aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus- ja avustustarpeet (kuten vammaisuus, mielenterveysongelmat, riippuvuudet, syrjäytyminen), mutta tarvitsee vielä ohjausta	ottaa toiminnassaan huomioon erityisistä syistä johtuvat aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus- ja avustustarpeet	ottaa toiminnassaan monipuolisesti huomioon erityisistä syistä johtuvat aikuisten tai ikääntyneiden ohjaus- ja avustustarpeet
Teknologian ja tietotekniikan hyödyntäminen	käyttää ammatissaan tarvittavia tavanomaisia teknisiä ja tietoteknisiä järjestelmiä toistuvissa työtilanteissa, tarvitsee	käyttää ammatissaan tarvittavia tavanomaisia teknisiä ja tietoteknisiä järjestelmiä toistuvissa työtilanteissa	hyödyntää monipuolisesti ammatissaan tarvittavia teknisiä ja tietoteknisiä järjestelmiä

	joskus ohjausta		
Työelämän tunteminen	hakee ohjattuna tietoa työlainsäädännöstä	tuntee työlainsäädännön keskeiset kohdat	tuntee työlainsäädännön keskeiset kohdat ja noudattaa niitä
	tietää miten hakea työtä	laatii työhakemuksen ja CV:n sen liitteeksi	osaa solmia työ- ja toimeksiantosuhteita
	tietää työntekijän keskeiset oikeudet, etuudet ja velvollisuudet erilaisissa työ- ja toimeksiantosuhteissa sekä toimii niiden mukaisesti	tietää työntekijän oikeudet, etuudet ja velvollisuudet erilaisissa työ- ja toimeksiantosuhteissa sekä toimii niiden mukaisesti	tuntee työntekijän oikeudet, etuudet ja velvollisuudet erilaisissa työ- ja toimeksiantosuhteissa sekä toimii niiden mukaisesti
Alan tiedottamisen hallinta	tiedottaa asioista ymmärrettävästi ja asiallisesti.	käyttää tilanteeseen sopivaa tiedonvälitysmuotoa	käyttää kohderyhmälle sopivaa tiedonvälitysmuotoa ja antaa ammattialastaan asiantuntevan kuvan.
Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Tiedon hankkiminen	hakee ohjattuna ammattiinsa ja työhönsä liittyvää tietoa ja käyttää sitä hyväkseen	hankkii ammattiinsa ja työhönsä liittyvää tietoa ja käyttää sitä hyväkseen	hankkii ammattiinsa ja työhönsä liittyvää tietoa, arvioi sitä ja soveltaa sitä itsenäisesti
Ikääntymisen tunteminen	ottaa toiminnassaan huomioon aikuisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen vanhenemisen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	ottaa toiminnassaan huomioon aikuisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen vanhenemisen	ottaa toiminnassaan monipuolisesti huomioon aikuisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen vanhenemisen sekä eri ikävaiheiden kehityskriisit
	ottaa huomioon asiakkaan toimintakyvyn, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	ottaa huomioon asiakkaan toimintakyvyn	ottaa joustavasti huomioon asiakkaan toimintakyvyn
Aikuisen tai ikääntyneen viittomakielisen ja muun viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaan elämänkaaren tunteminen	ottaa työssä huomioon aikuisen tai ikääntyneen viittomakielisen ja muun viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaan elämään vaikuttaneita ja vaikuttavia keskeisimpiä yhteiskunnallisia tekijöitä	käyttää hyödykseen tietoa aikuisen tai ikääntyneen viittomakielisen ja muun viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaan elämään vaikuttaneista ja vaikuttavista keskeisistä yhteiskunnallisista tekijöistä	käyttää monipuolisesti ja luovasti hyödykseen tietoa aikuisen tai ikääntyneen viittomakielisen ja muun viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaan elämään vaikuttaneista ja vaikuttavista keskeisistä yhteiskunnallisista tekijöistä

Viittomakieli- ja kommunikaatioalan tunteminen	käyttää tietoa tärkeimmistä aikuisen tai ikääntyneen elämään liittyvistä palveluista ja toimintajärjestöistä (kuten yhteisöt, palveluorganisaatiot, toimintakeskukset ja oppilaitokset)	käyttää monipuolisesti tietoa aikuisten tai ikääntyneiden elämään liittyvistä palveluista ja toimintajärjestöistä	soveltaa itsenäisesti tietoa palveluista ja toimintajärjestöistä sekä aktivoi aikuista tai ikääntynyttä palvelujen ja toiminnan piiriin
Aikuisten tai ikääntyneiden kuuroutuneisuuden ja huonokuuloisuuden tunteminen	ottaa työssään huomioon kuuroutumiseen ja aikuisten huonokuuloisuuteen liittyviä tekijöitä sekä niiden vaikutuksia kommunikointiin.	käyttää työssään hyödykseen tietoa kuuroutumiseen ja aikuisten huonokuuloisuuteen liittyvistä tekijöistä sekä niiden vaikutuksista toiminnan järjestämiseen.	hyödyntää työssään monipuolisesti tietoa kuuroutumiseen ja aikuisten huonokuuloisuuteen liittyvistä piirteistä sekä arvioi niiden vaikutuksista toiminnan järjestämiseen.
Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Oppiminen ja ongelmanratkaisu	ratkaisee ongelmatilanteita yhteistyössä muiden kanssa	oppii työprosessista ja ratkaisee tavallisimpia ongelmatilanteita	soveltaa työprosessista saamaansa tietoa ja ratkaisee itsenäisesti ongelmatilanteita
Vuorovaikutus ja yhteistyö	noudattaa annettuja ohjeita toimiessaan vuorovaikutustilanteissa omassa oppimis- ja työyhteisössään	toimii joustavasti ja hyviä käytöstapoja noudattaen omassa oppimis- ja työyhteisössään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa	ilmaisee selkeästi asiansa ja tuo rakentavasti esille erilaisia näkökantoja, kuuntelee muiden näkökantoja, toimii monipuolisesti yhteisen ratkaisun saavuttamiseksi
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	tutustuu työpaikkansa turvallisuusohjeisiin ja noudattaa niitä ohjattuna	perehtyy työpaikkansa turvallisuusohjeisiin ja noudattaa niitä	tunnistaa työpaikkansa turvallisuuteen liittyviä vaaroja ja riskejä sekä tiedottaa niistä
	ylläpitää ohjeiden mukaan toiminta- ja työkykyä työssään	toimii itsenäisesti toiminta- ja työkyvyn ylläpitämiseksi	pitää monipuolisesti huolta omasta toiminta- ja työkyvystään
	tietää miten toimia asiakkaan käyttäytyessä ennalta arvaamattomasti ja kertoo esimiehelle turvallisuutta uhanneista tilanteista.	tietää miten huolehtia omasta turvallisuudestaan asiakkaan käyttäytyessä ennalta arvaamattomasti.	varautuu mahdollisiin ennalta arvaamattomiin ja uhkatilanteisiin toimiessaan asiakkaiden parissa.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa toimimalla aikuisten tai ikääntyneiden viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaiden ohjaus- ja avustustehtävissä oppilaitoksessa tai aidoissa työtilanteissa, kuten laitos- ja vanhustyöhön (harraste- ja viriketoiminta, avustaminen), päivätoimintaan ja vapaa-aikaan liittyvissä tilanteissa (leirit, kurssit, kerhot, toimintapäivät, harrastukset) tai henkilökohtaisessa opastus- ja avustustyössä. Osaamista voi osoittaa myös palvelu-, toiminta- ja työkeskuksissa, työpajoilla, kuntoutumisyksiköissä ja kolmannen sektorin työpaikoilla. Opiskelija järjestää viriketoimintaa aikuisille tai ikääntyneille heidän tarpeidensa mukaisesti. Hän avustaa aikuista tai ikääntynyttä eri elämäntilanteissa ja ottaa huomioon erilaisten kuulovammojen vaikutukset.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.1.4 Kommunikaatiomenetelmät ja kommunikaation tukeminen

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja

- kommunikoi ja on vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa
- tukee asiakkaan kielitaidon ja kommunikaation kehittymistä
- hallitsee selkokielen periaatteet ja osaa käyttää sitä
- hyödyntää työssään sanatonta viestintää ja olemuskieltä
- käyttää tukiviittomia
- käyttää viitottua puhetta ja muita kommunikaatiota tukevia kuulovammaisten käyttämiä menetelmiä (mm. kirjoitus, sormitus, vinkkipuhe)
- käyttää graafisia- ja esinekommunikaatiomenetelmiä
- käyttää puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointikeinoihin liittyviä materiaaleja ja apuvälineitä
- käyttää kuulon apuvälineitä ja ohjaa niiden käytössä
- osaa tarvittaessa käyttää tulkkauksipalveluja
- käyttää tietoa lapsen ja nuoren tyypillisestä kielen kehityksestä sekä kuuron ja kuulovammaisen lapsen viittomakielen ja suomen kielen kehityksestä
- käyttää tietoa sekä lasten että aikuisten kielellisistä erityisvaikeuksista
- käyttää tietoa kehitysvammaisuudesta
- osoittaa toiminnassa tuntevansa kommunikoinnin kuntoutuksen periaatteet ja kommunikoinnin kuntoutukseen liittyvät toimijat
- tekee yhteistyötä kommunikoinnin kuntoutuksen asiantuntijoiden kanssa.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
1. Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		

Kommunikointi asiakkaan kanssa	kommunikoi ja on vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa tämän kommunikaatiomenetelmällä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	kommunikoi ja on vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa tämän kommunikaatiomenetelmällä	kommunikoi ja on vuorovaikutuksessa asiakkaan kanssa tämän kommunikaatiomenetelmällä sujuvasti
Kielen ja kommunikointitaitojen tukeminen	tukee omalla toiminnallaan asiakkaan kieli- ja kommunikointitaitojen kehittymistä, mutta tarvitsee vielä ohjausta.	tukee omalla toiminnallaan asiakkaan kieli- ja kommunikointitaitojen kehittymistä.	tukee monipuolisesti ja johdonmukaisesti omalla toiminnallaan asiakkaan kieli- ja kommunikointitaitojen kehittymistä.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
2.Työmenetelmien, välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Selkokielen käyttö	kirjoittaa selkokielellä, mutta tarvitsee vielä ajoittain ohjausta	kirjoittaa selkokielellä	kirjoittaa selkokielellä ja ottaa kohderyhmän huomioon
	puhuu tai viittoilee yleensä selkeästi ja rauhallisesti	puhuu tai viittoilee selkeästi ja rauhallisesti	puhuu tai viittoilee selkeästi, rauhallisesti, luontevasti ja asiakkaan tarpeet huomioon ottaen
Sanattoman viestinnän ja olemuskielen käyttö	tarkkailee ja tunnistaa ohjattaviensa sanatonta viestintää ja olemuskieltä, pyytää apua viestien tulkintaan	tulkitsi yleensä asiakkaiden sanatonta viestintää ja olemuskieltä	tulkitsi ohjattaviensa sanatonta viestintää ja olemuskieltä
	toimii tiedostaen omassa viestinnässään käyttämänsä sanattoman viestinnän	hyödyntää viestinnässään tietoisesti sanatonta viestintää	hyödyntää viestinnässään sanatonta viestintää huomioiden asiakkaan tarpeet ja tilanne
Tukiviittomien käyttö	käyttää tukiviittomia melko selkeästi puhuessaan, mutta tarvitsee ohjausta viitottavien sanojen valinnassa	käyttää säännönmukaisesti tukiviittomia ja puhuu selkeästi sekä osaa valita tilanteeseen sopivat viitottavat sanat	käyttää tukiviittomia luontevasti, varmasti ja sujuvasti.
	viittomien rakenneosissa on joskus virheitä ja epätarkkuutta.	viittomien rakenneosissa on harvoin virheitä	valitsee tilanteeseen ja asiakkaalle hyvin sopivat viitottavat sanat
Viitotun puheen käyttö	käyttää viitottua puhetta tavallisimmissa elämäntilanteissa, mutta viittoilee hitaasti	käyttää viitottua puhetta tavallisimmissa elämäntilanteissa melko sujuvasti viittoillen	käyttää sujuvasti viitottua puhetta
	käyttää melko selkeää huuliota	käyttää selkeää huuliota	käyttää selkeää huuliota
Kuulovammaisten kommunikaatiota tukevien	käyttää tarvittaessa kirjoittamista tukemaan kommunikointia	sormittaa sanojen ensimmäiset kirjaimet ja käyttää selkeää huuliota	sormittaa sanojen ensimmäiset kirjaimet ja tarvittaessa koko sanat sekä

menetelmien hallinta	sormittaa sanojen ensimmäiset kirjaimet ja käyttää melko selkeää huuliota		käyttää selkeää huuliota
Graafisen- ja esinekommunikaation käyttö	käyttää graafisia menetelmiä (esimerkiksi kuvat, piirrookset, SIG, PCS, PIC, BLISS) ja esineitä kommunikoidessaan, mutta tarvitsee vielä ohjausta siinä, millaisia esineitä ja kuvia eri tilanteissa on hyvä käyttää	käyttää graafisia menetelmiä ja esineitä kommunikoidessaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta siinä, millaisia esineitä ja kuvia eri tilanteissa on hyvä käyttää	käyttää graafisia menetelmiä ja esineitä luontevasti ja asiakkaan tilanteen huomioiden
	osallistuu yksinkertaisen kommunikaatiotaulun tai -passin tekemiseen	tekee yksinkertaisen kommunikaatiotaulun tai -passin annettujen ohjeiden mukaisesti	tekee yksinkertaisen kommunikaatiotaulun tai -passin asiakkaalle
	käyttää PECS-menetelmää, mutta tarvitsee vielä ohjausta	toteuttaa itsenäisesti PECS-opetustuokion annettujen ohjeiden mukaisesti	suunnittelee ja toteuttaa PECS-opetustuokion itsenäisesti ottaen huomioon asiakkaan tarpeet
Puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointikeinoihin liittyvien materiaalien ja kommunikoinnin apuvälineiden käyttö	käyttää materiaaleja ja kommunikoinnin apuvälineitä, mutta tarvitsee vielä ajoittain ohjausta	käyttää materiaaleja ja kommunikoinnin apuvälineitä	käyttää materiaaleja monipuolisesti ja käyttää erilaisia kommunikoinnin apuvälineitä ottaen huomioon tilanteen
Kuulon apuvälineiden käyttö ja sen ohjaus	ottaa toiminnassaan huomioon erilaiset kuuloa tukevat apuvälineet kuten kuulokojeet, sisäkorvaistutteen, induktiosilmukan, tekstipuhelimen, mutta tarvitsee vielä ohjausta	ottaa toiminnassaan huomioon erilaiset kuuloa tukevat apuvälineet ja opastaa tarvittaessa lisätiedon pariin	ottaa toiminnassaan luontevasti huomioon erilaiset kuuloa tukevat apuvälineet ja kertoo niiden käyttömahdollisuuksia asiakkaalle
Tulkkauspalvelujen käyttö	tilaa tarvittaessa tulkin ja ottaa tulkkauksen toiminnassaan huomioon, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	ottaa tulkkauksen toiminnassaan huomioon ja opastaa asiakasta palvelun piiriin.	ottaa tulkkauksen toiminnassaan huomioon ja ohjaa tarvittaessa asiakasta sekä hänen lähiympäristöään käyttämään tulkkauspalvelua.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Alle kouluikäisen kielen kehityksen tunteminen	tuntee keskeiset alle kouluikäisen lapsen tyypillisen kielenkehityksen vaiheet ja käyttää tietoa työssään	hyödyntää työssään tietoa alle kouluikäisen lapsen tyypillisestä kielenkehityksestä	soveltaa työssään monipuolisesti tietoa alle kouluikäisen lapsen tyypillisestä kielenkehityksestä

	tuntee keskeiset kuulovammaisen ja kuuron alle kouluikäisen lapsen suomen- ja viittomakielen kielenkehityksen piirteet ja ottaa ne huomioon työssään	osoittaa toiminnassaan tuntevansa kuulovammaisen ja kuuron alle kouluikäisen lapsen suomen- ja viittomakielen kielenkehityksen piirteet ja tukee lapsen kaksikielisyyttä	hyödyntää tietoa kuulovammaisen ja kuuron alle kouluikäisen lapsen suomen- ja viittomakielen kielenkehityksestä ja tukee lapsen kaksikielisyyttä monipuolisesti
Kouluikäisen ja nuoren kielen kehityksen tunteminen	tuntee keskeiset kouluikäisen ja nuoren tyypillisen kielenkehityksen vaiheet ja käyttää tietoa työssään	hyödyntää työssään tietoa kouluikäisen ja nuoren tyypillisestä kielenkehityksestä	soveltaa työssään monipuolisesti tietoa kouluikäisen ja nuoren tyypillisestä kielenkehityksestä
	tuntee keskeiset kuulovammaisen ja kuuron kouluikäisen ja nuoren suomen- ja viittomakielen kielenkehityksen piirteet ja ottaa ne huomioon työssään	osoittaa toiminnassaan tuntevansa kuulovammaisen ja kuuron kouluikäisen ja nuoren suomen- ja viittomakielen kielenkehityksen ja tukee lapsen kaksikielisyyttä	hyödyntää tietoa kuulovammaisen ja kuuron kouluikäisen ja nuoren suomen- ja viittomakielen kielenkehityksestä ja tukee lapsen kaksikielisyyttä monipuolisesti
Kielellisten erityisvaikeuksien tunteminen	ottaa toiminnassaan huomioon eri-ikäisten kielellisten erityisvaikeuksien syyt ja vaikutukset asiakkaalle, mutta tarvitsee vielä ohjausta	ottaa toiminnassaan huomioon eri ikäisten kielellisten erityisvaikeuksien syyt ja vaikutukset asiakkaalle sekä asiakkaiden erityistarpeet	ottaa toiminnassaan huomioon monipuolisesti eri ikäisten kielellisten erityisvaikeuksien syyt ja vaikutukset sekä asiakkaiden erityistarpeet
Kehitysvammaisuuden tunteminen	ottaa toiminnassaan huomioon kehitysvammaisuuden syyt, vaikeusasteet ja vaikutukset asiakkaalle sekä yleisimmät lisävammat, mutta tarvitsee vielä ohjausta	ottaa toiminnassaan huomioon kehitysvammaisuuden syyt, vaikeusasteet ja vaikutukset asiakkaalle sekä asiakkaiden erityistarpeet	ottaa toiminnassaan huomioon monipuolisesti kehitysvammaisuuden syyt, vaikeusasteet ja vaikutukset asiakkaalle sekä asiakkaiden erityistarpeet
Kommunikoinnin kuntoutuksen periaatteiden ja toimijoiden tunteminen	tuntee keskeiset kuntoutusprosessiin liittyvät asiat (kuntoutustyöntekijät, kuntoutuksen syyt, tavoitteet, ajoitus, menetelmät) ja osallistuu kuntoutuksen asiantuntijoiden kanssa tehtävään yhteistyöhön.	käyttää työssään hyödykseen kuntoutusprosessiin liittyviä asioita (kuntoutustyöntekijät, kuntoutuksen syyt, tavoitteet, ajoitus, menetelmät) ja tekee yhteistyötä kuntoutuksen asiantuntijoiden kanssa.	hyödyntää työssään kuntoutusprosessiin liittyviä asioita ja toimii aktiivisesti yhteistyössä kuntoutuksen asiantuntijoiden kanssa.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Vuorovaikutus ja yhteistyö	ilmaisee itseään ymmärrettävästi ja toimii vuorovaikutteisesti.	toimii aloitteellisesti vuorovaikutustilanteissa.	toimii aloitteellisesti ja luontevasti vuorovaikutustilanteissa ja arvioi omia

			vuorovaikutustaitojaan.
--	--	--	-------------------------

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa toimimalla puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä käyttävän asiakkaan tai asiakkaiden kanssa. Hän käyttää puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä sekä tukee asiakkaan kieli- ja kommunikaatiotaidon kehittymistä.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2 Valinnaiset tutkinnon osat

2.2.1 Ilmaisutaitojen ohjaus

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja

- suunnittelee ja toteuttaa toimintaa siten, että se tukee viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaiden luovuutta, taiteellista kokemista ja itseilmaisua
- käyttää erilaisia ilmaisun ohjausmenetelmiä
- tuntee ilmaisutaitojen merkityksen kasvulle, kehitykselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille
- kehittää omia ilmaisullisia taitojaan.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
1. Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Ilmaisutaitojen ohjauksen suunnittelu ja toteutus	toteuttaa ilmaisutaitojen ohjausta ohjeiden mukaan	suunnittelee ja toteuttaa ilmaisutaitojen ohjausta monipuolisesti ja asiakaslähtöisesti	suunnittelee ja toteuttaa tavoitteellista toimintaa yhdessä asiakkaan kanssa monipuolisesti ja luovasti

	toimii ilmaisutaitojen ohjauksessa asiakkaan kannalta turvallisesti	ottaa ohjauksessa ja toiminnan suunnittelussa huomioon toimintaympäristön mahdollisuudet sekä aikataulun ja turvallisuuden asettamat rajoitukset	ottaa ohjauksessa ja toiminnan suunnittelussa luovasti, persoonallisesti ja tarkoituksenmukaisesti huomioon toimintaympäristön mahdollisuudet sekä aikataulun ja turvallisuuden asettamat rajoitukset
Esteettisten tekijöiden huomioon ottaminen työympäristössä ja esteettisten elämysten mahdollistaminen	ohjaa asiakkaan eri aistein havainnoimaan ympäristöä ja ymmärtämään esteettisten tekijöiden merkityksen jokapäiväisessä elämässä	tarjoaa asiakkaalle monipuolisia mahdollisuuksia esteettisten elämysten kokemiseen	luo taiteellisesti innostavan ilmapiirin
	ottaa ympäristön viihtyisyyden huomioon ohjeiden mukaisesti.	ottaa työskentelyssään huomioon työympäristön viihtyisyyden.	tiedostaa kulttuuriin pohjautuvien kauneusarvojen merkityksen ja ohjaa asiakkaita tutustumaan erilaisiin käsityksiin kauneudesta
			toimii työympäristön viihtyisyyttä edistävällä tavalla.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
2. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Ilmaisutaidollisten menetelmien hallinta	tuntee eri menetelmiä (leikin, kädentaitojen, liikunta- ja musiikki-ilmaisun, luovan ja kuvallisen ilmaisun tai draaman ja kerronnan keinot) ja käyttää niitä ohjaustilanteissa ohjeen mukaan tarkoituksenmukaisesti	osaa valita erilaisia ohjaustilanteeseen sopivia ja tarkoituksenmukaisia menetelmiä sekä käyttää niitä	valitsee tiedon perusteella ohjaustilanteeseen sopivia ja tarkoituksenmukaisia menetelmiä sekä käyttää niitä tavoitteellisesti
Ilmaisuun rohkaiseminen	kannustaa ryhmän erilaisia asiakkaita ilmaisemaan itseään	tukee asiakkaan luovuutta ja taiteellista kokemista	antaa kaikille asiakkaille tasapuoliset mahdollisuudet yksilölliseen itseilmaisuun erilaisissa tilanteissa
Ilmaisun ohjauksessa käytettävien välineiden ja materiaalien hallinta	käyttää yleisimpiä ilmaisun ohjaukseen liittyviä välineitä ja materiaaleja	käyttää monipuolisesti välineitä ja materiaaleja sekä edistää asiakaslähtöisen toimintaympäristön luomista	käyttää itsenäisesti, tavoitteellisesti ja luovasti ohjauksen välineitä ja materiaaleja

	käyttää välineitä turvallisesti ja ilmoittaa vaaraa aiheuttavista vioista tai puutteellisuuksista työnantajalle	tuntee välineiden ja materiaalien hankintaan ja huoltoon liittyviä periaatteita ottaen huomioon ekologisuuden sekä taloudellisuuden	ottaa välineiden käytössä huomioon asiakkaan yksilöllisyyden ja toimii työssään taloudellisesti
Esiintyminen	esittelee itsensä asianmukaisesti työympäristössä	esiintyy luontevasti erilaisissa tilanteissa asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa	ilmaisee itseään esiintymistilanteissa monipuolisesti ja luovasti
		käyttää erilaisia viestintätaitoja	käyttää monipuolisesti erilaisia viestintätaitoja
Omien ilmaisullisten taitojen kehittäminen	osoittaa jollakin ilmaisun alueella taidon hallintaa ja ohjaamisen taitoa.	käyttää omia ilmaisullisia taitojaan ja ohjauksen taitoa monipuolisesti.	hallitsee monipuolisesti erilaisia ilmaisullisia taitoja ja hyödyntää niitä joustavasti ohjauksessaan.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Ilmaisukasvatuksen merkitys kasvulle, kehitykselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille	kuvaa pääpiirteittäin ilmaisukasvatuksen merkityksen kasvulle, kehitykselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille	ottaa huomioon ilmaisukasvatuksen merkityksen kasvulle, kehitykselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille	hyödyntää monipuolisesti tietoa ilmaisukasvatuksen merkityksestä kasvulle, kehitykselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille
			perustelee tekemänsä ratkaisut
Puheilmaisun tai viittomisen käyttäminen	puhuu selkeästi ja kuuluvasti sekä käyttää verbaalista ja nonverbaalista ilmaisua	puhuu ja esiintyy luontevasti erilaisissa viestintätilanteissa sekä käyttää verbaalista ja nonverbaalista ilmaisua tarkoituksenmukaisella tavalla	puhuu ja esiintyy luovasti ja tarkoituksenmukaisesti erilaisissa viestintätilanteissa ja käyttää perustellusti erilaisia verbaalisen ja nonverbaalisen viestinnän keinoja ja huolehtii äänenhuollosta ja ääniergonomiasta
	viitto selkeästi ja huolehtii siitä, että asiakkaat näkevät viittomisen	viitto ja esiintyy luontevasti erilaisissa viestintätilanteissa ja käyttää kielellistä ja ei-kielellistä ilmaisua tarkoituksenmukaisella tavalla.	viitto ja esiintyy luovasti ja tarkoituksenmukaisesti erilaisissa viestintätilanteissa ja käyttää perustellusti erilaisia kielellisen ja ei-kielellisen viestinnän keinoja
	käyttää kielellistä ja ei-kielellistä ilmaisua.		ottaa viittomisessaan huomioon hyvän ergonomian.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Oppiminen ja ongelmanratkaisu	ohjaa ilmaisutaitoja tutuissa tilanteissa, mutta tarvitsee ohjausta muuttuvissa tilanteissa	tekee ratkaisuja ja valintoja ilmaisua ohjatessaan omaloitteisesti	soveltaa tietoa ilmaisun ohjauksesta ja suunnittelee toimintaa uutta luovasti
	arvioi toimintaansa	arvioi toimintaansa	tiedostaa omat vahvuutensa ja kehittämisalueensa
Vuorovaikutus- ja yhteistyö	noudattaa vuorovaikutustilanteisiin annettuja ohjeita toimiessaan omassa oppimis- ja työyhteisössään	toimii tilanteen vaatimalla tavalla omassa oppimis- ja työyhteisössään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa	ilmaisee selkeästi asiansa ja tuo rakentavasti esille erilaisia näkökantoja, kuuntelee muiden näkökantoja
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	noudattaa työolosuhteidensa edellyttämää turvallisuuden ja terveyden kannalta tarvittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta.	noudattaa työolosuhteidensa edellyttämää turvallisuuden ja terveyden kannalta tarvittavaa järjestystä ja siisteyttä.	toimintaa suunnitellessaan ottaa huomioon turvallisuuden ja terveyden kannalta tarvittavan järjestyksen ja siisteyden ylläpidon sekä mahdolliset vaaratilanteet.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa suunnittelemalla ja toteuttamalla viittomakieli- ja kommunikaatioalan asiakkaalle tai asiakkaille elämyksellisen tai kokemuksellisen tapahtuman tai tapahtumia ja käyttää erilaisia ilmaisun keinoja (kuten leikkiä, luovaa ilmaisua, draamaa, käden taitoja, musiikki-, liikunta- ja puheilmaisua, kerrontaa tai kuvallista ilmaisua). Hän valitsee käytettävät ilmaisumenetelmät ohjaus- ja esiintymistehtävissä hyödyntäen tietoa ilmaisukasvatuksen merkityksestä kasville, kehitykselle ja psyykkiselle hyvinvoinnille. Opiskelija tai tutkinnon suorittaja voi osoittaa ammattitaitonsa esimerkiksi koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnassa tai päivätoiminnassa.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.2 Kuurosokeiden ohjaus

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja

- toimii tuntien kuurosokeuden vaikutukset
- kommunikoi kuurosokean kanssa
- opastaa kuurosokeaa turvallisuusohjeita noudattaen
- kuvailee ympäristöä kuurosokealle
- toimii vuorovaikutuksessa kuurosokean kanssa
- ohjaa ja avustaa kuurosokeaa.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
1. Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Kuurosokean ohjaaminen	ohjaa annettujen ohjeiden mukaisesti toimintaa kuurosokealle	ohjaa itsenäisesti toimintaa kuurosokealle	ohjaa toimintaa kuurosokealle itsenäisesti ja asiakaslähtöisesti
Kuurosokean avustaminen	auttaa ohjeiden mukaan kuurosokeaa niissä toiminnoissa, joissa tämä ei selviydy itse	tunnistaa joitakin asiakkaan yksilöllisiä tarpeita ja ottaa niitä huomioon avustamisessa	huomioi kuurosokean yksilölliset tarpeet itsenäisesti ja toimii joustavasti henkilökohtaisena avustajana
Kommunikointi kuurosokeiden käyttämällä kommunikaatiotavoilla	kommunikoi kuurosokean kanssa tavanomaisella kommunikointitavalla	kommunikoi kuurosokeiden kanssa heidän käyttämillään erilaisilla kommunikointitavoilla	käyttää joustavasti erilaisia kommunikointitapoja olosuhteiden muuttuessa
Turvallinen opastaminen	opastaa kuurosokeaa turvallisesti tämän terveydentilan ja liikkumiskyvyn huomioon ottaen.	opastaa kuurosokeaa turvallisesti ja sopeuttaa käytettävää opastusmenetelmää olosuhteiden muuttuessa, tarvitsee vaativissa tilanteissa ohjausta.	opastaa kuurosokeaa turvallisesti ja sopeuttaa käytettävää opastusmenetelmää olosuhteiden muuttuessa.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
2. Työmenetelmien, välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Kuurosokeiden opastustekniikoiden hallinta	opastaa pullo-otteella	käyttää välineopastamista ja ei-fyysistä opastamista	vaihtaa opastustekniikkaa tilanteen mukaan
Tilan hahmottamisen menetelmien hallinta	hahmottaa opastettavalle tilan keskeisimmät piirteet kielellisesti	hahmottaa tilaa opastettavalle erilaisin menetelmin	hahmottaa tilaa opastettavalle tilanteeseen ja opastettavalle sopivimmalla tavalla

Ympäristön kuvailu	kuvailee opastettavalle kielellisesti ympäristön keskeisimmät asiat	kuvailee opastettavalle ympäristöä kielellisesti ja haptiikkaa hyödyntäen	kuvailee opastettavalle ympäristöä ja siinä tapahtuvaa toimintaa monipuolisesti eri menetelmiä käyttäen
Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Kuurosokeuden tunteminen	ottaa toiminnassaan huomioon kuulo- ja näkövamman keskeisimmät vaikutukset kuurosokean elämään	ottaa toiminnassaan huomioon kuulo- ja näkövamman vaikutukset kuurosokean elämään	ottaa toiminnassaan huomioon erilaisten kuulo- ja näkövammojen vaikutukset kuurosokean elämään
	ottaa huomioon kuurosokeiden tarpeita tavanomaisissa tilanteissa	ottaa huomioon kuurosokeiden tarpeita eri toimintatilanteissa	ottaa joustavasti huomioon kuurosokeiden tarpeet eri toimintatilanteissa
Kuurosokeiden ohjauksen tunteminen	tuntee kuurosokeiden ohjauksen keskeisimmät periaatteet ja toimii niiden mukaisesti.	hyödyntää kuurosokeiden ohjauksen periaatteita erilaisissa tilanteissa.	tuntee kuurosokeiden ohjauksen periaatteet ja soveltaa niitä tilanteen ja asiakkaan tarpeen mukaan.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Vuorovaikutus ja yhteistyö	kohtelee asiakasta tasavertaisesti	kysyy asiakkaan toiveita ohjaustilanteesta ja huomioi ne ohjatessaan	huomioi asiakkaan toiveet joustavasti.
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	kommunikoidessaan ja opastaessaan muuttaa ohjattuna toimintatapaansa ergonomisemmaksi.	kommunikoidessaan ja opastaessaan ottaa huomioon ergonomian, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	kommunikoidessaan ja opastaessaan ottaa huomioon ergonomian.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa ohjaamalla ja avustamalla kuurosokeaa tai kuurosokeita henkilöitä. Hän kommunikoi kuurosokeiden käyttämällä kommunikaatitavoilla, opastaa ja kuvailee ympäristöä. Opastaminen voi tapahtua esimerkiksi opastettavan kotona, arki- ja vapaa-ajantoiminnoissa, harrastuksissa tai taiteen ja kulttuurin äärellä.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.3 Kommunikaation ohjaaminen

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja:

- tekee yhteistyötä asiakkaan kommunikaation kuntoutuksessa moniammatillisen kuntoutustyöryhmän ja asiantuntijoiden kanssa yhteisöllisen kuntoutuksen periaatteiden mukaisesti
- aktivoi asiakasta itseilmaisuuksiin sekä monipuoliseen ja tasa-arvoiseen vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon
- hyödyntää työssään erilaisia kommunikaation syntymistä tukevia menetelmiä
- ohjaa asiakasta kommunikaatiokeinojen oppimisessa käyttäen monipuolisia kielitaidon rikastuttamisen menetelmiä
- havainnoi ja kuvailee asiakkaan vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitoja ja käyttää annettuja ohjeita
- valmistaa kommunikaation kuntoutukseen liittyviä materiaaleja
- käyttää työssään opetusvälineitä
- ohjaa asiakkaita keskinäiseen vuorovaikutukseen
- ohjaa asiakasta, hänen lähipiiriään sekä työyhteisöä kommunikaatiomenetelmän käytössä.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
1. Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Asiakkaan itseilmaisun aktivoiminen	osallistuu asiakkaan itseilmaisua aktivoivaan toimintaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	osallistuu aktiivisesti asiakkaan itseilmaisua aktivoivaan toimintaan	edistää oma-aloitteisesti asiakkaan itseilmaisua
Asiakkaan vuorovaikutuksen ja kommunikaation aktivoiminen	osallistuu asiakkaan monipuolisen ja tasa-arvoisen vuorovaikutuksen aktivoimiseen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	osallistuu aktiivisesti asiakkaan monipuolisen ja tasa-arvoisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation aktivoimiseen	edistää itsenäisesti asiakkaan monipuolisen ja tasa-arvoisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation syntymistä ja kehittymistä edelleen
Asiakkaiden keskinäisen vuorovaikutuksen edistäminen	edistää asiakkaiden keskinäisen vuorovaikutuksen syntymistä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	edistää asiakkaiden keskinäisen vuorovaikutuksen syntymistä ja jatkumista	edistää aktiivisesti asiakkaiden keskinäisen vuorovaikutuksen syntymistä ja jatkumista
Kommunikaatiomenetelmän käytön ohjaaminen asiakkaalle, hänen lähipiirilleen ja työyhteisölle	näyttää omalla toiminnallaan mallia kommunikaatiomenetelmän käytössä ja ohjaa siinä toisia pyydettyään.	kannustaa ja ohjaa kommunikaatiomenetelmän käytössä.	ohjaa oma-aloitteisesti ja aktiivisesti kommunikaatiomenetelmän käytössä.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
2. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		

Kommunikaation syntymistä tukevien menetelmien hyödyntäminen	käyttää kommunikaation syntymistä tukevia menetelmiä (esimerkiksi havaintojen tekeminen, huomion kiinnittäminen ja kiinnittyminen, katsekontaktin oppiminen, eri aistikanavien hyödyntäminen, liikkuminen, toiminta, suora opettaminen, mallittaminen, erilaiset käyttäytymisterapeuttiset menetelmät kuten PECS I. kuvanvaihto ja PRT I. sosiaaliseen vuorovaikutukseen kannustava, jäljittely) annettujen ohjeiden mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää kommunikaation syntymistä tukevia menetelmiä annettujen ohjeiden mukaisesti	käyttää kommunikaation syntymistä tukevia menetelmiä annettujen ohjeiden mukaisesti ja soveltaa niitä uusissa tilanteissa
Kielitaitoa rikastavien menetelmien käyttäminen	käyttää kielen rikastamisen menetelmiä (kuten lukeminen, toiminnan kielentäminen, kielelliset leikit ja pelit, toimintamuodot kuten suujumppa ja sadutus, sanaston laajentaminen vaiheittain ja strukturoidusti, nopean piirtämisen menetelmä) annettujen ohjeiden mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää kielen rikastamisen menetelmiä annettujen ohjeiden mukaisesti	käyttää kielen rikastamisen menetelmiä annettujen ohjeiden mukaisesti ja soveltaa niitä uusissa tilanteissa
Kommunikaatio- okuntoutuksen materiaalien valmistaminen	valmistaa pyydettyjä materiaaleja (esimerkiksi kuvia, kuvastoja, ohjeita, esineitä, oppimispelejä) annetun ohjeen mukaan, tarvitsee ajoittain ohjausta	valmistaa pyydettyjä materiaaleja itsenäisesti	ideoi ja valmistaa pyydettyjä materiaaleja itsenäisesti
Opetusvälineiden käyttö	käyttää opetusvälineitä, kuten taulua, AV-laitteita ja piirtoheitintä annettujen ohjeiden mukaan, tarvitsee ajoittain ohjausta.	käyttää opetusvälineitä ohjeiden mukaisesti.	käyttää opetusvälineitä itsenäisesti.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		

Asiakkaan vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitojen seuranta	havainnoi asiakkaan vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitoja annettujen ohjeiden mukaan yhdessä muun työyhteisön kanssa	havainnoi asiakkaan vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitoja annettujen ohjeiden mukaan	havainnoi asiakkaan vuorovaikutus- ja kommunikaatiotaitoja aktiivisest.
	kertoo asiakkaan taidoista yhdessä muun työyhteisön kanssa	kertoo asiakkaan taidoista ennakkoon sovitut asiat	kuvaillessaan asiakkaan taitoja tuo esiin oma-aloitteisia huomioita
Kommunikaatiota kehittävän ympäristön järjestäminen	huolehtii, että asiakkaan henkilökohtaiset kommunikaatiotaulut tms. ovat asiakkaan mukana	järjestää oma-aloitteisesti toimintaympäristöön virikkeitä, jotka tukevat asiakkaan kommunikaatiotaitojen kehittymistä	järjestää oma-aloitteisesti toimintaympäristöön virikkeitä, jotka tukevat asiakkaan kommunikaatiotaitojen kehittymistä vaihtelevissa tilanteissa
	järjestää ohjattuna kuuntelu-ympäristön asiakkaan tarpeiden mukaiseksi tutuissa tilanteissa.	järjestää oma-aloitteisesti kuuntelu-ympäristön asiakkaan tarpeiden mukaiseksi tutuissa tilanteissa.	järjestää oma-aloitteisesti kuuntelu-ympäristön asiakkaan tarpeiden mukaiseksi vaihtelevissa ja yllättävissä tilanteissa.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Vuorovaikutus ja yhteistyö	ottaa toiminnassaan huomioon kommunikaatiokuntoutuksen asiantuntijoiden ohjeet.	ottaa toiminnassaan huomioon monipuolisesti ja aktiivisesti kommunikaatiokuntoutuksen asiantuntijoiden ohjeet.	kertoo oma-aloitteisesti kommunikaatiokuntoutuksen asiantuntijoille kommunikaation käytössä havaitsemistaan seikoista ja pyytää asiantuntijoiden näkemyksiä haastaviin tilanteisiin.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa toimien kommunikoinnissaan tukea ja ohjausta tarvitsevien asiakkaiden ja heidän lähipiirinsä kanssa. Hän tekee yhteistyötä kommunikaation kuntoutuksen asiantuntijoiden kanssa. Hän valmistaa kommunikaation kuntoutukseen liittyvää materiaalia ja järjestää toimintaympäristön olosuhteet kommunikoinnissaan tukea ja ohjausta tarvitsevien asiakkaiden mukaan.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.4 Monikulttuurisessa työympäristössä toimiminen

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja

- tutustuu eri uskontoihin ja kulttuureihin sekä osallistuu kansainvälisyyskasvatukseen
- tarkastelee omaa kulttuuriaan, uskontoaan ja arvojaan suhteessa erilaisuuteen
- hallitsee valmiuksia kohdata erilaisista taustoista tulevia lapsia ja perheitä ja toimia rakentavasti vuorovaikutustilanteissa
- tiedostaa arvojen ja asenteiden merkityksen monikulttuurisissa vuorovaikutustilanteissa
- järjestää toimintaa monikulttuurisessa työympäristössä
- luo suvaitsevan ja kannustavan ilmapiirin vuorovaikutustilanteissa
- tuntee maahanmuuttajien kotoutumisprosessin
- osaa tukea maahanmuuttaja-asiakkaan ja -perheen kotoutumista arjen tilanteissa
- tuntee maahanmuuttajalasten suomen tai ruotsin kielen kehittämisen ja kouluvalmiuksien tukemisen periaatteita.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
1. Työprosessin hallinta	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Monikulttuurisen toiminnan suunnittelu, toteutus ja toiminnan ohjaaminen	suunnittelee ja toteuttaa monikulttuurista toimintaa ohjatusti kohderyhmän ja erilaiset kulttuurit huomioon ottaen	suunnittelee ja toteuttaa monikulttuurista toimintaa ottaen huomioon kohderyhmän ja erilaiset kulttuurit	suunnittelee ja toteuttaa itsenäisesti työympäristönsä ja kohderyhmän erityispiirteet huomioon ottaen toimintaa, jonka tavoitteena on kulttuurien välisen ymmärryksen lisääminen ja/tai vähemmistökulttuurien osallisuuden vahvistaminen
Eettinen ja arvokasvatus	osallistuu eettisen ja arvokasvatuksen toteuttamiseen	ohjaa lapsia keskustelun avulla erilaisuuden hyväksymiseen	kehittää työskentelytapojaan tiedostamiensa arvojen ja asenteiden pohjalta
	tunnistaa omia arvojaan ja asenteitaan	pohtii omia arvojaan ja asenteitaan sekä niiden vaikutusta vuorovaikutustilanteisiin	
Maahanmuuttajien kotoutumisprosessin tukeminen	tukee maahanmuuttajan sopeutumista ryhmään	tukee asiakasta ja perhettä arjen tilanteissa ymmärtäen kotoutumisprosessin merkityksen	osallistuu maahanmuuttajien kotoutumisprosessin toteuttamiseen yhteistyöverkostossa toisten kanssa
Oman toiminnan arviointi ja kehittäminen.	ottaa vastaan palautetta ja arvioi toimintaansa.	arvioi ja kehittää toimintaansa palautteen pohjalta.	kehittää työtään sekä tiedostaa omat vahvuutensa ja kehittämisalueensa.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
2.Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Toiminnan ohjaaminen monikulttuurisessa työympäristössä	käyttää yhdessä sovittuja menetelmiä ohjatessaan toimintaa monikulttuurisessa työympäristössä	käyttää sopivia menetelmiä ohjatessaan toimintaa monikulttuurisessa työympäristössä	käyttää itsenäisesti ja monipuolisesti sopivia menetelmiä ohjatessaan toimintaa monikulttuurisessa työympäristössä
Suvaitsevan ja kannustavan ilmapiirin luominen vuorovaikutustilanteissa	edistää suvaitsevan ja kannustavan ilmapiirin luomista vuorovaikutustilanteissa	luo suvaitsevan ja kannustavan ilmapiirin vuorovaikutustilanteissa	luo aktiivisesti myönteistä, suvaitsevaa ja kannustavaa ilmapiiriä
		ohjaa lapsia keskustellen ja omalla esimerkillään suvaitsevaisuuteen	ohjaa lapsia suvaitsevaisuuteen erilaisin menetelmin
Kansainvälisyyskasvatus	tuntee kansainvälisyyskasvatuksen periaatteita ja ottaa niitä huomioon toiminnassaan.	suunnittelee ja toteuttaa kansainvälisyyskasvatusta.	kehittää ja arvioi kansainvälisyyskasvatusta työryhmän jäsenenä.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Kulttuurien ja uskontojen tuntemus	toimii eri kulttuurien ja uskontojen ominaispiirteitä ja tapoja ymmärtävällä tavalla	käyttää työssään tietoa erilaisten kulttuurien ja uskontojen pääpiirteistä ja tavoista	ottaa työn suunnittelussa ja toteutuksessa (mm. ohjausmenetelmien valinnassa) huomioon ryhmän erilaiset kulttuuriset, uskonnolliset ja yhteiskunnalliset väitekehukset
Kulttuuri-identiteetin huomioon ottaminen työn lähtökohtana	hyödyntää työssään tietoa suomalaisesta kulttuurista, uskonnollisuudesta ja yhteiskunnan tavoista (esim. juhlaperinne, luonto)	soveltaa toiminnassaan tietoa suomalaisesta kulttuurista, uskonnollisuudesta ja yhteiskunnan tavoista	soveltaa toiminnassaan tietoa omasta kulttuuriperinteestä sekä uskonnon ja yhteiskunnan arvoista ja arjesta, perustelee ratkaisunsa tiedolla
Erilaisista maista ja taustakulttuureista tulevien lasten ja perheiden tilanteen huomioon ottaminen	ottaa myönteisellä tavalla lapsen ja perheiden kanssa toimiessaan huomioon Suomessa vaikuttavat muut kulttuurit ja uskonnot	toimii lapsen ja perheen uskontoa sekä kulttuuri-identiteettiä ymmärtäen ja toimii tilanteen vaativalla tavalla	ottaa toiminnassaan huomioon eri uskontojen perinteestä nousevat arvot, toimintatavat ja käyttäytymissäännöt sekä perustelee toimintansa teoriatiedolla
Maahanmuuttajien kotoutumisprosessin ja tukijärjestelmien	tuntee kotoutumisprosessia ja kotoutumista edistävät	vahvistaa yksilön osallisuutta tavoitteena hänen kotoutumisensa	tukee yksilön kotoutumisprosessia

tunteminen	palvelu- ja tukitoimet ja neuvoo niiden pariin	ottaa huomioon kotoutumisen merkityksen yksilölle sekä oman roolinsa osallisuuden lisäämisessä	ottaa huomioon kotoutumisen yhteiskunnallisen merkityksen ja ohjaa maahanmuuttajia palvelujen piiriin
Maahanmuuttajalasten suomen/ruotsin kielen taidon kehittäminen ja kouluvalmiuksien tukeminen	tuntee maahanmuuttajalasten suomen/ruotsin kielen taidon sekä kouluvalmiuksien tukemisen periaatteita.	soveltaa tietoa maahanmuuttajalasten suomen/ruotsin kielen taidon sekä kouluvalmiuksien kehittämisestä.	soveltaa monipuolisesti tietoa maahanmuuttajalasten suomen/ruotsin kielen taidon sekä kouluvalmiuksien kehittämisestä.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Vuorovaikutus ja yhteistyö	toimii monikulttuurisissa vuorovaikutustilanteissa	toimii tilanteen vaatimalla tavalla omassa työyhteisössään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa	toimii oma-aloitteisesti edistäen erilaisuudelle avointa, turvallista ja rohkaisevaa ilmapiiriä
	toimii erilaisten ihmisten kanssa työyhteisössä ja ryhmässä ja pyytää apua tarvittaessa	toimii erilaisten ihmisten kanssa työyhteisössä ja ryhmässä	ilmaisee selkeästi asiansa ja tuo rakentavasti esille erilaisia näkökantoja
		toimii ottaen huomioon erilaiset voimavarat ja riskitekijät vuorovaikutustilanteissa	tukee ja auttaa muita työssä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
	selviytyy auttavasti ohjaustilanteissa suomen kielen lisäksi joko toisella kotimaisella kielellä tai yhdellä vieraalla kielellä.	selviytyy tavanomaisista ohjaustilanteista suomen kielen lisäksi joko toisella kotimaisella tai yhdellä vieraalla kielellä.	käyttää ohjaustilanteissa suomen kielen lisäksi toista kotimaista kieltä tai yhtä vierasta kieltä sujuvasti.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa toimien monikulttuurisessa työympäristössä, jossa on kielelliseltä, etniseltä tai kulttuuriselta taustaltaan erilaisia asiakkaita: lapsia, heidän vanhempiaan tai työntekijöitä. Hän suunnittelee ja toteuttaa yhdessä toisten kanssa toimintaa, jossa hänen oman kulttuurinsa toimintatavat ja järjestelmät ilmenevät suhteessa muihin kulttuureihin.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.5 Palvelujen tuottaminen

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja:

- osaa suunnitella, arvioida ja kehittää itsenäisesti tavoitteellisia toimintakokonaisuuksia tai sen osia huomioiden kohderyhmän
- osaa toimia alan palveluita suunnittelevan, toteuttavan ja arvioivan työryhmän jäsenenä
- tuntee palveluiden tuotteistamisen keskeiset menetelmät ja osaa käyttää niitä
- huomioi käytettävissä olevat resurssit ja toiminnan tuottavuuden
- osaa laatia markkinointisuunnitelmia ja hoitaa itsenäisesti markkinointia
- suunnittelee alan palveluita ympäristövastuullisesti
- osaa arvioida palvelun laatua.

Osaamisen arviointi

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
1. Työprosessin hallinta	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Palvelujen suunnittelu	määrittää kohderyhmän tarkoituksenmukaisesti palvelua tuotteistavan ryhmän kanssa	suunnittelee palveluja ohjattuna	suunnittelee palveluja itsenäisesti työryhmän jäsenenä
		hankkii tietoa kohderyhmän tarpeista	suuntaa toimintaa joustavasti kohderyhmän tarpeiden mukaisesti
Tuotteistamisen rakentaminen	osallistuu palvelun tuotteistamiseen	vaikuttaa palvelun tuotteistamiseen, sen keskeisiin menetelmiin ja tavoitteisiin	esittää vaihtoehtoja tai ratkaisuja palvelun rakentumisen prosessissa
Arviointi	osallistuu palvelun arviointiin yhteistyöryhmässä	ottaa kantaa arviointiin ja sen keskeisiin kohteisiin	esittää arvioinnin kohteita
		suunnittelee palvelua koskevan asiakaspalautteen keräämistä	hankkii asiakaspalautetta ja hyödyntää sitä
Taloudellinen toiminta	laatii ohjeiden mukaan budjetin.	seuraa budjetin toteutumista	käyttää budjettia työvälineenä
		ottaa huomioon taloudelliset tekijät palvelun tuottamisessa.	suunnittelee ohjattuna palvelun rahoitusvaihtoehtoja.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
2. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Toimintaympäristön hahmottaminen	ottaa työryhmässä toimiessaan huomioon toimintaympäristön asettamat reunaehdot	ehdottaa ja suunnittelee toimintaympäristöön sopivia toimintamuotoja	tarkastelee palvelua kokonaistaloudellisesta näkökulmasta

Palvelujen markkinoiminen	osallistuu palvelun markkinointia suunnittelevan ryhmän toimintaan.	laatii palvelun tai sen osan markkinointisuunnitelman.	markkinoi palveluja itsenäisesti, suunnittelee esitteitä ja arvioi markkinointia ottaa huomioon erilaisten ryhmien tarpeet ja kanavat markkinoinnissa.
---------------------------	---	--	---

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Lakien ja säädösten tunteminen	toimii ottaen huomioon palveluiden tuottamiseen ja tuotettavaan palveluun vaikuttavia lakeja sekä säädöksiä	informoi työryhmää palvelumuotoon vaikuttavista laeista ja säädöksistä sekä selvittää käytännön toimenpiteitä lupakäytännöissä	soveltaa tarvittavia lakeja ja säädöksiä palvelujen suunnittelussa ja toteuttamisessa
Tuotteistamisprosessin tunteminen	tuntee tuotteistamisen periaatteita ja käyttää niitä.	soveltaa monipuolisesti tuotteistamisen periaatteita yksittäiseen palveluun.	tietää miten tuotteet kuvataan ja dokumentoidaan.

Arvioinnin kohde	Arviointikriteerit		
4. Elinikäisen oppimisen avain- taidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	ottaa huomioon palvelun turvallisuusmääräykset	ennakoi turvallisuusriskejä	ottaa määräykset ja turvallisuusriskit huomioon palvelun toteuttamistapoja suunniteltaessa
Ammattietikka	noudattaa alan eettisiä ohjeita ja tuntee alan arvoperustan, noudattaa sopimuksia ja aikatauluja.	noudattaa alan eettisiä ohjeita ja toimii alan arvoperustan mukaan.	toimii alan arvojen, tavoitteiden, eettisten ohjeiden, sopimusten ja säädösten mukaisesti vaihtelevissa tilanteissa ottaa huomioon oman alansa eettisiä ongelmatilanteita ja niiden vaikutuksia.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa toimien työryhmän jäsenenä palvelujen tuottamisessa. Hän tuottaa jonkin oman ammattialan palvelun tai tapahtuman, tiedottaa siitä ja arvioi sitä. Hän kuvaa tuotteistamansa palvelun ja jakaa sen osiin tai prosesseihin.

Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus voidaan varmistaa.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.6 Yritystoiminnan suunnittelu

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osaa

- arvioida oman osaamisensa tuotteistamista tai markkinoilla olevaa liiketoimintamahdollisuutta
- selvittää perustettavan yrityksen liiketoimintaympäristöä ja kilpailutilannetta
- esittää liikeidean ja yritysmuodon
- laatia yritykselle liiketoimintasuunnitelman
- laatia yrityksen perustamiseen liittyvät asiakirjat

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
1. Työprosessien hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Oman työn suunnittelu ja suunnitelmien tekeminen	kartoittaa opastettuna yritystoiminnan suunnittelun ja toteutuksen eri vaiheet	kartoittaa yritystoiminnan suunnittelun ja toteutuksen eri vaiheet ja toimii oma-aloitteisesti ja vastuullisesti	kartoittaa yritystoiminnan suunnittelun ja toteutuksen eri vaiheet innovatiivisesti ja toimii oma-aloitteisesti ja vastuullisesti
Työn kokonaisuuden hallinta	etenee opastettuna työssään järjestelmällisesti	etenee työssään järjestelmällisesti	etenee työssään järjestelmällisesti ja sujuvasti
Laadukas toiminta	toimii työilleen asetettujen laatutavoitteiden mukaisesti ja muuttaa omaa toimintaansa annetun palautteen perusteella.	toimii asetettujen laatutavoitteiden mukaisesti ja arvioi omaa toimintaansa niiden saavuttamisessa.	toimii asetettujen laatutavoitteiden mukaisesti ja kehittää omaa toimintaansa niiden saavuttamiseksi.
ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
2. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Tieto- ja viestintätekniikan käyttäminen	käyttää ohjeistettuna suunnittelussaan tieto- ja viestintätekniikkaa toimien tietoturvan periaatteiden mukaisesti	käyttää suunnittelussaan tieto- ja viestintätekniikkaa toimien tietoturvan periaatteiden mukaisesti	käyttää suunnittelussaan itsenäisesti ja sujuvasti tieto- ja viestintätekniikkaa toimien tietoturvan periaatteiden mukaisesti

Liiketoimintaympäristön selvittäminen	arvioi miten omaa osaamista voidaan tuotteistaa tai millaisia liiketoimintamahdollisuuksia markkinoilta on löydettävissä, tarvitte ajoittain tukea ja ohjausta	arvioi miten omaa osaamista voidaan tuotteistaa tai millaisia liiketoimintamahdollisuuksia markkinoilta on löydettävissä	arvioi itsenäisesti miten omaa osaamista voidaan tuotteistaa tai millaisia innovatiivisia liiketoimintamahdollisuuksia markkinoilta on löydettävissä
	kartoittaa alalla toimivia yrityksiä ja asiakkaita tarvitte ajoittain ohjausta	kartoittaa alalla toimivia yrityksiä ja asiakkaita	kartoittaa itsenäisesti ja laajalajaisesti alalla toimivia yrityksiä
	arvioi kartoituksen pohjalta oman suunnitelmansa toteutusmahdollisuuksia ottaen huomioon toimialan lainsäädännön ja kilpailulain pääsisällön tarvitte ajoittain ohjausta	arvioi kartoituksen pohjalta oman suunnitelmansa toteutusmahdollisuuksia ottaen huomioon toimialan lainsäädännön ja kilpailulain pääsisällön	arvioi kriittisesti kartoituksen pohjalta oman suunnitelmansa toteutusmahdollisuuksia ottaen huomioon toimialan lainsäädännön ja kilpailulain pääsisällön
	esittää suunnittelemaalleen asiakasryhmälle tuotteen tai palvelun kuvaamalla sen tuottamia asiakashyötyjä tarvitte ajoittain ohjausta	esittää tuotteen tai palvelun suunnittelemaalleen asiakasryhmälle kuvaamalla sen tuottamia asiakashyötyjä	esittää tuotteen tai palvelun suunnittelemaalleen asiakasryhmälle kuvaamalla kattavasti sen tuottamia asiakashyötyjä
Yrityksen perustaminen	valitsee ohjeistettuna yritykselle yritysmuodon	valitsee yritykselle yritysmuodon	valitsee itsenäisesti ja perustellen yritykselle yritysmuodon
	laatii yrityksen perustamisasiakirjat tarvitte jonkin verran ohjausta	laatii yrityksen perustamisasiakirjat	laatii itsenäisesti yrityksen perustamisasiakirjat
Liiketoimintasuunnitelman laatiminen	selvittää markkinoiden ja kilpailutilanteen kehitysnäkymiä tarvitte jonkin verran ohjausta	selvittää markkinoiden ja kilpailutilanteen kehitysnäkymiä	selvittää itsenäisesti ja laajalajaisesti markkinoiden ja kilpailutilanteen kehitysnäkymiä
	esittää suunnitelman eri toimintojen (kuten myynti, markkinointi, tuotanto, ostot, logistiikka, teknologiset ratkaisut sisältäen tieto- ja viestintäteknologian, kirjanpito) hallinnoinnista ja resursoinnista tarvitte jonkin verran ohjausta	esittää suunnitelman eri toimintojen (kuten myynti, markkinointi, tuotanto, ostot, logistiikka, teknologiset ratkaisut sisältäen tieto- ja viestintäteknologian, kirjanpito) hallinnoinnista ja resursoinnista	esittää realistisen ja perustellun suunnitelman eri toimintojen (kuten myynti, markkinointi, tuotanto, ostot, logistiikka, teknologiset ratkaisut sisältäen tieto- ja viestintäteknologian, kirjanpito) hallinnoinnista ja resursoinnista
	laatii budjetin ja rahoitussuunnitelman	laatii budjetin ja rahoitussuunnitelman	laatii budjetin ja rahoitussuunnitelman

	tarviten ajoittain ohjausta	tiedostaen yrittäjän vastuun	itsenäisesti tiedostaen yrittäjän vastuun
	tekee yrityksen riskienhallinta-analyysin ja turvallisuussuunnitelman tarviten jonkin verran ohjausta	tekee yrityksen riskienhallinta-analyysin ja turvallisuussuunnitelman	tekee itsenäisesti yrityksen riskienhallinta-analyysin ja turvallisuussuunnitelman

ARVIONNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Yritysmuodon valinta sekä tiedon hankinta liittyen yrityksen perustamiseen ja lopettamiseen	hakee ohjattuna tietoa yrityksen perustamiseen ja lopettamiseen sekä valitulla toimialalla toimimiseen liittyvistä säädöksistä ja asiakirjoista	hakee tietoa yrityksen perustamiseen ja lopettamiseen sekä valitulla toimialalla toimimiseen liittyvistä säädöksistä ja asiakirjoista	hakee itsenäisesti ja laaja-alaisesti tietoa yrityksen perustamiseen ja lopettamiseen sekä valitulla toimialalla toimimiseen liittyvistä säädöksistä ja asiakirjoista
Liiketoimintasuunnitelman laatiminen	hankkii ohjattuna yrityksensä liiketoiminnan eri osa-alueiden suunnittelussa tarvittavaa tietoa	hankkii yrityksensä liiketoiminnan eri osa-alueiden suunnittelussa tarvittavaa tietoa	hankkii itsenäisesti ja laaja-alaisesti yrityksensä liiketoiminnan eri osa-alueiden suunnittelussa tarvittavaa tietoa
	hankkii ohjattuna tietoa yrityksensä perustamista ja toimintaa tukevista palveluista mm. tilitoimiston palvelut.	hankkii tietoa yrityksensä perustamista ja toimintaa tukevista palveluista mm. tilitoimiston palvelut.	hankkii laaja-alaisesti tietoa yrityksensä perustamista ja toimintaa tukevista palveluista mm. tilitoimiston palvelut.

ARVIONNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija tai tutkinnon suorittaja		
Oppiminen ja ongelmanratkaisu	tekee ohjattuna päätöksiä	tekee valintoja ja päätöksiä	tekee perusteltuja ehdotuksia, valintoja ja päätöksiä yrityksen toiminnan kehittämiseksi
	arvioi opastettuna omaa toimintaansa ja työnsä etenemistä	arvioi omaa toimintaansa ja työnsä etenemistä	arvioi oma-aloitteisesti omaa toimintaansa ja työnsä sekä yritystoiminnan etenemistä

Vuorovaikutus ja yhteistyö	neuvottelee opastettuna yhteistyöstä sidosryhmien kanssa	neuvottelee yhteistyöstä sidosryhmien kanssa	neuvottelee innovatiivisesti yhteistyöstä sidosryhmien kanssa
Ammattietiikka	noudattaa ohjattuna yritystoiminnan suunnittelussa kaikkia kestävän kehityksen osa-alueiden arvoja	noudattaa yritystoiminnan suunnittelussa kaikkia kestävän kehityksen osa-alueiden arvoja	noudattaa yritystoiminnan suunnittelussa kaikkia kestävän kehityksen osa-alueiden arvoja ja perustelee niiden merkityksen yritystoiminnalle
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	Käyttää pääsääntöisesti turvallisia, sopivasti kuormittavia ja vaihtelevia työmenetelmiä ottaen huomioon ergonomian.	Käyttää turvallisia, sopivasti kuormittavia ja vaihtelevia työmenetelmiä ottaen huomioon ergonomian.	Käyttää turvallisia, sopivasti kuormittavia ja vaihtelevia työmenetelmiä ottaen huomioon ergonomian. Toimii oma-aloitteisesti työturvallisuuden ja ergonomian parantamiseksi omassa työpisteessään.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa suunnittelemalla yrityksen perustamiseen ja toimintaan liittyvät tehtävät. Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä tai tutkintotilaisuutta voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai ammatillisessa peruskoulutuksessa koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus varmistuu.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä tai tutkintotilaisuudessa kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.7 Tutkinnon osa ammatillisesta perustutkinnosta

Tähän perustutkintoon voidaan sisällyttää yksi ammatillinen tutkinnon osa ammatillisista perustutkinnoista, joiden tutkinnon perusteet Opetushallitus on määrännyt.

Näyttötutkintona suoritettavaan ammatilliseen perustutkintoon voi valita ainoastaan niitä tutkinnon osia, jotka sisältyvät näyttötutkinnon muodostumiseen.

2.2.8 Tutkinnon osa ammattitutkinnosta tai erikoisammattitutkinnosta

Tähän perustutkintoon voidaan sisällyttää yksi ammatillinen tutkinnon osa niistä ammattitutkinnoista tai erikoisammattitutkinnoista, joiden tutkinnon perusteista Opetushallitus on määrännyt.

2.2.9 Tutkinnon osa ammattikorkeakouluopinnoista (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)

Tähän perustutkintoon voidaan sisällyttää yksi ammatillinen tutkinnon osa ammattikorkeakouluopinnoista.

2.2.10 Työpaikkaohjaajaksi valmentautuminen (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija osaa

- tunnistaa työpaikalla työssäoppimiseen tai ammattiosaamisen näyttöön sopivat työtehtävät ja selvittää niiden arvioinnin kohteet ja arviointikriteerit
- neuvotella työyhteisössä työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen toteuttamisesta
- valmistella yhteistyössä opettajan ja työpaikkaohjaajan kanssa työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näytön suunnitelmia
- perehdyttää muita opiskelijoita työpaikalla tai oppilaitoksissa tehtäviin töihin, toimintatapoihin ja sääntöihin
- esitellä alansa työ- ja koulutusmahdollisuuksia esimerkiksi työelämään tutustumisjaksolla oleville opiskelijoille
- käydä ohjauskeskusteluja, kehittää toimintaansa palautteen perusteella ja sovitella näkemyseroja
- toimia erilaisten oppijoiden ja työtovereiden kanssa
- vastaanottaa ja antaa kehittävää palautetta
- itsearvioida työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöään ennalta sovittujen arvioinnin kohteiden ja arviointikriteereiden mukaan
- arvioida työhönsä liittyvät työturvallisuusriskit sekä hän osaa toimia ja ohjata myös muita toimimaan työturvallisuusohjeiden mukaisesti.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
1. Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oman työn suunnittelu ja suunnitelmien tekeminen	valmistelee ohjattuna työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näytön suunnitelmia	valmistelee annettujen ohjeiden mukaan työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näytön suunnitelmia	valmistelee itsenäisesti ja aloitteellisesti työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näyttöjen suunnitelmaa
Työn kokonaisuuden hallinta	tarvitsee ajoittaista ohjausta	tekee annetut tehtävät omatoimisesti	etenee työssään sujuvasti sovittaen työnsä työympäristön muuhun toimintaan

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
2. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Opiskelijan ohjaaminen	perehdyttää ohjattuna muita opiskelijoita	perehdyttää ohjeiden mukaisesti muita opiskelijoita ja käy ohjauskeskusteluja	perehdyttää muita opiskelijoita, toimii joustavasti erilaisten ihmisten kanssa ja sovittelee näkemyseroja

Opiskelijan arviointi	vastaanottaa ja antaa ohjattuna palautetta työtehtävistä sekä itsearvioi ohjattuna työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näytöt sovittujen arvioinnin kohteiden ja kriteereiden mukaan	vastaanottaa ja antaa palautetta työtehtävistä ja itsearvioi työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näytöt sovittujen arvioinnin kohteiden ja kriteereiden mukaan	käy rakentavia palautekeskusteluja sekä itsearvioi työssäoppimisen ja ammattiosaamisen näytöt ennalta sovittujen arvioinnin kohteiden ja kriteereiden mukaan
-----------------------	--	--	--

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oman alan työelämän ja ammatillisen koulutuksen tunteminen	esittelee joitakin alansa työ- ja koulutusmahdollisuuksia	esittelee alansa työ- ja koulutusmahdollisuuksia	esittelee itsenäisesti ja monipuolisesti alansa työ- ja koulutusmahdollisuuksia
Opetussuunnitelmien tunteminen	tunnistaa ohjattuna työssäoppimisjaksolla opiskeltavat asiat ja ammattiosaamisen näytöillä arvioitavan osaamisen	tunnistaa ohjeiden mukaisesti työssäoppimisjaksolla opiskeltavat asiat ja ammattiosaamisen näytöillä arvioitavan osaamisen	tunnistaa itsenäisesti työssäoppimisjaksolla opiskeltavat asiat ja ammattiosaamisen näytöillä arvioitavan osaamisen

ARVIONNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
4. Elinikäisen oppimisen avain- taidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	arvioi työhönsä liittyvät työturvallisuusriskit sekä toimii työturvallisuusohjeiden mukaisesti	arvioi työhönsä liittyvät työturvallisuusriskit sekä toimii työturvallisuusohjeiden mukaisesti	arvioi työhönsä liittyvät työturvallisuusriskit sekä toimii ja ohjaa myös muita toimimaan työturvallisuusohjeiden mukaisesti

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija osoittaa osaamisensa tekemällä suunnitelman ammattiosaamisen näytöstä tai työssäoppimisesta. Hän perehtyy työyhteisön toimintaan, työtehtäviin, työkuultuuriin ja sääntöihin sekä arvioi työyhteisön työturvallisuusriskit ja työergonomiakysymykset oman työn osalta. Opiskelija kartoittaa mahdollisuudet toteuttaa työssäoppimista ja ammattiosaamisen näyttöjä työpaikalla. Opiskelija analysoi oman työssäoppimisensa ja ammattiosaamisen näyttönsä arvioinnit. Ammattiosaamisen näyttö toteutetaan pääsääntöisesti jonkin muun ammattiosaamisen näytön yhteydessä.

Ammattiosaamisen näyttöä voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/tökohteessa tai koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus varmistuu.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.11 Yrityksessä toimiminen (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija osaa

- arvioida oman alan tarjontaa ja uusien asiakkaiden löytymistä tuotteistamisen lähtökohdista
- täsmentää taloudellisesti kannattavan liikeidean ja kehittää toiminta-ajatuksen
- suunnitella yrityksen toimintaa tavoitteellisesti ja asiakaslähtöisesti
- tehdä yrityksen toimintaan liittyviä työtehtäviä
- hankkia yhteistyökumppaneita ja rakentaa liiketoiminnan edellyttämiä verkostoja
- esitellä yrityksen toimintaa erilaisissa tilanteissa
- käyttää toiminnassaan apuna tieto- ja viestintätekniikkaa
- toimia yrityksessä osana ryhmää, mutta kykenee myös itsenäiseen toimintaan ja päätöksentekoon
- arvioida yrityksen kehittämistarpeita.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
1. Työprosessin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oman työn suunnittelu	osallistuu yrityksen toiminnan suunnitteluun ja toimii ryhmän jäsenenä vastaten omista töistään	suunnittelee yrityksen toimintaa ja toimii ryhmän jäsenenä oma-aloitteisesti ja vastuullisesti vastaten omista töistään	suunnittelee yrityksen toimintaa innovatiivisesti ja toimii ryhmän jäsenenä oma-aloitteisesti, vastuullisesti ja kannustavasti vastaten omista töistään
Työn kokonaisuuden hallinta	etenee opastettuna työssään järjestelmällisesti	etenee työssään järjestelmällisesti ja sujuvasti	etenee työssään järjestelmällisesti ja sujuvasti sovittaen työnsä ryhmän toimintaan
Ajankäytön hallinta	suunnittelee eri tehtäviin kuluvaan aikaan tarviten siihen jonkin verran ohjausta ja seuraa omaa ajankäyttöään	suunnittelee eri tehtäviin kuluvaan aikaan ja seuraa omaa ajankäyttöään	suunnittelee eri tehtäviin kuluvan ajan ottaen huomioon tehokkaan ajanhallinnan ja seuraa omaa ajankäyttöään
Laadukas ja kustannustietoinen toiminta	toimii työnsä asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja muuttaa omaa toimintaansa annetun palautteen perusteella	toimii yhdessä asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja arvioi omaa toimintaansa niiden saavuttamisessa	toimii yhdessä asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja kehittää omaa toimintaansa niiden saavuttamiseksi

	toimii palveluhenkisesti	toimii palveluhenkisesti ja asiakastyytyväisyyttä edistävästi	toimii palveluhenkisesti ja varmistaen asiakastyytyväisyyden
--	--------------------------	---	--

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
2. Työmenetelmien, -välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tieto- ja viestintätekniikan käyttäminen	käyttää ohjeistettuna tieto- ja viestintätekniikkaa toimien tietoturvan periaatteiden mukaisesti	käyttää tieto- ja viestintätekniikkaa toimien tietoturvan periaatteiden mukaisesti	käyttää itsenäisesti ja sujuvasti tieto- ja viestintätekniikkaa toimien tietoturvan periaatteiden mukaisesti
Liiketoimintaympäristön selvittäminen	arvioi ryhmän jäsenenä hankkimansa tiedon pohjalta uudet asiakasryhmät ja näille toteutettavat tuotteet ja palvelut tarviden ajoittain ohjausta	arvioi ryhmän jäsenenä hankkimansa tiedon pohjalta uudet asiakasryhmät ja näille toteutettavat tuotteet ja palvelut	arvioi ryhmän jäsenenä ja itsenäisesti sekä ennakkoluulottomasti hankkimansa tiedon pohjalta uudet asiakasryhmät ja näille toteutettavat tuotteet ja palvelut
Liikeidean täsmentäminen	määrittelee ryhmän jäsenenä taloudellisesti kannattavan liikeidean ja toiminta-ajatuksen tarviden jonkin verran ohjausta	määrittelee ryhmän jäsenenä taloudellisesti kannattavan liikeidean ja toiminta-ajatuksen	määrittelee itsenäisesti ja ryhmän jäsenenä taloudellisesti kannattavan liikeidean ja toiminta-ajatuksen
Yrityksen toiminnan suunnittelu	laatii ohjatusti yrityksen perustoiminnoille tavoitteet ja niille asiakaslähtöisen suunnitelman, jossa kertoo, millaisilla toimenpiteillä tavoitteisiin päästään	laatii yrityksen perustoiminnoille tavoitteet ja niille asiakaslähtöisen suunnitelman, jossa kertoo, millaisilla toimenpiteillä tavoitteisiin päästään	laatii itsenäisesti ja perustellen yrityksen perustoiminnoille tavoitteet ja niille asiakaslähtöisen suunnitelman, jossa kertoo, millaisilla toimenpiteillä tavoitteisiin päästään
Yhteistyökumppanien hankkiminen	määrittelee ryhmän jäsenenä yhteistyökumppanit ja sopii yhteistyön muodosta sekä solmii tarvittaessa sopimuksia tarviden sopimusten laatimisessa ohjausta	määrittelee ryhmän jäsenenä yhteistyökumppanit ja sopii yhteistyön muodosta sekä solmii tarvittaessa sopimuksia	määrittelee ryhmän jäsenenä innovatiivisesti ja laaja-alaisesti yhteistyökumppanit ja sopii yhteistyön muodosta sekä solmii tarvittaessa sopimuksia

Yrityksen työtehtävien tekeminen	hoitaa itsenäisesti ja ryhmän jäsenenä joitakin yrityksen toimintaan liittyvistä työtehtävistä, kuten materiaalihankinnat, tuotteiden valmistaminen ja markkinointi, myynti ja jakelu	hoitaa itsenäisesti ja ryhmän jäsenenä yrityksen toimintaan liittyviä työtehtäviä, kuten materiaalihankinnat, tuotteiden valmistaminen ja markkinointi, myynti ja jakelu	hoitaa itsenäisesti ja ryhmän jäsenenä yrityksen toimintaan liittyviä työtehtäviä, kuten materiaalihankinnat, tuotteiden valmistaminen ja markkinointi, myynti ja jakelu osoittaen toiminnassa joustavuutta ja hyvää ajankäytön hallintaa
Yrityksen toiminnan esittely	osallistuu joihinkin yrityksen tuotteiden tai palvelujen esittelytilaisuuksiin (myynti- ja markkinointi, yhteistyökumppaneiden hankkiminen, kirjanpitopalveluiden hankkiminen, rahoittajatapaamiset, logistiikka)	esittelee yritystä ja sen tuotteita tai palveluja (myynti- ja markkinointi, yhteistyökumppaneiden hankkiminen, kirjanpitopalveluiden hankkiminen, rahoittajatapaamiset, logistiikka)	esittelee yritystä ja sen tuotteita tai palveluja vakuuttavasti erilaiset asiakasryhmät huomioiden (myynti- ja markkinointi, yhteistyökumppaneiden hankkiminen, kirjanpitopalveluiden hankkiminen, rahoittajatapaamiset, logistiikka)
Liiketoiminnan kehittäminen	seuraa ohjatusti liiketoimintaympäristön ja asiakastarpeiden muuttumista, jonka pohjalta arvioi liiketoiminnan kehittämistarpeita	seuraa liiketoimintaympäristön ja asiakastarpeiden muuttumista, jonka pohjalta arvioi liiketoiminnan kehittämistarpeita	seuraa laaja-alaisesti liiketoimintaympäristön ja asiakastarpeiden muuttumista, jonka pohjalta arvioi liiketoiminnan kehittämistä ja toimii luovasti
Yrityksen lopettaminen	laatii ohjatusti yrityksen lopettamisasiakirjat	laatii yrityksen lopettamisasiakirjat	laatii yrityksen lopettamisasiakirjat ja on arvioinut yrityksen lopettamisen yhteydessä myös yrityksen myynnin mahdollisuuksia.

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Liiketoimintaympäristön selvittäminen	hankkii tietoa alalla toimivien kilpailevien yritysten tarjonnasta ja asiakkaista tarvitun ajoittain ohjausta	hankkii tietoa alalla toimivien kilpailevien yritysten tarjonnasta ja asiakkaista	hankkii tietoa itsenäisesti ja laaja-alaisesti alalla toimivien kilpailevien yritysten tarjonnasta ja asiakkaista
Liikeidean täsmentäminen ja yrityksen toiminnan suunnittelu	hakee ohjatusti tietoa yrityksen perustamiseen ja valitulla toimialalla toimimiseen liittyvistä säädöksistä	hakee tietoa yrityksen perustamiseen ja valitulla toimialalla toimimiseen liittyvistä säädöksistä	hakee itsenäisesti ja laaja-alaisesti tietoa yrityksen perustamiseen ja valitulla toimialalla toimimiseen liittyvistä säädöksistä

	hankkii ohjatusti yrityksensä liiketoiminnan eri osa-alueiden suunnittelussa tarvittavaa tietoa	hankkii yrityksensä liiketoiminnan eri osa-alueiden suunnittelussa tarvittavaa tietoa	hankkii itsenäisesti ja laaja-alaisesti yrityksensä liiketoiminnan eri osa-alueiden suunnittelussa tarvittavaa tietoa
Yrityksen työtehtävien tekeminen	hankkii ohjatusti tietoa erilaisista tarvittavista teknologisista tai muista tuotantoon liittyvistä ratkaisuksista sekä tukitehtävistä	hankkii tietoa erilaisista tarvittavista teknologisista tai muista tuotantoon liittyvistä ratkaisuksista sekä tukitehtävistä	hankkii innovatiivisesti ja ennakkoluulottomasti tietoa erilaisista tarvittavista teknologisista tai muista tuotantoon liittyvistä ratkaisuksista sekä tukitehtävistä

ARVIONNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oppiminen ja ongelmanratkaisu	ratkaisee asiakaslähtöisesti yrityksen toimintaa liittyviä ongelmatilanteita tarviton jonkin verran tukea	ratkaisee asiakaslähtöisesti yrityksen toimintaa liittyviä ongelmatilanteita	ratkaisee asiakaslähtöisesti yrityksen toimintaa liittyviä ongelmatilanteita varmistaen aina asiakastyytyväisyyden
Vuorovaikutus ja yhteistyö	osallistuu ryhmän valintojen ja päätösten valmisteluun	tekee ryhmässä ehdotuksia, valintoja ja päätöksiä	tekee ryhmässä perusteltuja ehdotuksia, valintoja ja päätöksiä yrityksen toiminnan kehittämiseksi
	arvioi ohjattuna omaa toimintaansa ja työnsä etenemistä	arvioi omaa toimintaansa ja työnsä etenemistä	arvioi omaa toimintaansa ja työnsä sekä yritystoiminnan etenemistä
	osallistuu yhteistyöneuvotteluihin ryhmän jäsenten ja sidosryhmien kanssa	neuvottelee yhteistyöstä ryhmän jäsenten kanssa ja osallistuu yhteistyöneuvotteluihin sidosryhmien kanssa	neuvottelee yhteistyöstä ryhmän jäsenten ja sidosryhmien kanssa
Ammattietiikka	noudattaa ohjattuna yritystoiminnassa kaikkia kestävän kehityksen osa-alueiden arvoja	noudattaa yritystoiminnassa kaikkia kestävän kehityksen osa-alueiden arvoja	noudattaa yritystoiminnassa kaikkia kestävän kehityksen osa-alueiden arvoja ja perustelee niiden merkityksen yritystoiminnalle

Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	noudattaa alansa työturvallisuusohjeita omassa toiminnassaan ja huolehtii asiakkaiden turvallisuudesta annettujen ohjeiden mukaisesti	toimii työssään ja siihen liittyvissä asiakaspalvelutilanteissa alan työturvallisuusohjeita noudattaen ja ennakoii mahdollisia työturvallisuusriskejä ja vaaratilanteita	toimii työssään ja siihen liittyvissä asiakaspalvelutilanteissa alansa työturvallisuusohjeita noudattaen ja tekee realistisia esityksiä alansa työturvallisuuden kehittämiseksi
	varmistaa opastettuna oman, työtovereiden ja asiakkaiden turvallisuuden tutuissa tilanteissa.	varmistaa ohjeiden mukaan oman, työtovereiden ja asiakkaiden turvallisuuden eri tilanteissa.	varmistaa oman, työtovereiden ja asiakkaiden turvallisuuden eri tilanteissa opastaa muita toimimaan terveellisesti ja turvallisesti toimiessaan ryhmän jäsenenä.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä toimimalla yhteistyössä ryhmän, yhteistyöyrityksen ja eri toimijoiden kanssa esim. omassa yrityksessä, harjoitusyrityksessä tai vastaavassa. Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava ammattitaito vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus varmistuu.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.12 Huippuosaajana toimiminen (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)

Ammattitaitovaatimukset

Opiskelija osaa

- työskennellä alan huippuosaamista vaativissa tehtävissä
- hallita alan työt ja työtehtäväkokonaisuudet sekä laajan materiaalivalikoiman
- huomioida huipputuotannon, -tuotteen tai -palvelun laatuvaatimukset
- ratkoa ongelmia ja sopeutua muutoksiin
- varmistaa työturvallisuusmääräyksien ja -ohjeiden toteutumisen
- kommunikoida asiakkaan kanssa äidinkielellään ja vähintään yhdellä itselleen vieraalla kielellä
- arvioida ja uudistaa omaa osaamistaan
- mitoittaa omat henkiset voimavaransa työtehtävän mukaan
- kehittää työtä ja työympäristöä
- toimia alan verkostoissa
- osallistua työyhteisön kehittämiseen.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
1. Työprosessien hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työn suunnittelu	asettaa tavoitteensa ja suunnittelee oman työnsä ja aikataulun realistiseksi ja toteuttamiskelpoiseksi huomioiden korkeat laatuvaatimukset	asettaa tavoitteensa ja suunnittelee oman työnsä ja aikataulun realistiseksi ja toteuttamiskelpoiseksi muuttuvissa olosuhteissa huomioiden korkeat laatuvaatimukset	asettaa tavoitteensa ja suunnittelee oman työnsä itsenäisesti ja aikataulun realistiseksi ja vaiheiltaan toteuttamiskelpoiseksi muuttuvissa olosuhteissa huomioiden korkeat laatuvaatimukset ja kykenee tarvittaessa muuttamaan suunnitelmaa
Työn arviointi	arvioi työnsä onnistumista ja omaa osaamistaan	arvioi realistisesti työnsä onnistumista ja omaa osaamistaan sekä perustelee arviotaan	arvioi realistisesti työnsä onnistumista ja omaa osaamistaan sekä perustelee arviotaan ja määrittelee kehittämistarpeitaan
Toimiminen työssä ja työyhteisössä	toimii työssään työyhteisön työhyvinvointia edistävasti sekä kehittää työympäristöään yhdessä muiden kanssa.	pyrkii aktiivisesti edistämään työyhteisön työhyvinvointia sekä kehittämään työympäristöään yhdessä muiden kanssa.	osallistuu työyhteisön työhyvinvoinnin kehittämiseen sekä tukee yhdessä muiden kanssa työympäristön kehittymistä huippuosaamisen vaatimalle tasolle.

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
2. Työmenetelmien, välineiden ja materiaalin hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työtehtävään ja työympäristöön soveltuvan työmenetelmän ja työvälineiden sekä materiaalin valinta ja käyttö	käyttää omatoimisesti työmenetelmiä, työvälineitä ja materiaaleja	valitsee omatoimisesti työmenetelmät, työvälineet ja materiaalit sekä käyttää niitä muuttuvissa tilanteissa	valitsee rohkeasti uusiakin työmenetelmiä, työvälineitä ja materiaaleja sekä käyttää niitä sujuvasti muuttuvissa tilanteissa
	työskentelee huolellisesti	työskentelee huolellisesti ja rauhallisesti sekä luovasti ja	työskentelee järjestelmällisesti, tarkasti ja varmasti sekä luovasti ja innovatiivisesti

		innovatiivisesti	
Laadukas ja kestävä kehityksen mukainen toiminta	toimii yrityksen tai organisaation laatu- ja kestävä kehityksen tavoitteiden mukaisesti	toimii aktiivisesti yrityksen tai organisaation laatu- ja kestävä kehityksen tavoitteiden mukaisesti ja havaitsee kehittämis-kohteita	toimii sitoutuneesti yrityksen tai organisaation laatu- ja kestävä kehityksen tavoitteiden mukaisesti sekä kehittää toimintamalleja näiden tavoitteiden aikaansaamiseksi
	kehittää osaamistaan ja työtapojaan	kehittää aktiivisesti osaamistaan ja työtapojaan	kehittää aktiivisesti osaamistaan ja työtapojaan haastavien työtehtävien tasolle
Kustannustehokas ja tulokellinen toiminta	toimii aika ja muut käytettävissä olevat resurssit huomioiden kustannustehokkaasti ja tuloksellisesti	toimii oma-aloitteisesti aika ja muut käytettävissä olevat resurssit huomioiden kustannustehokkaasti ja yrityksen tai organisaation tuloksellisuutta edistävasti	työskentelee yrittäjämäisellä asenteella huomioiden ajan ja muut käytettävissä olevat resurssit kustannustehokkaasti ja yrityksen tai organisaation tuloksellisuutta edistävasti
	havaitsee poikkeamia	neuvottelee ja etsii ratkaisuja poikkeamille	korjaa toimintaa sovittujen ratkaisujen mukaan
	toimii työssään edistäen pysyviä asiakassuhteita	edistää aktiivisesti toiminnan jatkuvuutta ja pysyviä asiakassuhteita	edistää itsenäisesti toiminnan jatkuvuutta ja pysyviä asiakassuhteita
	sopeutuu muutoksiin ja työskentelee pitkäjänteisesti huippuosaamista vaativissa työtehtävissä.	sopeutuu nopeasti muutoksiin ja työskentelee pitkäjänteisesti työtään kehittämisen huippuosaamista vaativissa työtehtävissä.	ennakoi muutoksia, jotta voi helpommin sopeutua niihin ja työskentelee pitkäjänteisesti työtään itsenäisesti kehittämisen huippuosaamista vaativissa työtehtävissä.

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
3. Työn perustana olevan tiedon hallinta	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Työssä tarvittavan tiedon hallinta ja soveltaminen	hankkii ja käyttää työssä tarvittavaa tietoa omatoimisesti ja kysyy tarvittaessa neuvoa.	hankkii ja soveltaa työssä tarvittavaa tietoa omatoimisesti ja pystyy ratkomaan ongelmatilanteita yhdessä muiden kanssa.	hankkii ja soveltaa itsenäisesti työssä tarvittavaa tietoa vaihtelevissa työtilanteissa ja perustelee ratkaisujaan hankkimansa tiedon pohjalta.
--	--	--	---

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITTEERIT		
4. Elinikäisen oppimisen avaintaidot	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oppiminen ja ongelmanratkaisu	laatii itselleen yksilöllisen kehityssuunnitelman omista lähtökohdistaan	laatii itselleen yksilöllisen kehityssuunnitelman omista lähtökohdistaan niin, että se tukee kasvua alan huippuammattilaiseksi	uudistaa omaa osaamistaan yksilöllisen kehityssuunnitelman mukaisesti niin, että se tukee kasvua alan huippuammattilaiseksi
	selviytyy tavallisimmista ongelmatilanteista oppimateriaaleja ja ohjekirjoja hyödyntäen	selviytyy itsenäisesti ongelmatilanteista	selviytyy itsenäisesti ongelmatilanteista ja pystyy perustelevaan valintansa
Vuorovaikutus ja yhteistyö	kommunikoi asiakkaiden kanssa ja työyhteisössä omalla kielellään sekä välttävästi vähintään yhdellä itselle vieraalla kielellä	kommunikoi asiakkaiden kanssa ja työyhteisössä omalla kielellään sekä vähintään yhdellä itselle vieraalla kielellä	kommunikoi sujuvasti asiakkaiden kanssa ja työyhteisössä omalla kielellään sekä vähintään yhdellä itselle vieraalla kielellä
	toimii työryhmän aktiivisena jäsenenä ja sopeutuu työyhteisöön	toimii työryhmän aktiivisena jäsenenä ja sopeutuu hyvin työyhteisöön	toimii työryhmän aktiivisena jäsenenä ja työyhteisön huippuammattilaisena osaamistaan muille välittäen
Ammattietiikka	käyttäytyy työpaikan sääntöjen mukaisesti ja noudattaa työaikoja	käyttäytyy asiallisesti ja noudattaa työaikoja	käyttäytyy hyvin ja noudattaa työaikoja
	toimii vastuullisesti ja noudattaa alan ammattieettisiä periaatteita	toimii vastuullisesti ja oma-aloitteisesti alan ammattieettisten periaatteiden mukaan	on ylpeä ammatistaan ja osaamisestaan, toimii vastuullisesti ja kehittää työtään alan ammattieettisten periaatteiden mukaan
Terveys, turvallisuus ja toimintakyky	ottaa vastuun oman toimintansa työturvallisuudesta ja noudattaa työturvallisuusmääräyksiä ja -ohjeita	ottaa vastuun oman toimintansa työturvallisuudesta ja havaitsee työhönsä liittyvät vaarat sekä noudattaa työturvallisuusmääräyksiä ja -ohjeita	ottaa vastuun oman ja työtiimin toiminnan työturvallisuudesta, noudattaa työturvallisuusmääräyksiä ja -ohjeita sekä havaitsee ilmoittaa havaitsemistaan työhönsä liittyvistä vaaroista

	työskentelee ergonomisesti ja pitää työympäristönsä siistinä koko työprosessin ajan	työskentelee ergonomisesti ja pitää työympäristönsä siistinä koko työprosessin ajan myös haasteellisissa työtilanteissa	työskentelee ergonomisesti ja pitää työympäristönsä siistinä koko työprosessin ajan myös haasteellisissa työtilanteissa ja osallistuu työolosuhteiden kehittämiseen
	ylläpitää omaa työhyvinvointiaan ja noudattaa terveellisiä elämäntapoja.	ylläpitää aktiivisesti omaa työhyvinvointiaan ja edistää terveellisiä elämäntapoja.	ylläpitää aktiivisesti omaa työhyvinvointiaan, edistää terveellisiä elämäntapoja sekä kannustaa tähän myös muita työyhteisön jäseniä.

Ammattitaidon osoittamistavat

Opiskelija osoittaa osaamisensa ammattiosaamisen näytössä toimimalla huippuosaamista vaativissa oman alan työtilanteissa. Osaaminen on mahdollista osoittaa myös kansallisissa ja kansainvälisissä kilpailutilanteissa. Työtä tehdään siinä laajuudessa, että osoitettava osaaminen vastaa kattavasti tutkinnon perusteissa määrättyjä ammattitaitovaatimuksia, arvioinnin kohteita ja kriteereitä.

Ammattiosaamisen näyttöä voidaan jatkaa toisessa työpaikassa/työkohteessa tai koulutuksen järjestäjän osoittamassa muussa paikassa niin, että osaamisen osoittamisen kattavuus varmistuu.

Siltä osin kuin tutkinnon osassa vaadittavaa osaamista ei voida työtä tekemällä ammattiosaamisen näytössä kattavasti osoittaa, sitä täydennetään muulla osaamisen arvioinnilla.

2.2.13 Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin perustuvia tutkinnon osia (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)

Tämä voi sisältää työelämän alueellisten ja paikallisten ammattitaitovaatimusten ja opiskelijan ammattitaidon syventämistarpeiden mukaisia tutkinnon osia, joiden tulee vastata laajemmin paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin kuin pelkästään yhden yrityksen tarpeisiin. Nämä tutkinnon osat nimetään työelämän toimintakokonaisuuden pohjalta ja niille määritellään laajuus osaamispisteinä (5–15 osp). Lisäksi määritellään tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, osaamisen arviointi ja ammattitaidon osoittamistavat Opetushallituksen määräyksen (Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen mitoituksen periaatteet ja arvosanojen muuntaminen ammatillisessa peruskoulutuksessa 93/011/2014) liitteessä olevan arviointitaulukon mukaisesti.

2.2.14 Tutkinnon osa vapaasti valittavista tutkinnon osista (vain ammatillisessa peruskoulutuksessa)

Tämä voi sisältää tutkinnon osia (5–15 osp) vapaasti valittavista tutkinnon osista (luku 4) kohtien 4.1–4.5 mukaisesti.

3 YHTEISET TUTKINNON OSAT, OSAAMISTAVOITTEET JA OSAAMISEN ARVIOINTI AMMATILISESSA PERUSKOULUTUKSESSA

3.1 Viestintä- ja vuorovaikutusosaaminen

Tutkinnon osan tulee sisältää kaikkien kolmen osa-alueen pakolliset osaamistavoitteet (yhteensä 8 osaamispistettä). Lisäksi tutkinnon osan tulee sisältää valinnaisia osaamistavoitteita miltä tahansa osa-alueelta tai osa-alueilta siten, että opiskelijalle kertyy yhteensä 11 osaamispisteen edestä viestintä- ja vuorovaikutusosaamista.

3.1.1 Äidinkieli

3.1.1.1 Äidinkieli, suomi

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää *omaan alaan* liittyvien tärkeimpien tekstilajien käytänteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen
- osaa hakea tietoa eri tietolähteistä ja käyttää tietoa sekä noudattaa lähteiden käytön periaatteita
- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä opiskelussaan sekä tehdä ammattiosaamistaan näkyväksi
- osaa laatia *alaan liittyviä* kirjallisia töitä
- osaa hyödyntää äidinkielen oppimisen luku- ja opiskelustrategioita
- ymmärtää äidinkielen sekä kirjallisuuden ja muun kulttuurin merkityksen *alan* ja ammatin kannalta
- osaa arvioida ja kehittää omaa äidinkielen taitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ilmaisee asiallisesti mielipiteensä yhteistyö- ja ryhmätilanteissa	perustelee monipuolisesti mielipiteensä ja väitteensä yhteistyö- ja ryhmätilanteissa	perustelee monipuolisesti näkemyksiään ja toimii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa asiakaslähtöisesti, joustavasti ja vakuuttavasti
	osallistuu keskusteluun käyttämällä puheenvuoroja	osallistuu keskusteluun, vie keskustelua tavoitteen suunnassa eteenpäin	osallistuu aktiivisesti ja rakentavasti keskusteluun ja kantaa osaltaan vastuuta ryhmätilanteissa viestintäilmapiiristä

	toimii tarkoituksenmukaisella tavalla työelämän vuorovaikutustilanteissa	toimii asiallisesti ja kohteliaasti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja työhön liittyvissä asiakas- ja ryhmätilanteissa	toimii joustavasti ja rakentavasti erilaisissa työhön liittyvissä asiakas- ja ryhmätilanteissa
	pitää lyhyen esityksen käyttäen tilanteen vaatimaa kieltä ja asiatyyliä	pitää erilaisia esityksiä käyttäen tilanteen vaatimaa asiatyyliä ja alan termistöä	toimii oman alansa viestintätilanteissa joustavasti ja pitää erilaisia esityksiä tilanteen ja oman alan edellyttämällä tavalla
Tekstien ja tekstilajien ymmärtäminen	tuntee työelämän tekstilajeja ja vertailee niitä	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien päätarkoituksen ja tulkitsee tekstien merkityksiä	ymmärtää sekä tekstin tarkoituksen ja sanoman että yksityiskohtien merkityksen, tekee johtopäätöksiä ja arvioi tekstin sisältöä ja ilmaisutapaa
Tiedon hankkiminen	hakee ammattialansa kannalta keskeistä tietoa selkeistä teksteistä	hankkii ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi lähteiden luotettavuutta	hakee tietoa erilaisista lähteistä ja vaikeaselkoisistakin teksteistä sekä arvioi kriittisesti niiden luotettavuutta
	noudattaa tekijänoikeuksia, mutta tarvitsee joskus ohjausta	tuntee tekijänoikeudet oikeutena ja velvoitteena, noudattaa tekijänoikeuksia mm. ilmoittamalla lähteensä	osaa viitata käyttämiinsä lähteisiin ja tarvittaessa pyytää niihin käyttöluvan
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	käyttää oman alansa ammattijulkaisuja ja mediatekstejä	käyttää keskeisiä viestintävälineitä ja osaa arvioida mediatekstejä	käyttää monipuolisesti viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
	käyttää ohjattuna eri medioita ammattitaitonsa esittelyyn	tekee ammattiosaamistaan näkyväksi eri medioiden avulla	dokumentoi ja kuvaa oppimistaan ja osaamistaan eri medioiden avulla
	viestii digitaalisissa ympäristöissä sovittujen periaatteiden mukaisesti	viestii digitaalisissa ympäristöissä sopivaa kieltä käyttäen	viestii ammatillisuutta osoittaen digitaalisen ympäristön vuorovaikutustilanteissa
Alan kirjallisten töiden laatiminen	kirjoittaa oikeinkirjoituksen perussääntöjen mukaisesti	käyttää sujuvaa lause- ja virkerakennetta ja jaksottaa tekstiä	hallitsee kielenkäytön perusnormit sekä hioo tuottamiensa tekstien kieli- ja ulkoasua
	tuottaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä, mutta tarvitsee	tuottaa ammattitaidon kannalta keskeisiä	tuottaa tavoitteellisesti ja työstää tekstejään oman arvion ja palautteen

	ajoittain ohjausta	tekstejä	pohjalta
	laatii mallin mukaan asiakirjoja	laatii asianmukaiset asiakirjat	laatii asianmukaisia asiakirjoja ja osaa soveltaa asiakirjamalleja
Luku- ja opiskelustrategioiden hyödyntäminen	tekee muistiinpanoja ja tiivistää ydinasioita kuullun, luetun ja nähdyn pohjalta	tekee muistiinpanoja, tiivistää hankkimaansa tietoa ja käyttää lähteitä omassa tekstissään	arvioi omaa luku- ja opiskelustrategiaansa ja parantaa sitä palautteen pohjalta
Äidinkielen sekä kirjallisuuden ja muun kulttuurin merkityksen ymmärtäminen	tiedostaa äidinkielen taidon merkityksen omalla alallaan	ymmärtää äidinkielen merkitystä omalla alallaan ja monikielisessä työelämässä	osaa arvioida äidinkielen merkitystä omalla alallaan ja sen asemaa monikielisessä yhteiskunnassa sekä työelämän että yksilön kannalta
	tuntee esimerkkejä omaan alaan liittyvästä kirjallisuudesta tai muusta kulttuurista	tietää, mihin kirjallisuutta tai muuta kulttuuria voi alalla käyttää	ymmärtää kirjallisuuden tai muun kulttuurin merkityksen alalla toimimisessa
Oman äidinkielen taidon arvioiminen	arvioi äidinkielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* (ÄI 1), *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* (ÄI2), *Tekstit ja vaikuttaminen* (ÄI4) sekä jokin seuraavista *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa* (ÄI3), *Teksti, tyyli ja konteksti* (ÄI5), *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti* (ÄI6) tai *Puheviestinnän taitojen syventäminen* (ÄI7) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, suomi* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan
- osaa kehittää esiintymis- ja ryhmätyötaitojaan
- osaa käyttää ja tulkita erilaisia tekstilajeja
- tuntee kielen, kirjallisuuden ja kulttuurin muotoja ja merkitystä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen	ilmaisee asiallisesti mielipiteensä ja perustelee ne vakuuttavasti	toimii kohteliaasti ja joustavasti vuorovaikutustilanteissa erilaisissa ympäristöissä	ylläpitää puhuessaan vuorovaikutusta, havainnollistaa puheenvuoroaan ja rakentaa sen sisällön loogiseksi
	ottaa vuorovaikutuksessa toisten näkemykset huomioon	ottaa viestinnässään huomioon vastaanottajan, tilanteen ja alansa vaatimukset	viestii rakentavasti myös ristiriita- ja ongelmatilanteissa
	ymmärtää henkilöiden sanattoman viestinnän merkityksen ja vaikutuksia sanoman vastaanottoon	ottaa huomioon sanattoman viestinnän vaikutuksia omassa ilmaisussaan	soveltaa sanattoman viestinnän sääntöjä vuorovaikutuksessaan ja vertailee merkityksiä myös eri kulttuurien välillä
Esiintymis- ja ryhmätyötaitojen kehittäminen	esittää sekä spontaanin että valmistellun puheenvuoron tai puhe-esityksen itselleen tutusta aiheesta	saa puhuessaan kontaktin kuulijoihinsa ja osaa rakentaa puheenvuoronsa niin, että sitä on helppo seurata	esittää sekä spontaanin että itsenäisesti valmistellun esityksen haastavastakin aiheesta, havainnollistaa esitystään ja rakentaa sen sisällön loogiseksi
	toimii ryhmätyötilanteessa yhteistyöhakuisesti osana ryhmää	vie ryhmän työskentelyä eteenpäin aktiivisesti ja arvostaa muiden näkökantoja	tunnistaa oman toimintansa vaikutukset ryhmän toimintaan ja kannustaa ryhmän muita jäseniä toimimaan
	toimii työelämän kokous- ja neuvottelukäytäntöjen mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	noudattaa työelämän kokous- ja neuvottelukäytäntöjä	hallitsee joustavasti kokous- ja neuvottelukäytännöt
Ammatillinen monilukutaito ja tekstien tuottaminen	tuntee tekstilajien tilanteenmukaisen käytön vaatimuksia	tarkastelee tekstilajien eri ilmaisutapoja kriittisesti	soveltaa vaihdellen eri ilmaisutapoja ja tekstilajeja omissa teksteissään ja erilaisissa kieliympäristöissä
	käyttää mallin mukaan eri ammatillisia tekstilajeja	muokkaa tuottamiaan ammatillisia tekstejä palautteen perusteella	tekee havaintoja ammatillisista tekstilajeista, muokkaa niitä ja arvioi kielellisten valintojen vaikutuksia
	tuottaa tekstiä ryhmänä yhdessä	antaa ja vastaanottaa rakentavaa palautetta yhdessä tuotetusta	toimii joustavasti osana kirjoitusprosessia, kun tekstiä tuotetaan yhdessä

	muiden kanssa	tekstistä	muiden kanssa
Kielen ja kulttuurin tunteminen	on perillä oman kielen ja kulttuurienvälisen viestinnän merkityksestä	ottaa huomioon kulttuurienvälisen viestinnän omassa vuorovaikutuksessaan	soveltaa monipuolisesti kulttuurienvälistä osaamistaan ja arvostaa kulttuurista moninaisuutta
	tutustuu kirjallisuuden eri lajeihin ja muihin taidemuotoihin.	arvioi lukemiaan kirjoja ja kokemiaan muita taidemuotoja.	hankkii monipuolisia lukukokemuksia sekä arvioi kirjallisuuden ja muiden taidemuotojen merkitystä.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* (ÄI 1), *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* (ÄI2), *Tekstit ja vaikuttaminen* (ÄI4) sekä jokin seuraavista *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa* (ÄI3), *Teksti, tyyli ja konteksti* (ÄI5), *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti* (ÄI6) tai *Publievistinnän taitojen syventäminen* (ÄI7) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, suomi* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.1.1.2 Äidinkieli, saame

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää *omaan alaan* liittyvien tärkeimpien tekstilajien käytänteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen
- osaa käyttää kielitaitoaan tiedon hankkimisessa ja kriittisessä arvioimisessa
- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä opiskelussaan sekä tehdä ammattiosaamistaan näkyväksi
- kehittää saamen kielen kirjoittamisen taitojaan ja osaa laatia *alaan* liittyviä kirjallisia töitä
- osaa hyödyntää äidinkielen oppimisen luku- ja opiskelustrategioita
- tuntee kielellisen ja kulttuurin identiteetin merkitystä monimuotoisessa yhteiskunnassa
- osaa arvioida ja kehittää omaa äidinkielen taitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutus- tilanteissa toimiminen	toimii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja tuo esille näkemyksiään	viestii aktiivisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen huomioon toisten näkemykset	toimii monipuolisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja perustelee näkemyksiään rakentavasti ottaen huomioon toisten näkemykset

	toimii tarkoituksenmukaisella tavalla työelämän tilanteissa	toimii asiallisesti ja kohteliaasti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ja työhön liittyvissä asiakas- ja ryhmätilanteissa	toimii joustavasti ja rakentavasti erilaisissa työhön liittyvissä asiakas- ja ryhmätilanteissa
	pitää lyhyen esityksen käyttäen tilanteen vaatimaa saamen yleiskieltä	pitää erilaisia esityksiä käyttäen tilanteen vaatimaa saamen yleiskieltä ja alan termistöä	toimii oman alansa viestintätilanteissa joustavasti ja pitää erilaisia esityksiä saamen kielellä tilanteen ja oman alan edellyttämällä tavalla
Tekstien ja tekstilajien ymmärtäminen	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien päätarkoituksen ja osaa yhdistää tietoja omiin kokemuksiinsa ja tietoihinsa	ymmärtää tekstin tarkoituksen ja pääsisällön sekä osaa yhdistää ja vertailla sen yksityiskohtia omiin kokemuksiinsa ja tietoihinsa suhteuttaen	ymmärtää sekä tekstin tarkoituksen ja sanoman että yksityiskohtien merkityksen, tekee johtopäätöksiä ja arvioi tekstin sisältöä ja ilmaisutapaa
Tiedon hankkiminen	hakee ammattialansa kannalta keskeistä tietoa selkeistä lähteistä	hankkii ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi myös lähteiden luotettavuutta	hakee tietoa erilaisista lähteistä ja vaikeaselkoisistakin teksteistä sekä arvioi kriittisesti niiden luotettavuutta
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	käyttää oman alansa ammattijulkaisuja ja mediatekstejä	käyttää keskeisiä viestintävälineitä ja osaa arvioida mediatekstejä	käyttää monipuolisesti viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
	käyttää ohjattuna eri medioita ammattitaitonsa esittelyyn	tekee ammattiosaamistaan näkyväksi eri medioiden avulla	dokumentoi ja kuvaa oppimistaan ja osaamistaan eri medioiden avulla
Alan kirjallisten töiden laatiminen	tuottaa ohjattuna ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä saamen kielen oikeinkirjoituksen perussääntöjen mukaisesti	tuottaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä käyttäen monipuolisesti saamen kielen oikeinkirjoituksen perussääntöjä	tuottaa ammattitaitoon liittyviä erilaisia tekstejä saamen kielellä sujuvasti ja luontevasti
Luku- ja opiskelustrategioiden hyödyntäminen	tekee muistiinpanoja ja tiivistää ydinasioita kuullun, luetun ja nähdyin pohjalta	tekee muistiinpanoja, tiivistää hankkimaansa tietoa ja käyttää lähteitä omassa tekstissään	arvioi omaa luku- ja opiskelustrategiaansa ja parantaa sitä palautteen pohjalta

Kielen ja kulttuurin ymmärtäminen	tuntee kielellisen ja kulttuurisen taustan merkitystä	tuntee saamen kielen ja kulttuurin merkitystä ja osaa arvioida sen merkitystä monimuotoisessa yhteiskunnassa	tuntee saamen kielen ja kulttuurin merkitystä ja osaa arvioida monipuolisesti sen merkitystä monimuotoisessa yhteiskunnassa
Oman äidinkielen taidon arvioiminen	arvioi äidinkielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* (ÄIS1), *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* (ÄIS2), *Vaikuttamisen keinoja* (ÄIS4) ja lisäksi jokin seuraavista *Kaunokirjalliset tekstit* (ÄIS3), *Teksti, tyyli ja konteksti* (ÄIS5), *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti* (ÄIS6) tai *Puheviestintä* (ÄIS7) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, saame* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan saamen kielellä
- osaa kehittää esiintymis- ja ryhmäytötaitojaan
- osaa käyttää ja tulkita erilaisia tekstilajeja ja kehittää tekstin tuottamista saamen kielellä
- osaa toimia kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen	toimii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa huomioiden toisten näkemykset	viestii aktiivisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen huomioon toisten näkemykset	viestii monipuolisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen huomioon toisten näkemykset
Esiintymis- ja ryhmäytötaitojen kehittäminen	esittää sekä spontaanin että valmistellun puheenvuoron tai puhe-esityksen itselleen tutusta aiheesta	saa puhuessaan kontaktin kuulijoihinsa ja osaa rakentaa puheenvuoronsa niin, että sitä on helppo seurata	esittää sekä spontaanin että itsenäisesti valmistellun esityksen haastavastakin aiheesta, havainnollistaa esitystään ja rakentaa sisällön loogiseksi

	toimii ryhmätyötilanteessa yhteistyöhakuisesti osana ryhmää	vie ryhmän työskentelyä eteenpäin aktiivisesti ja arvostaa muiden näkökantoja	tunnistaa oman toimintansa vaikutukset ryhmän toimintaan ja kannustaa ryhmän muita jäseniä toimimaan
Ammatillinen monilukutaito ja tekstien tuottaminen	tuntee työelämän tilanteenmukaisen tekstilajin käytön vaatimuksia	tarkastelee tekstilajien eri ilmaisutapoja kriittisesti	soveltaa vaihdelleen eri ilmaisutapoja ja tekstilajeja omissa teksteissään ja erilaisissa kieliympäristöissä
	tuottaa mallin mukaan eri ammatillisia tekstilajeja	muokkaa tuottamiaan ammatillisia tekstejä palautteen perusteella	tekee havaintoja ammatillisista tekstilajeista, muokkaa niitä ja arvioi kielellisten valintojen vaikutuksia
	kirjoittaa ohjattuna ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä saamen kielellä	kirjoittaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä saamen kielellä	kirjoittaa ammattitaitoon liittyviä erilaisia tekstejä itsenäisesti saamen kielellä
Kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä toimiminen	tuntee saamelaisen kulttuurin ominaispiirteitä ja toimii monikulttuurisessa ympäristössä saamen kielen ja kulttuurin tuntemustaan hyödyntäen	tuntee saamelaisen kulttuurin keskeiset ominaispiirteet ja toimii monikulttuurisessa ympäristössä saamen kielen ja kulttuurin tuntemustaan hyödyntäen	tuntee saamelaisen kulttuurin keskeiset ominaispiirteet ja toimii monikulttuurisessa ympäristössä itsenäisesti saamen kielen ja kulttuurin tuntemustaan hyödyntäen
	tutustuu saamen kirjallisuuden eri lajeihin ja muihin taidemuotoihin.	arvioi lukemiaan kirjoja ja kokemiaan muita taidemuotoja.	hankkii monipuolisia lukukokemuksia saamen kielellä sekä arvioi kirjallisuuden ja muiden taidemuotojen merkitystä.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* (ÄIS1), *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* (ÄIS2), *Vaikuttamisen keinoja* (ÄIS4) ja lisäksi *jokin seuraavista Kaunokirjalliset tekstit* (ÄIS3), *Teksti, tyyli ja konteksti* (ÄIS5), *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti* (ÄIS6) tai *Puheviestintä* (ÄIS7) vastaavat tavoitteiltaan *Aidinkieli, saame* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.1.1.3 Äidinkieli, viittomakieli

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä viittomakielellä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää ja tulkitsee omaan alaansa liittyviä erilaisia viestilajeja
- osaa hakea tietoa eri tietolähteistä erilaisia medioita käyttäen

- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä opiskelussaan sekä tehdä ammattiosaamistaan näkyväksi
- osaa toimia sekä viittomakielisen että puhutun ja kirjoitetun kielen ympäristöissä
- osaa arvioida ja kehittää omaa äidinkielenaitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	käyttää viittomakieltä tarkoituksenmukaisella tavalla oman alansa tutuissa viestintätilanteissa toiset huomioon ottaen	käyttää viittomakieltä tarkoituksenmukaisella tavalla oman alansa viestintätilanteissa toiset huomioon ottaen	käyttää viittomakieltä aktiivisesti oman alansa viestintätilanteissa ottaen rakentavasti toiset huomioon
	selviytyy viestintätilanteista myös kuulevien kanssa	toimii ammatillisissa tilanteissa viittomakielisten ja kuulevien kanssa	toimii joustavasti erilaisissa ympäristöissä viittomakielisten ja kuulevien kanssa
	tietää, miten tulkkia käytetään vuorovaikutustilanteissa	käyttää tulkkia tarkoituksenmukaisesti eri tilanteissa	käyttää tulkkia sujuvasti eri tilanteissa
	toimii sovittujen kokouskäytäntöjen mukaisesti sekä ilmaisee mielipiteensä yhteistyö- ja ryhmätilanteissa	noudattaa kokous- ja neuvottelukäytäntöjä sekä perustelee monipuolisesti mielipiteensä ja väitteensä yhteistyö- ja ryhmätilanteissa	hallitsee kokous- ja neuvottelukäytännöt sekä kantaa osaltaan vastuuta viestintäilmapiiristä
Viestien ja tekstilajien ymmärtäminen	tuntee viittomakielen eri muotoja (yleiset ja ammatilliset tilanteet) ja käyttää ammattiin liittyviä viittomia ohjatusti	hallitsee yleisviittomiston ja viestii alansa tilanteissa viittomakielellä	tuntee hyvin ammattiin liittyvän viittomiston ja viestii ammatillisesti viittomakielellä
	ymmärtää viittomakielellä ammattialansa keskeisten viestien ydinasiat	ymmärtää viittomakielellä alansa keskeisten viestien pääsisällön ja osaa suhteuttaa sitä omiin kokemuksiinsa	ymmärtää viittomakielellä alansa viestien pääsisällön ja osaa tehdä sen perusteella vertailuja ja johtopäätöksiä

Tiedon hankkiminen	hakee ammattialansa kannalta keskeistä tietoa erilaisista lähteistä	hankkii ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi niiden luotettavuutta	käyttää monipuolisesti erilaisia viestintävälineitä tiedon hankinnassa ja arvioi tekstien luotettavuutta
	noudattaa tekijänoikeuksia, mutta tarvitsee joskus ohjausta	tuntee tekijänoikeudet oikeutena ja velvoitteena, noudattaa tekijänoikeuksia mm. ilmoittamalla lähteensä	osaa viitata käyttämiinsä lähteisiin ja tarvittaessa pyytää niihin käyttöluvan
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	käyttää oman alansa ammattijulkaisuja ja mediatekstejä	käyttää keskeisiä viestintävälineitä ja osaa arvioida mediatekstejä	käyttää monipuolisesti viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
	käyttää ohjattuna eri medioita ammattitaitonsa esittelyyn	tekee ammattiosaamistaan näkyväksi eri medioiden avulla	dokumentoi ja kuvaa oppimistaan ja osaamistaan eri medioiden avulla
Kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä toimiminen	tuntee suomalaisen viittomakielen monimuotoisuutta ja toimii monimuotoisessa ympäristössä kielitaitoaan hyödyntäen	tuntee suomalaisen viittomakielen monimuotoisuutta ja käyttäjäryhmiä ja toimii monimuotoisessa ympäristössä kielitaitoaan hyödyntäen	tuntee suomalaisen viittomakielen monimuotoisuutta ja erityispiirteitä sekä käyttäjäryhmiä ja toimii monimuotoisessa ympäristössä joustavasti kielitaitoaan hyödyntäen
Oman äidinkielen taidon arvioiminen	arvioi äidinkielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* (ÄIV1), *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* (ÄIV2), *Tekstit ja vaikuttaminen* (ÄIV4) sekä jokin seuraavista *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa* (ÄIV3), *Teksti, tyyli ja konteksti* (ÄIV5), *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti* (ÄIV6) tai *Puheviestinnän taitojen syventäminen* (ÄIV7) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, viittomakieli* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan ja viittomakielen ilmaisutapojaan erilaisissa tilanteissa
- osaa kehittää esiintymis- ja ryhmäytötaitojaan
- osaa käyttää ja tulkita erilaisia viestintätapoja
- tuntee kielellisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden merkitystä yhteiskunnassa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen	ilmaisee asiallisesti mielipiteensä ja perustelee ne vakuuttavasti	viestii kohteliaasti ja joustavasti vuorovaikutustilanteissa erilaisissa ympäristöissä	ylläpitää puhuessaan vuorovaikutusta, havainnollistaa puheenvuoroaan ja rakentaa sen sisällön loogiseksi
	ottaa vuorovaikutuksessa toisten näkemykset huomioon	käyttää yleisviittomistoa ja ammattiin liittyvää viittomistoa luontevasti	käyttää rakenteeltaan sujuvaa ja ilmaisultaan rikasta viittomakieltä monipuolisesti
Esiintymis- ja ryhmäytötaitojen kehittäminen	pitää sekä spontaanin että valmistellun esityksen viittomakielellä itselleen tutusta aiheesta	selittää alaan liittyviä seikkoja viittomakielisessä esityksessä tai muille suunnatuissa ohjeissa	tuottaa erilaisia viittomakielisiä esityksiä ja hyödyntää monipuolisesti ilmaisutapoja
Viestintätapojen käyttäminen ja tulkitseminen	tuottaa mallin mukaan alaansa liittyvää viittomakieltä	toimii erilaisissa ympäristöissä viittomakielisten ja kuulevien kanssa	käyttää viittomakielisten kulttuurissa esiintyviä ilmaisu- ja esiintymistapoja
	tunnistaa viittomakielen eri muotoja	pohtii viittomakielisten tekstien (videoitujen) tavoitetta ja sisältöä	tuntee viittomakielen kielelliset ominaispiirteet
Kielen ja kulttuurin monimuotoisuuden ymmärtäminen	tuntee kielellisen ja kulttuurisen taustansa piirteitä	tuntee suomalaisen viittomakielen monimuotoisuutta	tuntee suomalaisen viittomakielen monimuotoisuutta ja käyttäjäryhmiä

	ymmärtää viittomakielisen yhteisön aseman suomalaisessa yhteiskunnassa.	vertailee viitottua ja puhuttua kieltä käyttävien kommunikaatiotapoja.	tuntee hyvin viittomakielisen yhteisön taustan ja osaa edustaa kielellistä kulttuuriaan monikielisessä ympäristössä.
--	---	--	--

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* (ÄIV 1), *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* (ÄIV2), *Tekstit ja vaikuttaminen* (ÄIV4) sekä jokin seuraavista *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa* (ÄIV3), *Teksti, tyyli ja konteksti* (ÄIV5), *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti* (ÄIV6) tai *Publieviestinnän taitojen syventäminen* (ÄIV7) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, viittomakieli* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.1.1.4 Äidinkieli, opiskelijan oma äidinkieli

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa omalla äidinkielellä
- ymmärtää *omaan alaan* liittyvien tärkeimpien tekstien olennaisen sisällön ja tarkoituksen omalla kielellään
- osaa käyttää kielitaitoaan tiedon hankkimisessa ja kriittisessä arvioimisessa erilaisia medioita hyödyntäen
- kehittää oman äidinkielen kirjoittamisen taitoja ja osaa laatia *omaan alaan* liittyviä kirjallisia töitä
- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä opiskelussaan
- osaa toimia kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä
- osaa arvioida ja kehittää omaa äidinkielen taitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	toimii tarkoituksenmukaisella tavalla tutuissa vuorovaikutustilanteissa toiset huomioon ottaen	toimii aktiivisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa toiset huomioon ottaen	toimii aloitteellisesti ja joustavasti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa näkemyksiään perustellen ja toiset rakentavasti huomioon ottaen
	käyttää tilanteen vaatimaa kieltä oman äidinkielen yleiskielen mukaisesti	käyttää eri tilanteissa omaa äidinkieltä yleiskielen mukaisesti sekä osaa jossakin määrin alan termistöä	käyttää eri tilanteissa omaa äidinkieltä yleiskielen mukaisesti sekä osaa alan termistöä
Tekstien ymmärtäminen	ymmärtää alansa keskeisten tekstien ydinasiat	ymmärtää alansa keskeisten tekstien pääsisällön ja tarkoituksen	ymmärtää alansa tekstien pääsisällön ja tarkoituksen sekä osaa suhteuttaa sitä omiin kokemuksiinsa

Tiedon hankkiminen	hakee ammattialansa kannalta keskeistä tietoa erilaisista lähteistä	hakee ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi ohjattuna niiden luotettavuutta	hyödyntää monipuolisesti oman kielensä viestintävälineitä tiedon hankinnassa ja arvioi tekstien luotettavuutta
Tekstien tuottaminen	laatii ohjattuna alaansa liittyviä tekstejä käyttäen oman äidinkielen keskeisiä oikeinkirjoitustapoja	laatii alaansa liittyviä erilaisia tekstejä käyttäen oman äidinkielen oikeinkirjoitustapoja	laatii itsenäisesti alaansa liittyviä tekstejä käyttäen oman äidinkielen oikeinkirjoitustapoja
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	hyödyntää oman alansa ammattijulkaisuja ja mediatekstejä	hyödyntää keskeisiä viestintävälineitä ja arvioi mediatekstejä	hyödyntää monipuolisesti viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
Kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä toimiminen	ymmärtää kaksikielisyyden merkityksen omalle työlleen ja käyttää omaa kieltään erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen toiset huomioon	vertailee oman kielensä ja suomen kielen käyttöä sekä toimii monimuotoisessa ympäristössä osaamistaan melko monipuolisesti hyödyntäen	tuntee kielellisen ja kulttuurisen taustansa keskeiset piirteet sekä toimii monimuotoisessa ympäristössä osaamistaan monipuolisesti hyödyntäen
Oman äidinkielen taidon arvioiminen	arvioi äidinkielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Oma äidinkieli ja sen käyttö* (ÄIM 1) ja *Kielialueen kulttuuri*, (ÄIM3), *Viestintä ja yhteiskunta* (ÄIM4), *Tiedon maailma* (ÄIM6) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, opiskelijan oma äidinkieli* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan omalla äidinkielellä
- osaa kehittää omaan alaan liittyvien tekstilajien ymmärtämis- ja tulkintataitoja
- osaa kehittää tekstien tuottamisen taitoja omalla äidinkielellä
- ymmärtää kielen ja kulttuurin moninaisuuden merkityksen yhteiskunnassa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja	ilmaisee itseään	käyttää omalla kielellään	viestii aktiivisesti

vuorovaikutustaitojen kehittäminen	suullisesti kulttuuripiirinsä yhteisössä tavallisimmissa vuorovaikutustilanteissa	ammattialansa keskeisiä käsitteitä ja ottaa osaa keskusteluun omalla kielialueellaan	vuorovaikutustilanteissa perustellen näkemyksiään ja ottaen toiset rakentavasti huomioon
Tekstien ymmärtäminen	ymmärtää tuttuja omakielisten tekstilajien keskeiset asiat	ymmärtää omakielisten tekstien pääsisällön ja tuntee oman alansa termistöä	ymmärtää oman alansa omakielisten tekstien keskeisen sisällön ja laajentaa sanavarastoaan ammattialalla
Tekstien tuottaminen	laatii mallin mukaan omakielisiä tekstejä	laatii ohjatusti erilaisia tekstejä omalla äidinkielellä	laatii itsenäisesti omaan alansa liittyviä tekstejä omalla äidinkielellä
Kielen ja kulttuurin ymmärtäminen	tuntee kielellisen ja kulttuurisen taustansa piirteitä sekä hyödyntää kielen osaamistaan ammattialallaan.	tuntee äidinkieltä käyttämättömyyksiä ja vaihtelua omalla kielialueellaan sekä hyödyntää kielellistä ja kulttuurista osaamistaan ammattialallaan.	on kiinnostunut äidinkielestään ja omasta kielitaustastaan sekä hyödyntää aktiivisesti kielellistä ja kulttuurista osaamistaan ammattialallaan ja yhteiskunnassa.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Oma äidinkieli ja sen käyttö* (ÄIM 1) ja *Kielialueen kulttuuri*, (ÄIM3), *Viestintä ja yhteiskunta* (ÄIM4), *Tiedon maailma* (ÄIM6) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, opiskelijan oma äidinkieli* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.1.1.5 Äidinkieli, suomi toisena kielenä

Opiskelija voi opiskella äidinkielen sovellusta suomi toisena kielenä, jos hänen äidinkieltä ei ole suomi, ruotsi tai saame tai hänellä on muutoin monikielinen tausta.

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää ja tulkitsee *omaan alaan* liittyviä erilaisia tekstilajeja ja laajentaa sana- ja ilmaisuväriänsä
- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä
- osaa hakea tietoa eri tietolähteistä sekä noudattaa lähteiden käytön periaatteita
- osaa laatia *alaan* liittyviä kirjallisia töitä
- osaa toimia kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä
- osaa arvioida ja kehittää suomi toisena kielenä -taitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Viestintä- ja vuorovaikutus-tilanteissa toimiminen	ymmärtää alan puhetilanteisiin liittyvää viestintää	ymmärtää alan puhetilanteisiin liittyvää erilaista viestintää	ymmärtää monipuolisesti alan puhetilanteisiin liittyvää viestintää
	osallistuu keskusteluun käyttämällä puheenvuoroja	osallistuu keskusteluun, käyttää puheenvuoroja ja perustelee näkemyksiään	osallistuu keskusteluun aktiivisesti ja perustelee monipuolisesti näkemyksiään
	toimii ryhmä- ja kokoustilanteissa sovitun käytännön mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	noudattaa kokous- ja neuvottelukäytäntöjä	hallitsee ammatin kannalta keskeiset kokous- ja neuvottelukäytännöt
Tekstien ja tekstilajien ymmärtäminen	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien pääsisällön ja tuntee eri tekstilajeja	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien pääsisällön ja tarkoituksen sekä tulkitsee tekstien merkityksiä	ymmärtää ammattitaidon kannalta keskeisten tekstien sisällön ja yksityiskohdat, tekee johtopäätöksiä sekä arvioi tekstien sisältöä ja ilmaisutapaa
Tiedon hankkiminen	hakee ohjattuna ammattialansa kannalta keskeistä tietoa selkeistä teksteistä	hankkii ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi lähteiden luotettavuutta	hankkii itsenäisesti tietoa erilaisista lähteistä ja arvioi niiden luotettavuutta
	noudattaa tekijänoikeuksia, mutta tarvitsee joskus ohjausta	tuntee tekijänoikeudet oikeutena ja velvoitteena, noudattaa tekijänoikeuksia mm. ilmoittamalla lähteensä	osaa viitata käyttämiinsä lähteisiin ja tarvittaessa pyytää niihin käyttöluvan
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	käyttää ohjattuna oman alansa ammattijulkaisuja ja mediatekstejä	käyttää keskeisiä viestintävälineitä ja arvioi mediatekstejä	käyttää viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
Alan kirjallisten töiden laatiminen	kirjoittaa ohjattuna ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä	kirjoittaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä	kirjoittaa tavoitteellisesti ja työstää tekstejään palautteen pohjalta
	käyttää ohjattuna kirjoitetun suomen kielen perussääntöjä sanavarantoon laajentaen	käyttää kirjoitetun suomen kielen perussääntöjä sana- ja ilmaisuväriintään laajentaen	käyttää itsenäisesti ja monipuolisesti kirjoitetun suomen kielen perussääntöjä sana- ja ilmaisuväriintään laajentaen

Kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä toimiminen	tuntee omaa kielellistä ja kulttuurista taustaansa ja suomalaisen yhteiskunnan monimuotoisuutta	tuntee oman kielellisen ja kulttuurisen taustansa pääpiirteet sekä suomalaisen yhteiskunnan monimuotoisuutta	tuntee monipuolisesti omaa kielellistä ja kulttuurista taustaansa ja suomalaisen yhteiskunnan kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta
	toimii kielellistä ja kulttuurista osaamistaan hyödyntäen ammattialan eri tilanteissa	ottaa huomioon kulttuurien välisen viestinnän toimiessaan ammattialan tehtävissä	hyödyntää aktiivisesti kielellistä ja kulttuurista osaamistaan ammattialan tehtävissä
Oman suomi toisena kielenä taidon arvioiminen	arvioi suomen kielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Perusteet hallintaan* (S21), *Kieli käyttöön* (S22), *Syvämmät tekstitaidot* (S24) ja *Suomalainen kulttuuri* (S25) vastaavat tavoitteiltaan *Aidinkieli, suomi toisena kielenä* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan
- osaa kehittää esiintymis- ja ryhmäytötaitojaan
- osaa kehittää erilaisten tekstilajien ymmärtämis- ja tulkintataitojaan
- osaa kehittää tekstien tuottamisen taitoja
- syventää kielellisen ja kulttuurin identiteetin merkityksen ymmärtämistä monimuotoisessa yhteiskunnassa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITTEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen	toimii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen toiset huomioon	viestii aktiivisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen toiset huomioon	viestii aktiivisesti ja monipuolisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen toiset huomioon

Esiintymis- ja ryhmätyötaitojen kehittäminen	esittää sekä spontaanin että valmistellun puheenvuoron tai puhe-esityksen itselleen tutusta aiheesta	saa puhuessaan kontaktin kuulijoihinsa ja osaa rakentaa puheenvuoronsa niin, että sitä on helppo seurata	esittää sekä spontaanin että itsenäisesti valmistellun esityksen, havainnollistaa esitystään ja rakentaa sisällön loogiseksi
	viestii ammattialaansa liittyvissä ryhmätilanteissa	osallistuu ammattialaansa liittyvään keskusteluun ja hallitsee sanaston	toimii joustavasti ammattialaan liittyvissä ryhmätilanteissa
Tekstien ja tekstilajien ymmärtäminen	ymmärtää keskeisten tekstien päätarkoituksen ja arvioi tekstilajeja	ymmärtää tekstien tarkoituksen ja pääsisällön sekä tekstilajin käyttökelpoisuuden eri tarkoituksiin	ymmärtää itsenäisesti tekstejä myös abstrakteista aiheista ja hahmottaa eri ammatillisten tekstilajien käyttötarkoituksen
Tekstien tuottaminen	kirjoittaa ohjattuna ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä sekä laajentaa sana- ja ilmaisuvaramoan	kirjoittaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä sekä laajentaa sana- ja ilmaisuvaramoan	kirjoittaa ammattitaitoon liittyviä tekstejä itsenäisesti sekä laajentaa sana- ja ilmaisuvaramoan
Kielen ja kulttuurin ymmärtäminen	tuntee kielellisen ja kulttuurisen monimuotoisuuden merkitystä.	tuntee suomalaisen työelämän ja yhteiskunnan kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta.	tuntee monipuolisesti suomalaisen työelämän ja yhteiskunnan kielellistä ja kulttuurista monimuotoisuutta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Perusteet hallintaan* (S21), *Kieli käyttöön* (S22), *Syvämmät tekstitaidot* (S24) ja *Suomalainen kulttuuri* (S25) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, suomi toisena kielenä* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.1.1.6 Äidinkieli, ruotsi toisena kielenä

Ruotsinkielisessä koulutuksessa Äidinkieli, ruotsi toisena kielenä -tutkinnon osan osaamistavoitteet ja arviointikriteerit vastaavat Äidinkieli, suomi toisena kielenä -tutkinnon osan osaamistavoitteita ja arviointikriteerejä.

3.1.1.7 Äidinkieli, suomi viittomakielisille

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää *omaan alaan* liittyvien tärkeimpien tekstilajien käytänteet, olennaisen sisällön ja tarkoituksen
- osaa hakea tietoa eri tietolähteistä ja käyttää tietoa sekä noudattaa lähteiden käytön periaatteita
- osaa hyödyntää mediaa ja verkon tarjoamia viestintä- ja vuorovaikutusvälineitä opiskelussaan
- osaa laatia *alaan liittyviä* kirjallisia töitä
- osaa arvioida ja kehittää suomen kielen taitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	käyttää ohjattuna ammatillista suomen kieltä sekä muita kielellisiä valmiuksiaan toimiessaan kuulevien kanssa	käyttää ammatillista suomen kieltä sekä muita kielellisiä valmiuksiaan toimiessaan kuulevien kanssa ja ymmärtää muiden puheenvuoroja	käyttää ammatillista suomen kieltä sekä muita kielellisiä valmiuksiaan ja osallistuu keskusteluun asiallisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa
Tekstien ymmärtäminen	ymmärtää yleisluontoisen ja ammattialan kirjoitetun tekstin keskeisen sisällön	ymmärtää yleisluontoisen tekstin sisällön ja tyylin sekä vertaa kirjakielistä, yleiskielistä ja puhekielistä tekstiä	ymmärtää vaivatta sekä yleisluontoisia että ammattiin liittyviä kirjoitettuja tekstejä
Tiedon hankkiminen	hakee ohjattuna ammattialansa kannalta keskeistä tietoa suomen kielellä	käyttää suomen kieltä ammattialansa tiedonhankinnassa	hakee tietoa kirjallisista ja digitaalisista lähteistä sekä arvioi niiden luotettavuutta
	noudattaa tekijänoikeuksia, mutta tarvitsee joskus ohjausta	noudattaa tekijänoikeuksia mm. ilmoittamalla lähteensä	osaa viitata käyttämiinsä lähteisiin ja tarvittaessa pyytää niihin käyttöluvan
Mediataidot ja verkkoviestinnän hyödyntäminen	hyödyntää oman alansa ammattijulkaisuja ja mediaa	käyttää keskeisiä viestintävälineitä ja osaa arvioida mediatekstejä	hyödyntää monipuolisesti viestintävälineitä ja arvioi kriittisesti mediatekstejä
Alan kirjallisten töiden laatiminen	kirjoittaa ohjattuna ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä ja käyttää ymmärrettävää kieltä	kirjoittaa ammattitaidon kannalta keskeisiä tekstejä oikeinkirjoitussääntöjen mukaisesti	kirjoittaa sujuvasti ymmärrettävää ja selvää yleiskieltä oikeinkirjoitussääntöjen mukaisesti
	laatii mallin mukaan asiakirjat	laatii asianmukaiset asiakirjat	laatii asianmukaisia asiakirjoja ja osaa soveltaa asiakirjamalleja
Oman suomen kielen taidon arvioiminen	arvioi suomen kielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan

			palautteen pohjalta.
--	--	--	----------------------

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus* (V21), *Tekstien rakenteita ja merkityksiä* (V22), *Tekstit ja vaikuttaminen* (V24) sekä jokin seuraavista *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa* (V23), *Teksti, tyyli ja konteksti* (V25), *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti* (V26) tai *Publievistinnän taitojen syventäminen* (V27) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, suomi viittomakielisille* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan
- osaa tulkita erilaisia tekstilajeja sekä tuntee kirjallisuutta
- kehittää ammatillisten tekstien tuottamista
- ymmärtää kielellistä identiteettiä ja osaa vertailla viitotun ja puhutun tai kirjoitetun kielen ilmaisukeinoja.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen	ilmaisee mielipiteensä, perustelee ne vakuuttavasti	saa puhuessaan kontaktin kuulijoihinsa ja rakentaa puheenvuoronsa niin, että sitä on helppo seurata	ylläpitää puhuessaan vuorovaikutusta, havainnollistaa esitystään ja rakentaa sen sisällön loogiseksi
	toimii yhteistyökykyisesti työtehtävissä tarvittaessa apuvälineitä käyttäen	toimii yhteistyökykyisesti tiimin jäsenenä ja välittää viestejä	viestii ammattimaisesti ja vastuuntuntoisesti sekä kuulevien että kuurojen kanssa
Tekstilajien tulkitseminen ja kirjallisuuden tunteminen	käyttää mallin mukaan eri tekstilajeja ja tuntee niiden ympäristöjen vaatimuksia, missä tekstejä käytetään	noudattaa tekstilajiin kuuluvia vaatimuksia oikein niissä ympäristöissä, joissa tekstit esiintyvät	toimii kielenkäytön perusnormien mukaisesti sekä selittää kirjoitettuja tekstejä viittomakielellä
	tutustuu kirjallisuuden eri lajeihin ja saa lukukokemuksia	arvioi lukemiaan kirjoja	hankkii monipuolisia lukukokemuksia ja arvioi kirjallisuuden merkitystä
Ammatillisten tekstien tuottaminen	tuottaa ammatillisia tekstejä ja käyttää asianmukaista kieltä	tuottaa ammatillisia tekstejä ja ottaa niissä huomioon työelämän vaatimukset	tuottaa sujuvaa ja ymmärrettävää ammatillista tekstiä sekä kehittää taitoaan palautteen pohjalta

Kielellisen identiteetin ymmärtäminen sekä viitotun ja puhutun kielen vertaaminen	tuntee puhutun ja viitotun kielen keskeiset erot	tarkastelee kielenkäytön ilmaisutapoja kriittisesti	vertaa keskeisiä puhutulle kielelle ominaisia rakenteita viittomakielen vastaaviin
	arvioi kirjoitetun kielen merkitystä viittomakielisille ammatin harjoittamisen kannalta.	arvioi kirjoitetun kielen asemaa suhteessa viittomakieleen yhteiskunnassa ja työelämässä.	vertailee suomen kielen ja viittomakielen merkitystä monikielisessä yhteiskunnassa sekä työelämän että yksilön kannalta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kieli, tekstit ja vuorovaikutus (V21)*, *Tekstien rakenteita ja merkityksiä (V22)*, *Tekstit ja vaikuttaminen (V24)* sekä jokin seuraavista *Kirjallisuuden keinoja ja tulkintaa (V23)*, *Teksti, tyyli ja konteksti (V25)*, *Kieli, kirjallisuus ja identiteetti (V26)* tai *Puheviestinnän taitojen syventäminen (V27)* vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, suomi viittomakielisille* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.1.1.8 Äidinkieli, romani

Pakolliset osaamistavoitteet, 5 osp

Opiskelija

- osaa viestiä erilaisissa vuorovaikutustilanteissa romanikielellä
- ymmärtää *oman alaan* liittyvien tekstien olennaisen sisällön ja tarkoituksen romanikielellä
- hankkii ja arvioi tietoa romanikielistä mediaa hyödyntäen
- tuottaa tekstiä romanikielellä
- tuntee romanikielen ja -kulttuurin merkitystä monimuotoisessa yhteiskunnassa
- osaa arvioida ja kehittää romanikielen taitoaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITTEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	kuuntelee muita ja käyttää puheenvuoroja vuorovaikutustilanteissa	viestii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa toiset huomioon ottaen	viestii aktiivisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa toiset huomioon ottaen
	käyttää romanikieltä ymmärrettävästi tutuissa tilanteissa	käyttää romanikieltä erilaisissa tilanteissa melko monipuolisesti	käyttää romanikieltä erilaisissa tilanteissa monipuolisesti
Tekstien ymmärtäminen	tuntee joitakin alaansa liittyviä käsitteitä romanikielellä	ymmärtää tekstien olennaisen sisällön ja tuntee keskeisiä alaansa liittyviä käsitteitä romanikielellä	ymmärtää tekstien pääsisällön ja yksityiskohtia sekä tuntee laajasti alaansa liittyviä käsitteitä romanikielellä

Tiedon hankkiminen	hakee tietoa erilaisista lähteistä	hakee ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisia viestintävälineitä hyödyntäen ja arvioi ohjattuna tekstien luotettavuutta	hyödyntää monipuolisesti erilaisia viestintävälineitä tiedon hankinnassa ja arvioi tekstien luotettavuutta
	tuntee romanikielistä mediaa	käyttää romanikielistä mediaa	käyttää itsenäisesti romanikielistä mediaa
Tekstien tuottaminen	laatii ohjattuna tekstejä romanikielellä	laatii tekstejä romanikielellä	laatii itsenäisesti tekstejä käyttäen monipuolisesti romanikieltä
Kielellisesti ja kulttuurisesti monimuotoisessa ympäristössä toimiminen	tuntee romanien kielellisen ja kulttuurisen taustan keskeiset piirteet ja toimii monimuotoisessa ympäristössä osaamistaan hyödyntäen	tuntee romanien kielellisen ja kulttuurisen taustan keskeiset piirteet ja niiden merkityksen sekä toimii monimuotoisessa ympäristössä osaamistaan hyödyntäen	tuntee romanien kielellisen ja kulttuurisen taustan perinteen ja sen merkityksen sekä toimii monimuotoisessa yhteiskunnassa joustavalla tavalla
Oman romanikielen taidon arvioiminen	arvioi romanikielen taitoaan ja lukutaitoaan saamansa palautteen pohjalta ja kertoo, mitä siinä voisi parantaa.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan ja kehittämiskohteitaan.	arvioi realistisesti omaa kielenkäyttöään ja lukutaitoaan, tunnistaa vahvuuksiaan, kehittämiskohteitaan ja kehittää taitojaan palautteen pohjalta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kielipohjan vahvistaminen* (ÄIR1), *Kielitaidon laajentaminen lähipiirin ulkopuolelle* (ÄIR2), *Romanikieli ja -kulttuuri nyky-yhteiskunnassa* (ÄIR6) sekä jokin seuraavista *Romanien suullinen ja kirjallinen perinne* (ÄIR3), *Romanikielen ja -kulttuurin historia ja levinneisyys* (ÄIR4), *Romanien kirjallisuus ja muu taide* (ÄIR5) tai *Romanikielen puhetaito ja pubekulttuuri* (ÄIR7) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, romani* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kehittää viestintä- ja vuorovaikutustaitojaan romanikielellä
- osaa kehittää omaan alaan liittyvien tekstilajien ymmärtämis- ja tulkintataitoja
- osaa kehittää tekstien kirjoittamisen taitoja romanikielellä
- osaa käyttää kielitaitoaan tiedon hankkimiseksi
- tuntee romanikielen ja -kulttuurin merkitystä monimuotoisessa yhteiskunnassa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITTEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustaitojen kehittäminen	viestii erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen toiset huomioon	viestii tarkoituksenmukaisella tavalla erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ottaen toiset huomioon	viestii aktiivisesti erilaisissa vuorovaikutustilanteissa perustellen näkemyksiään ja ottaen toiset rakentavasti huomioon
Tekstien ja tekstilajien ymmärtäminen	ymmärtää tuttujen tekstilajien keskeiset asiat romanikielellä	ymmärtää ammatillisten tekstien pääsisällön ja tuntee oman alansa käsitteitä romanikielellä	ymmärtää erilaisten tekstien sisällön ja oman alansa tekstien ydinasioita sekä oman alansa käsitteitä romanikielellä
Tekstien tuottaminen	tuottaa ohjattuna ammatillisia tekstejä romanikielellä oikeata tekstilajia käyttäen	käyttää kielen muotoja joustavasti kirjallisessa viestinnässä	tuottaa itsenäisesti omaan alaansa liittyviä tekstejä käyttäen sujuvaa romanikielen lause- ja virkerakennetta
Tiedon hankkiminen	hakee tietoa erilaisista lähteistä käyttäen romanikielistä mediaa	hakee ammattialaansa liittyvää tietoa erilaisista lähteistä viestintävälineitä hyödyntäen	hyödyntää erilaisia viestintävälineitä tiedon hankinnassa ja arvioi tekstien luotettavuutta
Kielen ja kulttuurin ymmärtäminen	arvioi romanien kielellisen ja kulttuurisen perinteen merkitystä ja vaikutuksia alalla.	hyödyntää alalla romanien kielellisen ja kulttuurisen taustan piirteitä ja kaksi- tai monikielisyytään.	hyödyntää monipuolisesti romanien kielellistä ja kulttuurista taustaa ja arvioi mahdollisuuksiaan romanikielen säilyttämisessä.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kielipohjan vahvistaminen* (ÄIR1), *Kielitaidon laajentaminen lähipiirin ulkopuolelle* (ÄIR2), *Romanikieli ja -kulttuuri nyky-yhteiskunnassa* (ÄIR6) sekä jokin seuraavista *Romanien suullinen ja kirjallinen perinne* (ÄIR3), *Romanikielen ja -kulttuurin historia ja levinneisyys* (ÄIR4), *Romanien kirjallisuus ja muu taide* (ÄIR5) tai *Romanikielen puhetaito ja pubekulttuuri* (ÄIR7) vastaavat tavoitteiltaan *Äidinkieli, romani* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.1.2 Toinen kotimainen kieli, ruotsi

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa käyttää toista kotimaista kieltä *työtehtävissään* ja työhön liittyvissä vuorovaikutustilanteissa
- ymmärtää molempien kansalliskielten ja kulttuurien merkityksen monikulttuurisessa Suomessa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työelämän kielenkäyttötilanteissa toimiminen	ymmärtää lyhyiden omaan työhön ja työturvallisuuteen liittyvien kirjallisten viestien sisällön	tulkitsee työhön liittyviä perustekstejä, kuten työ- ja turvallisuusohjeita sekä tuottaa lyhyitä viestejä käyttäen alan ammattisanastoa	tulkitsee erityyppisiä työhön liittyviä tekstejä ja tuottaa ammatillisia viestejä, ohjeita tai tilauksia
	kertoo suullisesti ja kirjallisesti lyhyesti itsestään ja tutuista asioista omassa työssään ja selviytyy tuttuihin aiheisiin liittyvistä vuorovaikutustilanteista	selviytyy rutiininomaisista päivittäiseen elämään liittyvistä puhetilanteista, jos puhekumppani puhuu hitaasti ja käyttää selkeää kieltä	toimii tavanomaisimmissa viestintätilanteissa sekä kasvotusten että puhelimesta ja tarvittaessa pyytää tarkennusta tai selvennystä
Kielen ja kulttuurin merkityksen ymmärtäminen	on tietoinen ruotsin kielen ja kulttuurin merkityksestä Suomessa.	ymmärtää ruotsin kielen ja kulttuurin merkityksen pohjoismaisessa yhteistyössä.	tuntee Suomen kansalliskieliin liittyvät oikeudet ja velvoitteet.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Arkielämää Pohjoismaissa* (RUA1) tai *Koulu ja vapaa-aika* (RUB1) vastaa tavoitteiltaan *Toinen kotimainen kieli, ruotsi* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A2.2 ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A2.1.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- käyttää toista kotimaista kieltä *alaan liittyvissä* vuorovaikutustilanteissa ja työtehtävissä
- selviytyy arkipäivän tilanteissa toisella kotimaisella kielellä
- osaa kirjoittaa *työbönsä* liittyviä lyhyitä tekstejä (esim. muistiinpanoja, ohjeita, tilauksia ja sähköposteja)
- osaa hyödyntää kielenkäytössä erilaisia tietolähteitä
- hyödyntää omia kielenoppimisen strategioitaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	selviytyy alan vuorovaikutustilanteissa hyödyntäen erilaisia apukeinoja	käyttää kieltä melko luontevasti alan vuorovaikutustilanteissa	selviytyy hyvin alan vuorovaikutustilanteissa ja viestii kohteliaasti
	käyttää keskustelussa tuttua sanastoa ja yleiskielistä tekstiä ja saa selvää hitaasta puheesta	selviytyy jokapäiväiseen elämään liittyvistä tilanteista	käyttää keskustelussa kielelle ja kulttuurille ominaisia ilmaisuja
Tekstien tuottaminen	kirjoittaa työhön liittyviä tekstejä käyttäen yksinkertaisia lauseita	kirjoittaa keskeisistä työtehtäviin liittyvistä asioista käyttäen tavallisimpia kielelle ominaisia ilmauksia	tuottaa sujuvasti työtehtäviin liittyviä tekstejä käyttäen keskeisintä sanastoa
Tietolähteiden hyödyntäminen	etsii yhdessä muiden kanssa tietoa erilaisista tietolähteistä toisella kotimaisella kielellä	hyödyntää tuotettuja tekstejä ja julkaisuja	käyttää autenttista ruotsinkielistä aineistoa ja arvioi tekstien merkityksellisyyttä
	käyttää sanakirjoja ja sähköisiä tietolähteitä	käyttää sanakirjoja ja sähköisiä tietolähteitä monipuolisesti	käyttää joustavasti sähköisiä sanakirjoja ja muuta lähdeaineistoa oman alansa kysymysten selvittämiseen
Kielenoppimisen strategioiden hyödyntäminen	tunnistaa omat kielen oppimisstrategiansa.	ottaa vastuuta kielen oppimisestaan ja hyödyntää vahvuuksiaan.	osoittaa pitkäjänteisyyttä ja yhteistyökykyä kielen opiskelussaan.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Arkielämää Pohjoismaissa* (RUA1) tai *Koulu ja vapaa-aika* (RUB1) vastaa tavoitteiltaan *Toinen kotimainen kieli, ruotsi* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A2.2 ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A2.1.

3.1.3 Vieraat kielet

Ammatillisessa peruskoulutuksessa vieraan kielen osaamistavoitteet ja osaamisen arviointi on eriytetty sen mukaan, onko opiskelijan vallitsema kieli hänelle A- vai B-kieli. Valittu vieras kieli voi olla opiskelijalle aivan uusikin kieli, jolloin sovelletaan B-kielen tavoitteita ja arviointia. A- ja B-kielillä tarkoitetaan seuraavaa:

A-kieli = peruskoulun 1.–6. vuosiluokilla alkava vieras kieli

B-kieli = peruskoulun vuosiluokilla 7.–9. alkava vieras kieli

3.1.3.1 Vieras kieli, A-kieli

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia vuorovaikutustilanteissa siten, että hän kykenee harjoittamaan *ammattiaan*
- osaa käyttää *oman alan* työtehtävissä tarvittavaa vierasta kieltä
- osaa hakea tietoa erilaisista vieraskielisistä lähteistä
- osaa toimia monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ymmärtää oman alansa työhön liittyviä suullisia ohjeita ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyvät suulliset viestit ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää alaansa liittyvää tavanomaista, normaalitempoista puhetta ja toimii vuorovaikutustilanteissa luontevasti kieltä käyttäen
	kertoo itsestään ja työtehtävistään vastaamalla hänelle esitettyihin kysymyksiin ennakoitavissa olevissa ja tutuissa työtilanteissa	kertoo itsestään ja alan työtehtävistä siten, että tulee ymmärretyksi ja osallistuu keskusteluun, mikäli keskustelukumppani puhuu selkeästi	kertoo tutuissa tilanteissa työpaikastaan ja työstään ja siihen liittyvistä normeista ja tavoista sekä hankkii kysymällä työhönsä liittyviä lisäohjeita
Tekstien ymmärtäminen ja tuottaminen	ymmärtää tavallista sanastoa ja oman alansa työhön liittyviä kirjallisia viestejä ja työ- ja turvallisuusohjeita	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä tekstejä, kirjallisia ohjeita ja tekee tarkentavia kysymyksiä sekä osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä tekstejä, kirjallisia ohjeita sekä työstä annettua palautetta
	tuottaa työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	tuottaa työhönsä liittyviä tekstejä ja tarkoituksenmukaista sanastoa	tuottaa sujuvasti tavanomaisia viestejä ja tekstejä sekä täyttää työhönsä liittyviä asiakirjoja

Tiedon hankkiminen	hakee tietoa ohjattuna työhönsä liittyvistä materiaaleista ja ohjeista myös sähköisiä tiedonlähteitä käyttäen	hakee monipuolisesti omaa alaa koskevaa tietoa mukaan lukien sähköiset tietolähteet	hakee itsenäisesti omaa alaa koskevaa tietoa, soveltaa tietojaan ja taitojaan sekä perustelee ratkaisunsa
Monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä toimiminen	on tietoinen opiskelemaansa kielen ja sen edustaman kulttuurin merkityksestä.	käyttää kieltä monikielisessä tai -kulttuurisessa ympäristössä.	soveltaa työssään vieraan kielen ja kulttuurin tietojaan ja taitojaan joustavasti.

Osaamisen tunnustamisessa lukion A-kielen kurssit *Nuori ja hänen maailmansa* ja *Opiskelu ja työ* vastaavat tavoitteiltaan *Vieras kieli, A-kieli* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa B1.1. ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa B1.1.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa viestiä vieraalla kielellä *työelämän* tilanteissa
- osaa toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa vieraalla kielellä
- osaa toimia aktiivisena kansalaisena vieraskielisissä yhteyksissä
- ymmärtää kielen ja kulttuurin merkityksen
- osaa kehittää kielen oppimisen strategioitansa ja oppimistapojaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	kertoo itsestään ja työtehtävistään sekä vastaa luontevasti hänelle esitettyihin kysymyksiin	osaa viestiä ymmärrettävästi itsestään ja alan työtehtävistä, osallistuu keskusteluun sekä hankkii kysymällä työhönsä liittyviä lisäohjeita	kertoo työpaikastaan ja työstään ja siihen liittyvistä normeista ja tavoista melko laajaa sanavarastoa käyttäen sekä ottaa selvää muiden maiden vastaavista asioista
	selviytyy yleiskielisistä vuorovaikutustilanteista, joissa käsitellään myös tavanomaisimpia työtehtäviin liittyviä aiheita	selviytyy monenlaisista työhön liittyvistä vuorovaikutustilanteista	selviytyy luontevasti työhön liittyvistä vuorovaikutustilanteista, joissa käsitellään vaativampiakin aiheita

Aktiivisena kansalaisena toimiminen vieraskielisissä yhteyksissä	ymmärtää, miten vieraalla kielellä voi vaikuttaa ja miten siinä voi hyödyntää sosiaalista mediaa	käyttää vierasta kieltä vaikuttamiseen ja hyödyntää siinä sosiaalista mediaa	seuraa ajankohtaista keskustelua vieraalla kielellä ja ottaa siihen kantaa
Kielen ja kulttuurin merkityksen ymmärtäminen	hankkii tietoa niiden maiden elämänmuodoista, joissa opiskeltavaa kieltä puhutaan	osoittaa työskentelyssä ymmärtävänsä kielellistä ja kulttuurista moninaisuutta	hyödyntää monipuolisesti omassa työssään eri kielten ja kulttuurien tarjoamia mahdollisuuksia
Kielen oppimisen kehittäminen	tunnistaa omat vieraan kielen oppimisstrategiansa.	arvioi vieraan kielen oppimisen tapojaan, niiden vahvuuksia ja heikkouksia.	vahvistaa oppimistaan kokeilemalla uusia vieraan kielen oppimisen tapoja
			hankkii perustietoja opiskelumahdollisuuksista vieraan kielen ympäristössä.

Osaamisen tunnustamisessa lukion A-kielen kurssit *Nuori ja hänen maailmansa* ja *Opiskelu ja työ* vastaavat tavoitteiltaan *Vieras kieli, A-kieli* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehyksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa B1.1. ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa B1.1.

3.1.3.2 Vieras kieli, B-kieli

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa viestiä ja toimia vuorovaikutustilanteissa siten, että kykenee harjoittamaan *ammattiaan*
- osaa käyttää *oman alan* työtehtävissä tarvittavaa vierasta kieltä
- osaa hakea tietoa erilaisista vieraskielisistä lähteistä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINNIN KOHDE		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä – ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	ymmärtää lyhyitä ja yksinkertaisia oman alansa työhön liittyviä suullisia viestejä ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää tavanomaisimpia työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä suullisia ohjeita ja osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää keskeiset ajatukset tavanomaisesta normaalitempoisesta puheesta ja toimii niiden mukaan

	kertoo lyhyesti itsestään ja työtehtävistään ennakoitavissa olevissa ja tutuissa työtilanteissa	kertoo itsestään ja alan työtehtävistä siten, että tulee ymmärretyksi ja osallistuu keskusteluun, mikäli keskustelukumppani käyttää yksikertaisia rakenteita	kertoo työpaikastaan ja työstään sekä hankkii kysymällä työhönsä liittyviä lisäohjeita
Tekstien ymmärtäminen	ymmärtää lyhyitä ja yksinkertaisia oman alansa työhön liittyviä kirjallisia viestejä	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä kirjallisia ohjeita apuvälineitä käyttäen ja tekee tarkentavia kysymyksiä sekä osaa toimia niiden mukaan	ymmärtää työhönsä ja alansa tuotteisiin ja prosesseihin liittyviä kirjallisia ohjeita sekä työstä annettua palautetta
	kirjoittaa ohjattuna mallin mukaan työhönsä liittyviä yksinkertaisia ja lyhyitä tekstejä	kirjoittaa mallin mukaan työhönsä liittyviä yksinkertaisia ja lyhyitä tekstejä	kirjoittaa tavanomaisia viestejä ja lyhyitä tekstejä sekä täyttää yksinkertaisia työhönsä liittyviä asiakirjoja
Tiedon hankkiminen	hakee tietoa ohjattuna työhönsä liittyvistä materiaaleista ja ohjeista myös sähköisiä tiedonlähteitä käyttäen.	hakee monipuolisesti omaa alaa koskevaa tietoa mukaan lukien sähköiset tietolähteet.	hakee monipuolisesti omaa alaa koskevaa tietoa, soveltaa tietojaan ja taitojaan sekä perustelee ratkaisunsa.

Osaamisen tunnustamisessa lukion B1-kurssit *Nuori ja hänen maailmansa* ja *Opiskelu, työ ja yhteiskunta* vastaavat tavoitteeltaan *Vieras kieli, B-kieli* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehysten kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A2.1 ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A1.3.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa viestiä vieraalla kielellä *työelämän* tilanteissa
- osaa toimia erilaisissa vuorovaikutustilanteissa vieraalla kielellä
- osaa kirjoittaa *alaaan liittyviä* tekstejä vieraalla kielellä
- osaa tunnistaa kielen ja kulttuurin merkityksen
- osaa kehittää kielen oppimisen strategioitansa ja oppimistapojaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa toimiminen	kertoo itsestään ja työstään, esim. tunnistaa työkaluja, ammattinimikkeitä ja työtehtäviä	vastaa yksinkertaisiin kysymyksiin käsiteltäessä omaa työympäristöä ja häntä itseään, kun puhekumppani puhuu hitaasti ja selkeästi	esittää yksinkertaisia kysymyksiä ja vastaa käsiteltäessä omaa työympäristöä ja häntä itseään, kun puhekumppani puhuu selkeästi, sekä pyytää tarvittaessa selvennystä
	viestii suullisesti esimerkiksi esittäytyessään arkipäivän ja työelämän tutuissa tilanteissa	osallistuu keskusteluun, kun keskustelukumppani puhuu hitaasti ja käyttää selkeitä rakenteita	selviytyy työelämän tavanomaisissa palvelutilanteissa
Tekstien tuottaminen	kirjoittaa ohjattuna työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	kirjoittaa työhönsä liittyviä lyhyitä tekstejä	kirjoittaa sujuvasti tavanomaisia viestejä ja työhönsä liittyviä tekstejä sekä täyttää työhönsä liittyviä asiakirjoja
Monikielisessä ja -kulttuurisessa ympäristössä toimiminen	on tietoinen opiskelemaisensa kielen ja sen edustaman kulttuurin merkityksestä	käyttää kieltä monikielisessä tai -kulttuurisessa ympäristössä	soveltaa työssään vieraan kielen ja kulttuurin tietojaan ja taitojaan
Kielen oppimisen kehittäminen	tunnistaa omat kielen oppimisstrategiansa.	arvioi kielen oppimisen tapojaan, niiden vahvuuksia ja heikkouksia.	vahvistaa oppimistaan kokeilemalla uusia kielen oppimisen tapoja.

Osaamisen tunnustamisessa lukion B1-kurssit *Nuori ja hänen maailmansa* ja *Opiskelu, työ ja yhteiskunta* vastaavat tavoitteeltaan *Vieras kieli, B-kieli* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

Arvosana hyvä H2 vastaa Kielten oppimisen, opettamisen ja arvioinnin yhteisen eurooppalaisen viitekehityksen kuvausasteikolla kuullun ja tekstin ymmärtämisessä kielitaidon taitotasoa A2.1 ja puhumisessa ja kirjoittamisessa taitotasoa A1.3.

3.2 Matemaattis-luonnontieteellinen osaaminen

Tutkinnon osan tulee sisältää kaikkien kolmen osa-alueen pakolliset osaamistavoitteet (yhteensä 6 osaamispistettä). Lisäksi tutkinnon osan tulee sisältää valinnaisia osaamistavoitteita miltä tahansa osa-alueelta tai osa-alueilta siten, että opiskelijalle kertyy yhteensä 9 osaamispisteen edestä matemaattis-luonnontieteellistä osaamista.

3.2.1 Matematiikka

Pakolliset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa peruslaskutoimitukset, prosenttilaskennan ja mittayksiköiden muunnokset *oman alan* ja arkielämän edellyttämässä laajuudessa
- osaa laskea pinta-aloja ja tilavuuksia
- osaa soveltaa geometriaa *oman alan* tehtävien vaatimassa laajuudessa ja hahmottaa tilaa ja muotoja kolmiulotteisesti
- osaa käyttää sopivia matemaattisia menetelmiä *oman alan* ongelmien ratkaisussa
- osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa
- osaa käyttää matemaattisten ongelmien ratkaisussa apuna laskinta, tietokonetta ja tarvittaessa muita matematiikan apuvälineitä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITTEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Peruslaskutoimituksien ja prosenttilaskujen toteuttaminen sekä mittayksiköiden muuntaminen	laskee tavanomaisimmat työtehtäviin ja arkielämään liittyvät laskutoimitukset	suorittaa sujuvasti ammattiin ja arkielämään liittyvät laskutoimitukset	soveltaa ammattialalla ja arkielämään tarvittavia laskutoimituksia ja arvioi tulosten tarkkuustasoa
Pinta-alojen ja tilavuuksien laskeminen, geometrian soveltaminen	laskee tavanomaisimmat pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimitukset	laskee sujuvasti tavanomaisimmat pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimitukset	soveltaa työtehtäviin pinta-ala- ja tilavuuslaskutoimituksia ja arvioi tuloksia
Matemaattisten ongelmien ratkaiseminen	ratkaisee työtehtäviin liittyvät keskeiset matemaattiset ongelmat hyödyntäen yksinkertaisia laskutoimituksia	ratkaisee ammattiin liittyviä ongelmia matemaattisten menetelmien avulla	soveltaa matemaattisia menetelmiä ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisussa ja asettelussa sekä arvioi tulosten luotettavuutta ja tarkkuustasoa
Matemaattisten tulosten oikeellisuuden varmistaminen	varmistaa yksinkertaisten laskelmien oikeellisuuden	varmistaa laskelmien oikeellisuuden	varmistaa monipuolisten laskelmien oikeellisuuden ja suuruusluokan

Laskimen ja muiden apuvälineiden käyttäminen	käyttää laskinta ja muita apuvälineitä työtehtäviin liittyvien matemaattisten perustehtävien ratkaisemiseen.	käyttää sujuvasti laskinta ja muita apuvälineitä ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisemiseen.	hyödyntää monipuolisesti ja tehokkaasti laskimen ja muiden apuvälineiden ominaisuuksia ammattialaan liittyvien ongelmien ratkaisemiseen.
--	--	--	--

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Lausekkeet ja yhtälöt* (MAB1), *Geometria* (MAB2) ja *Talousmatematiikka* (MAB7), tai *Funktiot ja yhtälöt* (MAA1) ja toinen seuraavista lukion kursseista *Polynomifunktiot* (MAA2) tai *Geometria* (MAA3) vastaavat tavoitteiltaan *Matematiikka*-osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa ilmaista muuttujien välisiä riippuvuuksia matemaattisilla lausekkeilla
- osaa muodostaa ja laatii *omaan alaan liittyviä* yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia
- osaa ratkaista *työssä* tarpeellisia matemaattisia tehtäviä yhtälöillä, päättelämällä tai kuvaajien avulla
- osaa arvioida tulosten oikeellisuutta ja suuruusluokkaa
- osaa soveltaa arki- ja työelämässä tarvittavaa talousmatematiikkaa, kuten kannattavuus-, kustannus-, verotus- ja lainalaskelmia
- osaa kerätä ja ryhmitellä *omaan alaan* liittyvää tietoa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITTEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Matemaattisten lausekkeiden käyttäminen	käyttää yksinkertaisia matemaattisia lausekkeita	muodostaa ja käyttää yksinkertaisia matemaattisia lausekkeita	muodostaa ja käyttää matemaattisia lausekkeita
Yhtälöiden, lausekkeiden, taulukoiden ja piirrosten käyttäminen alakohtaisissa tehtävissä	käyttää ohjeen mukaan yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä	käyttää yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä	käyttää soveltaen yhtälöitä, lausekkeita, taulukoita ja piirroksia alakohtaisissa tehtävissä
Talousmatematiikan soveltaminen	tekee yksinkertaisia kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa	tekee kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa	tekee kustannus- ja kannattavuusvertailuja käyttäen talousmatematiikkaa ja tekee vertailujen pohjalta perusteltuja

			johtopäätöksiä
Matemaattisten tulosten oikeellisuuden varmistaminen	varmistaa yksinkertaisten laskelmien oikeellisuuden	varmistaa laskelmien oikeellisuuden	varmistaa monipuolisten laskelmien oikeellisuuden ja suuruusluokan
Tiedon kerääminen ja ryhmitteleminen	kerää graafista ja taulukoitua tietoa eri lähteistä.	kerää ja ryhmittelee tietoa tarpeen mukaan, käyttäen lähteenä tilastoja, taulukoita ja graafisia esityksiä.	kerää tietoa monipuolisesti ja soveltaen ja käyttäen tiedonlähteenä tilastoja, taulukoita ja graafisia esityksiä ja ryhmittelee niiden pohjalta tietoa erilaisiin tarpeisiin.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Lausekkeet ja yhtälöt* (MAB1), *Geometria* (MAB2) ja *Talousmatematiikka* (MAB7), tai *Funktiot ja yhtälöt* (MAA1) ja toinen seuraavista lukion kursseista *Polynomifunktiot* (MAA2) tai *Geometria* (MAA3) vastaavat tavoitteiltaan *Matematiikka*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.2.2 Fysiikka ja kemia

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa soveltaa *oman alan* kannalta keskeisiä fysiikan käsitteitä, ilmiöitä ja lainalaisuuksia
- osaa ottaa työssään huomioon *oman alan* kannalta keskeisiä kemian ilmiöitä ja aineiden erityisominaisuuksia
- osaa säilyttää, käyttää ja hävittää *omalla alalla* tarvittavia aineita.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Fysiikan käsitteiden, ilmiöiden ja lainalaisuuksien soveltaminen	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt, mutta tarvitsee joissakin kohdin ohjausta	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt	tuntee fysiikan käsitteitä ja lainalaisuuksia niin, että pystyy työtehtävissään itsenäisesti ottamaan huomioon niihin liittyvät ilmiöt

Kemiallisten aineiden ja niiden ominaisuuksien huomioon ottaminen työssä	ottaa huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta, mutta tarvitsee jonkin verran ohjausta	ottaa huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta	ottaa omatoimisesti huomioon työssään käytettävien tavallisimpien kemiallisten aineiden ominaisuudet, reaktiot ja ympäristöriskit niin, ettei vaaranna omaa, muiden eikä ympäristön turvallisuutta ja opastaa muitakin turvalliseen työskentelyyn
Kemikaalien säilyttäminen, käsittely ja hävittäminen	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja, mutta tarvitsee osin ohjausta.	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja.	käsittelee, säilyttää ja hävittää oikein työtehtävissään tarvittavia kemikaaleja toimien itsenäisesti ja sujuvasti.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Fysiikka luonnontieteenä* (FY1) ja *Ihmisen ja elinympäristön kemia* (KE1) vastaavat tavoitteiltaan *Fysiikka ja kemia* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita yhteisissä tutkinnon osissa.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa soveltaa *oman alan* kannalta keskeisiä mekaniikan, lämpöopin ja sähköopin peruskäsitteitä ja lainalaisuuksia ja ottaa ne huomioon työssään
- osaa valmistaa *alalla* tarvittavia ainesekoksia
- osaa tehdä kokeellisia havaintoja ja mittauksia *oman alan* kannalta keskeisistä fysikaalisista ja kemiallisista ilmiöistä
- osaa kerätä, käsitellä ja analysoida tekemiään kokeellisia havaintoja ja mittauksia
- osaa arvioida saamiensa kokeellisten havaintojen ja mittaustulosten luotettavuutta, tarkkuutta ja mielekkyyttä.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksien tunteminen ja huomioon ottaminen työssä	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään huomioon niihin liittyvät ilmiöt, mutta tarvitsee joissakin kohdin ohjausta	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään huomioon niihin liittyvät ilmiöt	tuntee lämpöopin, mekaniikan ja sähköopin lainalaisuuksia niin, että ottaa työtehtävissään itsenäisesti huomioon niihin liittyvät ilmiöt
Ainoseosten valmistaminen	laskee ohjattuna pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla sekä hankkii ohjeen mukaan tietoa kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteista	laskee pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla sekä hankkii tietoa kemikaalien käyttöturvallisuustiedotteista	laskee itsenäisesti ja joustavasti pitoisuuksia ja aineiden määriä myös reaktioyhtälöiden avulla erilaisissa työtilanteissa eri tietolähteistä hankkimansa tiedon mukaan
Havainnointi ja mittaaminen	toteuttaa mittaukset ja kokeellisen havainnoinnin käyttäen tavallisimpia menetelmiä ja -välineitä ohjatussa työtilanteessa	toteuttaa mittaukset ja kokeellisen havainnoinnin käyttäen tavallisimpia menetelmiä ja -välineitä omatoimisesti	käyttää mittauksiin ja kokeelliseen havainnointiin sopivimpia menetelmiä ja välineitä sujuvasti ja toteuttaa työnsä järjestelmällisesti ja huolellisesti
Mittaustulosten kerääminen, käsittely ja analysointi	kerää mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne mahdollisilla kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen, mutta tarvitsee joissakin asioissa ohjausta	kerää mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen analysoinnin jälkeen	kerää itsenäisesti mittaus- ja kokeellisen työskentelyn tulokset, esittää ne kuvaajilla ja taulukoilla ja laskee niistä lopullisen tuloksen analysoinnin jälkeen
Mittaustulosten luotettavuuden, tarkkuuden ja mielekkyyden arviointi	arvioi mittaustulosten luotettavuutta ja määrittelee joitakin virhetekijöitä sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	arvioi mittaustulosten luotettavuutta ja määrittelee virhetekijöitä sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella.	arvioi itsenäisesti mittaustulosten luotettavuutta ja määrittelee virhetekijät sekä ilmoittaa tuloksen oikealla tarkkuudella.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Fysiikka luonnontieteenä* (FY1), *Lämpö* (FY2) ja *Ihmisen ja elinympäristön kemia* (KE1) vastaavat tavoitteiltaan *Fysiikka ja kemia* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita yhteisissä tutkinnon osissa.

3.2.3 Tieto- ja viestintäteknikka sekä sen hyödyntäminen

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa käyttää yleisimpiä tieto- ja viestintäteknikan sovelluksia ja hyödyntää niiden käyttöön tarkoitettuja ohjeita ja oppaita
- osaa suojata verkkoidentiteettiään ja yksityisyyttään
- osaa toimia tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosujoaohjeiden ja -määräysten mukaisesti
- osaa tiedostojen eri säilytys- ja lähetysmuodot.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tieto- ja viestintäteknikan sovellusten käyttäminen	käyttää tarvitsemiaan sovelluksia mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää sujuvasti tarvitsemiaan sovelluksia	käyttää sovelluksia monipuolisesti eri tilanteiden ja tarpeiden mukaan
Ohjeiden ja oppaiden käyttäminen	käyttää ohjeita ja oppaita, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	käyttää sujuvasti ohjeita ja oppaita	käyttää sujuvasti ohjeita ja oppaita ja ratkaisee niiden avulla erilaisia ongelmia
Verkkoidentiteetin ja yksityisyyden suojaaminen	luo ohjattuna verkkoidentiteetin sekä arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja suojautumismenetelmiä	luo verkkoidentiteetin sekä arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja suojautumismenetelmiä	luo verkkoidentiteetin, arvioi sen käyttöön liittyviä riskejä ja valitsee laitteisiin ja käyttötapoihin sopivat suojautumismenetelmät
	valitsee ohjattuna tilanteeseen sopivan verkkoyhteyden suojaustason	valitsee tilanteeseen sopivan verkkoyhteyden suojaustason	valitsee erilaisiin tilanteisiin sopivan verkkoyhteyden suojaustason
	osaa valita turvallisen tavan maksuliikenteelle kotimaassa	osaa valita turvallisen tavan koti- ja ulkomaiselle maksuliikenteelle	osaa valita tilanteeseen sopivan turvallisen tavan koti- ja ulkomaiselle maksuliikenteelle
Ohjeiden ja määräysten noudattaminen	noudattaa toiminnassaan tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosujoaohjeita ja -määräyksiä, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	noudattaa itsenäisesti tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosujoaohjeita ja -määräyksiä	noudattaa itsenäisesti tekijänoikeus-, tietoturva- ja tietosujoaohjeita ja -määräyksiä, pitää tietojen ajan tasalla ja ohjaa tarvittaessa muita

	noudattaa verkkokäytön etikettiä	noudattaa verkkokäytön etikettiä	noudattaa verkkokäytön etikettiä
Tiedostojen säilyttäminen ja lähettäminen	osaa käyttää yleisimpiä tiedostojen säilytys- ja lähetysmuotoja.	valitsee tarkoituksenmukaiset tiedostojen säilytys- ja lähetysmuodot.	valitsee tarkoituksenmukaiset tiedostojen säilytys- ja lähetysmuodot huomioiden tietoturvan.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole pakollista kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Tieto- ja viestintätekniikka ja sen hyödyntäminen* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa perehtyä erilaisten tietojärjestelmien sovelluksiin, joita voidaan hyödyntää *omalla ammattialalla*
- osaa ratkaista yleisimpiin tieto- ja viestintätekniikan sovelluksiin liittyviä ongelmia
- osaa ottaa käyttöön uusia tieto- ja viestintätekniikan laitteita ja sovelluksia
- osaa toimia sähköisissä medioissa oman osaamisensa kehittämiseksi ja jakamiseksi
- osaa hyödyntää digitaalisia materiaaleja *ammattillisen kasvun* kuvaamisessa sekä osaamisensa ja ammattitaitonsa markkinoinnissa.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Ammattialakohtaisten tietojärjestelmäsovellusten hyödyntäminen	hakee tietoa itselleen uusista ammattialalla käytettävistä tietojärjestelmäsovelluksista	hakee tietoa ammattialalle kehitteillä olevista tietojärjestelmäsovelluksista	hakee tietoa aktiivisesti ammattialalla tapahtuvasta tietojärjestelmäsovellusten kehittymisestä
Laitteiden ja sovellusten käyttöön ottaminen	ottaa käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	ottaa sujuvasti käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia	ottaa sujuvasti käyttöön itselleen uusia laitteita ja sovelluksia ja pystyy tarvittaessa opastamaan muita
Sähköisen median hyödyntäminen	hakee alaansa liittyvää tietoa, toimii tv-verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi löytämänsä tiedon käyttöarvoa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	hakee alaansa liittyvää tietoa, toimii tv-verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi löytämänsä tietoa kriittisesti	hakee monipuolisesti alaansa liittyvää tietoa ja toimii aktiivisesti tv-verkkoja hyödyntävissä verkostoissa ja arvioi löytämänsä tietoa kriittisesti

Digitaalisen materiaalin hyödyntäminen	käyttää digitaalisia materiaaleja osaamisensa ja ammattitaitonsa kuvaamiseen tarvitun ajoittain ohjausta.	käyttää digitaalisia materiaaleja osaamisensa ja ammattitaitonsa kuvaamiseen ja hyödyntää niitä työnsä.	kuvaaa ammatillista osaamistaan monipuolisesti digitaalisilla materiaaleilla ja hyödyntää niitä tehokkaasti työnsä.
--	---	---	---

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole pakollista kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Tieto- ja viestintätekniikka ja sen hyödyntäminen* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.3 Yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittava osaaminen

Tutkinnon osan tulee sisältää kaikkien neljän osa-alueen pakolliset osaamistavoitteet (yhteensä 5 osaamispistettä). Lisäksi tutkinnon osan tulee sisältää valinnaisia osaamistavoitteita miltä tahansa osa-alueelta tai osa-alueilta siten, että opiskelijalle kertyy yhteensä 8 osaamispisteen edestä yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavaa osaamista.

3.3.1 Yhteiskuntataidot

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa toimia kansalaisena ja osallistua yhteiskunnalliseen päätöksentekoon
- osaa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen
- osaa suunnitella ja hoitaa omaa talouttaan sekä arvioida siihen liittyviä riskejä
- hyödyntää sosiaalista mediaa aktiivisen osallistumisen keinona
- osaa käyttää yhteiskunnan tarjoamia palveluja ja toimia kuluttajana.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Kansalaisena toimiminen ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon osallistuminen	tietää kansalaisen perusoikeuksia ja velvollisuuksia Suomessa ja osaa kertoa niistä	tietää kansalaisen perusoikeuksia ja velvollisuuksia Suomessa ja osaa kertoa niistä	tuntee kansalaisen perusoikeudet ja velvollisuudet Suomessa ja arvioi niitä suhteessa muiden maiden vastaaviin
	seuraa yhteiskunnallista päätöksentekoa	seuraa yhteiskunnallista päätöksentekoa ja ilmaisee omia mielipiteitään tarpeellisiksi kokemistaan asioista	seuraa aktiivisesti yhteiskunnallista päätöksentekoa ja osallistuu siihen eri tavoin

	osallistuu opiskelijoiden tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa yhteisölliseen toimintaan omalta osaltaan	osallistuu opiskelijakunnan tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa päätöksentekoon omalta osaltaan	osallistuu opiskelijakunnan tai muiden tahojen järjestämään toimintaan ja vaikuttaa aktiivisesti asioita koskevaan päätöksentekoon
Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattaminen	toimii asianmukaisesti erilaisten ihmisten kanssa myös monikulttuurisissa työyhteisöissä	toimii muita ihmisiä arvostavalla tavalla, kohtelee yhdenvertaisesti työtovereitaan ja asiakkaitaan mahdollisesta erilaisuudesta huolimatta	edistää omalta osaltaan työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja puuttuu asianmukaisesti mahdolliseen kiusaamiseen tai häirintään
Oman talouden ja raha-asioiden suunnitteleminen ja hoitaminen	tekee ohjattuna suunnitelman menoistaan ja tuloistaan tietäen luoton ottamisen ehdot, seuraukset ja riskit	tekee suunnitelman menoistaan ja tuloistaan ennakoiden tulevia tapahtumia sekä tietäen luoton ottamisen ehdot, seuraukset ja riskit	tekee itsenäisesti ja vastuullisesti suunnitelman menoistaan ja tuloistaan ennakoiden tulevia tapahtumia sekä tietäen luoton ottamisen ehdot, seuraukset ja riskit
Sosiaalisen median hyödyntäminen	käyttää ohjattuna sosiaalista mediaa oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen	käyttää sosiaalista mediaa oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen	käyttää sosiaalista mediaa monipuolisesti oman ja /tai edustamansa yhteisön tai yrityksen asian edistämiseen
Yhteiskunnan palvelujen käyttäminen ja kuluttajana toimiminen	käyttää opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan	käyttää monipuolisesti ja harkiten opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan	käyttää itsenäisesti ja valintoja tehden opiskelijan tarvitsemia palveluja ja ymmärtää, miten palvelut yhteiskunnassa rahoitetaan
	tuntee kuluttajan oikeuksia ja velvollisuuksia sekä tietää, mistä saa apua kuluttaja-asioissa.	hakee tuotteista ja palveluista tutkittua tietoa eri lähteitä käyttämällä sekä tietää, mistä saa tietoa ja apua kuluttaja-asioissa.	hakee tuotteista ja palveluista tutkittua tietoa eri lähteitä käyttämällä sekä osaa arvioida tiedonlähteiden luotettavuutta.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Yhteiskuntatieto* (YH1) ja *Taloustieto* (YH2) vastaavat tavoitteiltaan *Yhteiskuntataidot* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa hakea tietoa yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta myös Euroopan unionista
- tuntee *oman alan* yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden
- osaa seurata yhteiskunnallista keskustelua ja taloutta koskevaa uutisointia
- osaa kuvata yhteiskunnallisen ja taloudellisen tilanteen heijastumista *oman alan* työpaikkoihin ja työllisyyteen
- osaa selvittää kansantalouden peruskäsitteitä ja sen keskeisimpiä toimijoita sekä arvioida niiden merkityksen kansantaloudelle.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tiedon hakeminen yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta Euroopan unionissa	hakee ohjattuna tietoa yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta	hakee tietoa yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta	hakee monipuolisesti ja aktiivisesti tietoa yhteiskunnallisista vaikuttamismahdollisuuksista ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta
Oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden tunteminen	tuntee keskeisiltä osin oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden	kuvaa perustellen oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden	kuvaa laaja-alaisesti ja perustellen oman alan yhteiskunnallisen merkityksen ja vaikuttavuuden
Yhteiskunnallisen keskustelun ja taloutta koskevan uutisoinnin seuraaminen	seuraa jonkin tietolähteen avulla yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa keskustelua	seuraa eri tietolähteistä yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa keskustelua	seuraa aktiivisesti eri tietolähteistä yhteiskunnallista ja taloutta koskevaa keskustelua
	tekee oman alan tilannekatsauksen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	arvioi oman alan tilannetta monipuolisesti ja arvioi eri medioiden välittämää tietoa	perustelee oman alan tilannetta monipuolisesti ja arvioi kriittisesti eri medioiden välittämää tietoa

Yhteiskunnallisen ja taloudellisen tilanteen huomioiminen omalla alalla	kertoo havainnollisesti, miten ajankohtainen yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne heijastuu oman alan työpaikkoihin ja työllisyyteen	selvittää havainnollisesti, ja perustellen miten ajankohtainen yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne heijastuu oman alan työpaikkoihin ja työllisyyteen	selvittää havainnollisesti, miten ajankohtainen yhteiskunnallinen ja taloudellinen tilanne heijastuu oman alan työpaikkoihin ja työllisyyteen
			perustelee selvitystään monipuolisesti ja kattavasti
Kansantalouden peruskäsitteiden ja sen keskeisten toimijoiden selvittäminen	kertoo esimerkkejä kansantalouden peruskäsitteistä ja keskeisistä toimijoista.	selvittää kansantalouden peruskäsitteet ja keskeiset toimijat sekä arvioi niiden merkitystä kansantaloudelle.	selvittää kansantalouden peruskäsitteet ja keskeiset toimijat, niiden merkityksen sekä niiden välisiä riippuvuussuhteita.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Yhteiskuntatieto* (YH1) ja *Taloustieto* (YH2) vastaavat tavoitteiltaan *Yhteiskuntataidot*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.3.2 Työelämätaidot

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa hakea itselleen työpaikkaa
- osaa kuvata työsopimusjärjestelmää ja työsopimuksen keskeiset asiat
- osaa perehtyä työpaikan toimintaan ja työtehtäviin sekä huolehtia työturvallisuudesta
- osaa työskennellä työpaikassa ja kehittää osaamistaan.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työpaikan hakeminen	hakee työpaikkaa ja tekee työhakemuksen sekä CV:n tarviton jonkin verran ohjausta	hakee itsenäisesti työpaikkoja sekä laatii selkeän työhakemuksen ja CV:n	hakee aktiivisesti ja oma-aloitteisesti työpaikkoja tunnistaen omat vahvuutensa
			laatii selkeän ja omaa osaamistaan kuvaavan työpaikkahakemuksen ja CV:n
	toimii työhaastattelussa asiallisesti	toimii työhaastattelussa kohteliaasti ja asiallisesti	toimii työhaastattelussa kohteliaasti ja asiallisesti

	pukeutuu toimialan ja työpaikan mukaisesti	ottaa pukeutumisessa huomioon työpaikan ja toimialan luonteen	ottaa pukeutumisessa huomioon työpaikan ja toimialan erityispiirteet
	tuo esille omaa osaamistaan	tuo selkeästi esille omat vahvuutensa esitellessään osaamistaan	perustelee omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan laaja-alaisesti
Median käyttäminen työnhaussa	hakee työpaikkoja koskevia tietoja mediasta	tutustuu työpaikkoihin mediatietoja hyödyntäen	käyttää monipuolisesti mediaa työnhaussa hyödyntäen sosiaalisen median mahdollisuuksia
Työsopimusjärjestelmän, työsopimuksen ja työlainsäädännön sisällön tunteminen	tuntee keskeiset asiat alan työehdoista ja oman alansa työlainsäädännöstä	tuntee oman alan työehdot ja keskeisen työlainsäädännön	tuntee hyvin oman alan työehdot ja keskeisen työlainsäädännön mahdollisuudet työtä kehitettäessä
	tuntee oman työsopimuksensa sisällön	varmistaa, että oman työsopimuksen sisältö on sovitun mukainen	varmistaa, että oman työsopimuksen sisältö on sovitun mukainen
	ottaa toiminnassaan huomioon oikeutensa ja velvollisuutensa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii työssään oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti	toimii työssään oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti sekä perustelee vastuullisesti toimintaansa
Työpaikan toimintaan ja työhön perehtyminen	hakee tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään	hakee monipuolisesti tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään	hakee itsenäisesti monipuolisesta tietoa työpaikan toiminnasta ja työtehtävistään
	noudattaa työstä annettuja turvallisuusohjeita	noudattaa työstä annettuja turvallisuusohjeita	soveltaa ja kehittää työstä annettuja turvallisuusohjeita
Työyhteisössä toimiminen	noudattaa annettuja työaikoja ja sovittuja toimintatapoja	noudattaa annettuja työaikoja, sovittuja toimintatapoja ja toimii joustavasti erilaisissa työtilanteissa	noudattaa annettuja työaikoja ja sovittuja toimintatapoja ja toimii joustavasti työyhteisön erilaisissa muuttuvissa tilanteissa

	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan	huolehtii työssä vaaditusta suoja- ym. vaatetuksestaan
	työskentelee osana työryhmää ja erilaisten ihmisten kanssa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	työskentelee luontevasti osana työyhteisöään erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa.	työskentelee luontevasti osana työyhteisöään erilaisten ihmisten ja ryhmien kanssa ja esittää kehittämisideoita työyhteisön ja -ryhmän käyttöön.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Työelämätaidot*-osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa edistää työyhteisön ilmapiiriä ja henkilöstön osallisuutta
- osaa toimia *työpaikan* eri tehtävissä
- osaa osaltaan vastata *työpaikan* työtehtävien etenemisestä ja työn laadusta sekä näiden kehittämisestä
- osaa kehittää omaa osaamistaan
- osaa hakea työtä kansainvälisiltä työmarkkinoilta ja erityisesti EU-maista.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Työyhteisön ilmapiirin ja henkilöstön osallisuuden edistäminen	edistää osaltaan työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja kannustaa muita osallistumaan yhteiseen toimintaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	edistää osaltaan työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja kannustaa muita osallistumaan yhteiseen toimintaan	edistää aktiivisesti työyhteisön hyväksyvää ilmapiiriä ja kannustaa monipuolisesti yhteiseen toimintaan
Työpaikan eri tehtävissä toimiminen	ilmaisee halukkuutensa osallistua joihinkin uusiin työpaikan tehtäviin oman osaamisen ja omien voimavarojensa mukaisesti	ilmaisee halukkuutensa osallistua uusiin työpaikan tehtäviin oman osaamisen ja omien voimavarojensa mukaisesti	ilmaisee halukkuutensa osallistua erilaisiin työpaikan tehtäviin oman osaamisen ja omien voimavarojensa mukaisesti

Työpaikan työtehtävien ja työprosessien etenemisestä ja työn laadusta huolehtiminen	toimii työllään asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja muuttaa omaa toimintaansa annetun palautteen perusteella, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii työllään asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja arvioi omaa toimintansa niiden saavuttamisessa	toimii työllään asetettujen laatu- ja kustannustavoitteiden mukaisesti ja kehittää omaa toimintaansa niiden saavuttamiseksi
		toimii palveluhenkisesti	toimii palveluhenkisesti ja varmistaa asiakastyytyväisyyden
			toimii aloitteellisesti työnsä ja työympäristön laadun kehittämisessä
Oman osaamisen kehittäminen	kehittää itseään ja osaamistaan, mutta tarvitsee siinä ajoittain ohjausta	kehittää itseään ja osaamistaan suunnitelmallisesti sekä arvioi omia kehittymistarpeitaan yhteistyössä muiden kanssa	kehittää itseään ja osaamistaan suunnitelmallisesti ja monipuolisesti sekä arvioi omia kehittymistarpeitaan
Työn hakeminen kansainvälisiltä työmarkkinoilta	hakee kansainvälisiä työpaikkoja koskevia tietoja mediasta	hakee työpaikkoja koskevia tietoja mediasta ja tutustuu työpaikkoihin mediatietoja hyödyntäen	käyttää monipuolisesti mediaa työnhaussa hyödyntäen sosiaalisen median mahdollisuuksia
	hakee työpaikkaa ja tekee työhakemuksen, mutta tarvitsee ajoittain näihin ohjausta	hakee itsenäisesti työpaikkoja ja laatii selkeän työhakemuksen	hakee aktiivisesti ja oma-aloitteisesti työpaikkoja tunnistuen omat vahvuutensa ja laatii selkeän ja omaa osaamistaan kuvaavan työpaikkahakemuksen
	toimii työnhaussa eri kulttuuritaustaisen ihmisten kanssa hyödyntäen kielitaitoaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	toimii työnhaussa eri kulttuuritaustaisen ihmisten kanssa hyödyntäen kielitaitoaan.	toimii työnhaussa käyttäen hyvää kielitaitoaan eri kulttuuritaustaisen ihmisten kanssa.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Työelämätaidot*-osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.3.3 Yrittäjyys ja yritystoiminta

Pakolliset osaamistavoitteet, 1 osp

Opiskelija

- osaa arvioida ja tunnistaa oman osaamisensa ja omat vahvuutensa
- osaa ideoida omaa liikeideaa ja sen kehittämismahdollisuuksia
- osaa arvioida mahdollisuuksiaan ryhtyä yrittäjäksi
- osaa selvittää *omia ammatillisia* verkostojaan
- osaa tunnistaa kannattavan liiketoiminnan periaatteet
- osaa arvioida oman yrittäjyyden ja yritystoiminnan merkitystä omalle hyvinvoinnilleen ja Suomen kansantaloudelle.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Oman osaamisen arvioiminen ja tunnistaminen	arvioi osaamistaan ja selvittää vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	arvioi monipuolisesti omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen	arvioi monipuolisesti ja perustellen omaa osaamistaan ja vahvuuksiaan oman alansa toimintaan liittyen
Oman liikeidean ja sen kehittämismahdollisuuksien ideoiminen	selvittää ja ideoi yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää ja ideoi yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita	selvittää monipuolisesti ja itsenäisesti yritystoimintaansa liittyviä mahdollisuuksia, yritysmuotoja, keskeisiä palveluja tai tuotteita
		kehittää liikeideaa	kehittää ja perustelee liikeidean
Yrittäjäksi ryhtymisen mahdollisuuksien arvioiminen	hankkii tietoa, millä toimenpiteillä ja tukipalveluilla oma yritys voidaan perustaa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää monipuolisesti, mitä toimenpiteitä oman yrityksen perustamisessa tarvitaan ja mitä tukipalveluita on käytettävissä	selvittää monipuolisesti ja perustellen, mitä toimenpiteitä oman yrityksen perustamisessa tarvitaan ja mitä tukipalveluita on käytettävissä

Omien ammatillisten verkostojen selvittäminen	selvittää oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja kuvaa yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen kanssa	selvittää kattavasti oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja arvioi yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen kanssa	selvittää monipuolisesti ja itsenäisesti oman alansa yhteistyökumppanit ja ammatilliset verkostot ja arvioi kriittisesti yhteistyön mahdollisuuksia eri tahojen kanssa
Liiketoiminnan periaatteiden selvittäminen	selvittää oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset	selvittää kattavasti ja perustellen oman liikeidean pohjalta rahoituslähteet, tuotot ja kustannukset
Oman alan yritystoiminnan merkityksen selvittäminen	selvittää yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä elinkeinoelämän kannalta, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta.	selvittää monipuolisesti yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä elinkeinoelämän kannalta.	selvittää yritystoiminnan riskit ja merkityksen omaan elämäänsä sekä perustelee oman alan yritystoiminnan merkityksen elinkeinoelämässä ja ennakoii oman alan tulevia kehitysnäkymiä.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Yrittäjyys ja yritystoiminta* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kartoittaa *oman alan* yritystoiminnan kehittämistarpeita
- osaa selvittää oman liiketoiminnan tuloksellisuuden ja oman työpanoksen vaikutuksen siihen toteuttamalla pienen projektin
- osaa tehdä kehittämisohjelmia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa
- osaa suunnitella omaa toimintaansa ja ajankäyttöään.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Alan yritystoiminnan kehittämistarpeiden kartoittaminen	kartoittaa asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	kartoittaa monipuolisesti asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia	kartoittaa itsenäisesti ja monipuolisesti asiakkaiden tarpeiden, kilpailun ja toimintaympäristön muutoksia
			ennakoi tulevia kehitysnäkymiä
Liiketoiminnan tuloksellisuuden selvittäminen	selvittää liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	selvittää liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen	selvittää monipuolisesti liikeideansa pohjalta, pienimuotoisessa projektissa, tuotot ja kustannukset sekä oman työpanoksensa vaikutuksen sekä perustelee toimintansa
Uusien toimintatapojen kehittäminen	tekee kehittämisehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tekee perusteltuja kehittämisehdotuksia uusista toimintatavoista ja muuttaa omaa toimintaansa	ennakoi tulevia kehitysnäkymiä ja tekee perusteltuja kehittämisehdotuksia uusista toimintatavoista sekä muuttaa omaa toimintaansa
Oman toiminnan ja ajankäytön suunnitteleminen	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan pääosin itsenäisesti.	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan itsenäisesti	suunnittelee tehtävänsä ja niihin tarvittavan työajan itsenäisesti ottaen huomioon tulevat työvaiheet
		reagoi muutostarpeisiin.	reagoi muutostarpeisiin ja tekee työhönsä liittyviä kehittämisehdotuksia.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaisi tavoitteiltaan *Yrittäjyys ja yritystoiminta* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.3.4 Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto

Pakolliset osaamistavoitteet, 2 osp

Opiskelija

- osaa laatia itselleen terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman ja toimia sen mukaisesti
- osaa edistää ja ylläpitää opiskelu-, toiminta- ja työkykyään
- osaa ottaa huomioon ravitsemuksen merkityksen terveydelle sekä tupakoinnin ja päihteiden haittavaikutukset
- osaa kuvata mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkityksen ihmisen hyvinvoinnille
- osaa edistää oppilaitosyhteisön hyvinvointia
- osaa kehittää toimintatapojaan ja toimintaympäristönsä turvallisuutta ja terveellisyyttä
- osaa toimia turvallisesti ja ergonomisesti, ehkäistä tapaturmia, toimia ensiaputilanteissa sekä hakea apua.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITTEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Terveellisiä elämäntapoja, työkykyä ja liikuntaa edistävän suunnitelman laatiminen ja sen toteuttaminen	ottaa suunnitelmassaan huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistyksen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä	ottaa suunnitelmassaan huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistyksen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä	ottaa suunnitelmassaan monipuolisesti huomioon liikunnan, terveellisen ravinnon, levon, unen, virkistyksen, ihmissuhteiden ja terveyden väliset yhteydet omien liikuntatottumusten sekä oman opiskelu- ja työkyvyn ylläpitämisessä
Ravitsemuksen merkityksen sekä tupakoinnin ja päihteiden haittavaikutusten huomioon ottaminen	hakee tietoja tavallisimmista terveyshaitoista sekä tavallisimmista terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä	hakee tietoja terveyshaitoista sekä terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä	hakee monipuolista tietoa terveyshaitoista sekä terveyttä ja opiskelu- ja työkykyä kuormittavista tekijöistä

	hakee tietoa ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle	hakee tietoa terveellisestä ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle	hakee monipuolista tietoa terveellisestä ravitsemuksesta ja sen merkityksestä ihmisen terveydelle ja vertailee ruoka-aineiden ja -tuotteiden sisältöjä
	ottaa tiedot huomioon suunnitelmassaan, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta terveyttä edistävän tiedon hankinnassa	ottaa tiedot huomioon suunnitelmassaan	ottaa tiedot kriittisesti huomioon suunnitelmassaan
Suunnitelman toteuttaminen	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, tekee suunnitelmaan päivityksiä, mutta tarvitsee siinä ajoittain ohjausta	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, hyödyntää arvioinnissa muilta saamaansa palautetta, tekee suunnitelmaan päivityksiä ja arvioi omaa kehittymistään	sitoutuu suunnitelmaan ja toteuttaa sitä, arvioi säännöllisesti ja kriittisesti suunnitelmaansa ja omaa toimintaansa, hyödyntää arvioinnissa muilta saamaansa palautetta, tekee suunnitelmaan päivityksiä ja arvioi omaa kehittymistään
Opiskelu-, toiminta- ja työkyvyn edistäminen ja ylläpitäminen liikunnan avulla	käyttää liikunnan harrastamiseen tarvittavia motorisia perustaitoja	käyttää ja soveltaa liikunnan harrastamiseen tarvittavia motorisia perustaitoja monipuolisesti	käyttää liikunnan harrastamiseen tarvittavia motorisia perustaitoja ja liikunnan lajitaitoja monipuolisesti
	pitää yllä fyysistä toimintakykyään ja osallistuu liikuntatilanteisiin annettujen ohjeiden mukaan ja noudattaa reilun pelin periaatteita	pitää yllä fyysistä toimintakykyään ja osallistuu liikuntatilanteisiin aktiivisesti reilun pelin periaatteita noudattaen	seuraa, arvioi ja pitää yllä fyysistä toimintakykyään sekä osallistuu liikuntatilanteisiin aktiivisesti edistäen reilun pelin periaatteita
	noudattaa turvallisuutta liikunnassa	toimii liikuntatilanteissa turvallisesti sekä itsenäisesti että ryhmässä	edistää toiminnallaan ryhmän turvallisuutta
Mielenterveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkityksen kuvaaminen	selvittää mielen­terveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille	selvittää mielen­terveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille	selvittää monipuolisesti mielen­terveyden, seksuaaliterveyden ja ihmissuhteiden merkitystä ihmisen hyvinvoinnille

	tuota esille, minkälaisilla toimenpiteillä edellä mainittuja asioita voidaan edistää, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	tuota esille ja pohtii, minkälaisilla toimenpiteillä edellä mainittuja asioita voidaan edistää	arvioi, minkälaisilla toimenpiteillä edellä mainittuja asioita voidaan edistää
Oppilaitosyhteisön hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen	toimii opiskelijaryhmän jäsenenä hyvinvointia edistävänä ja osallistuu opiskelijoille järjestettyihin liikunta- ja muihin tapahtumiin sekä tilaisuuksiin	toimii aktiivisesti opiskelijaryhmän jäsenenä hyvinvointia edistävänä sekä suunnittelee ja osallistuu opiskelijoiden järjestämiin liikunta- ja muihin tapahtumiin sekä tilaisuuksiin	toimii aktiivisesti opiskelijaryhmän jäsenenä sekä suunnittelee ja osallistuu opiskelijoiden järjestämiin liikunta- ja muihin tapahtumiin ja tilaisuuksiin hyvinvointia edistävänä
Terveyden, turvallisuuden ja työkyvyn huomioon ottaminen	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti yhteistyössä muiden kanssa	toimii sovittujen terveyttä ja turvallisuutta edistävien toimintaohjeiden mukaisesti yhteistyössä muiden kanssa ja arvioi toimintatapojen kehittämistarpeita
Tapaturmien ehkäiseminen, ensiavun antaminen sekä ergonomisen toimiminen	ennakoi mahdollisia tapaturmariskejä liikuntatilanteissa	ehkäisee toiminnallaan liikuntatapaturmien syntymistä	toimii huolellisesti ja ennaltaehkäisee liikuntatapaturmien syntymistä
	osaa hakea ja antaa ensiapua tavallisimmissa ensiapua vaativissa tilanteissa	osaa hakea ja antaa ensiapua	osaa hakea ja antaa ensiapua
	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja toimii ergonomisesti.	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja toimii ergonomisesti.	ottaa toiminnassaan huomioon oman ammatin kuormittavuustekijät ja työskentelee erilaisissa ympäristöissä ergonomisesti.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Taitoa ja kuntoa* (LI1) tai *Liikuntaa yhdessä ja erikseen* (LI2) ja *Terveyden perusteet* (TE1) vastaavat tavoitteiltaan *Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto* -osa-alueen pakollisia osaamistavoitteita.

Valinnaiset osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa kuvata väestön terveyseroja ja tavallisimpien kansansairauksien riskitekijöitä ja niiden ennaltaehkäisyä
- osaa arvioida fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä omassa elämäntavassaan ja toimintaympäristössään
- osaa tarvittaessa käyttää sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja
- osaa hyödyntää terveystoimintaa
- osaa edistää ryhmän jäsenenä ryhmän toimintaa ja osallistua työ- ja opiskelukyvyn sekä hyvinvoinnin edistämiseen.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Väestön terveyserojen ja tavallisimpien kansansairauksien riskitekijöiden huomioon ottaminen	hakee tietoa tavallisimmista terveyshaitoista, toimintakykyä kuormittavista tekijöistä ja kansansairauksista, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta	hakee tietoa terveyshaitoista, toimintakykyä kuormittavista tekijöistä ja kansansairauksista	hakee monipuolisesti tietoa terveyshaitoista, toimintakykyä kuormittavista tekijöistä ja kansansairauksista
			arvioi kriittisesti saamaansa tietoa
Fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavien tekijöiden huomioon ottaminen	hakee tietoa fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä	hakee monipuolista tietoa fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä	hakee monipuolista tietoa fyysiseen, sosiaaliseen ja psyykkiseen toimintakykyyn vaikuttavista tekijöistä
	perustelee tiedolla liikunta- ja hyvinvointisuunnitelmansa ratkaisuja	arvioi tiedon merkitystä ja perustelee liikunta- ja hyvinvointisuunnitelmansa ratkaisuja	arvioi kriittisesti tiedon merkitystä ja perustelee liikunta- ja hyvinvointisuunnitelmansa ratkaisuja
	tarvitsee ajoittain ohjausta suunnitelman toteuttamisessa	toimii suunnitelmansa mukaisesti	toteuttaa suunnitelmaansa johdonmukaisesti
Tiedon hakeminen sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluita	hakee tarvittaessa tietoa sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluita, mutta tarvitsee ajoittain ohjausta sopivan palvelun löytämisessä	hakee tietoa sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen tarjonnasta luotettavista tietolähteistä	hakee itsenäisesti tietoa sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelujen tarjonnasta luotettavista tietolähteistä

			ohjaa muita opiskelijoita hankkimaan tietoa palveluista
Terveysliikunnan hyödyntäminen	hyödyntää omassa toiminnassaan yleisimpiä kunto- ja terveystuotantoja, mutta tarvitsee ajoittain yksilöllistä ohjausta	hyödyntää omassa toiminnassaan erilaisia kunto- ja terveystuotantoja ja seuraa omaa edistymistään	hyödyntää omassa toiminnassaan suunnitelmallisesti erilaisia kunto- ja terveystuotantoja ja seuraa kriittisesti omaa edistymistään ja muuttaa tarvittaessa suunnitelmaansa
Ryhmän toiminnan ja hyvinvoinnin edistäminen	osallistuu aktiivisesti ryhmän jäsenenä liikunta- tai muuhun tapahtumaan.	osallistuu aktiivisesti ryhmän jäsenenä liikunta- tai muuhun tapahtumaan ja kannustaa myös muita osallistumaan.	osallistuu aktiivisesti liikunta- ja muihin tapahtumiin ottaa osallistuessaan huomioon muiden osallistujien erilaisuuden ja kiinnostuksen kohteet.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssit *Kuntoliikunta* (LI5) ja *Nuoret, terveys ja arkielämä* (TE2) vastaavat tavoitteiltaan *Työkyvyn ylläpitäminen, liikunta ja terveystieto* -osa-alueen valinnaisia osaamistavoitteita.

3.4 Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen

Tutkinnon osan tulee sisältää osaamistavoitteita vähintään yhdeltä siihen kuuluvalta osa-alueelta tai useammalta osa-alueelta siten, että opiskelijalle kertyy yhteensä 7 osaamispisteen edestä sosiaalista ja kulttuurista osaamista.

3.4.1 Kulttuurien tuntemus

Osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa toimia tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita noudattaen ja edistää omalta osaltaan tasa-arvoa ja kaikkien yhdenvertaista kohtelua
- osaa toimia, käyttäytyä ja pukeutua tilanteen mukaisesti ja työkuulttuurin edellyttämällä tavalla
- osaa tunnistaa eri kulttuurien peruspiirteitä ja kulttuurista monimuotoisuutta *omalla alallaan*
- osaa ottaa huomioon eri kulttuuriryhmien keskeiset traditiot ja niiden vaikutukset toimintaan *omalla alallaan*
- osaa välittää *oman alan* historiaa, perinteitä ja muuttuneita käytäntöjä sekä vertailla niitä muiden kulttuurien piirteisiin.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteiden noudattaminen	kunnioittaa kulttuurista moninaisuutta ja ihmisoikeuksia sekä toimii oikeudenmukaisesti	edistää toiminnallaan yksilöiden ja ihmisryhmien kulttuuristen arvojen, uskomusten ja näkemysten vuorovaikutusta ja ymmärrystä	toimii kulttuurienvälisissä ristiriitatilanteissa eettisesti kestäväällä tavalla hyödyntämällä hankkimaansa tietoa ihmisryhmien erilaisista elämänmuodoista
Tehtävän mukaisen toimintakulttuurin toteuttaminen	tunnistaa työtehtävän edellyttämän pukeutumisen, käyttäytymisen ja toiminnan vaatimukset	ottaa pukeutumisessa, käyttäytymisessä ja toiminnassaan oma-aloitteisesti huomioon työpaikan toimintakulttuurin vaatimukset	kehittää päivittäisissä työtehtävissään työpaikan toimintakulttuurin edellyttämiä toimintatapoja ja -käytäntöjä
Kulttuurien peruspiirteiden ja monimuotoisuuden tunnistaminen	havaitsee arkipäivän elämään liittyviä kulttuurisia käytäntöjä ja huomaa niiden vaikutuksia toiminnassa	tunnistaa kulttuurisen monimuotoisuuden ja sen vaikutuksia toimintatapoihin	tunnistaa omaehtoisesti kulttuurista monimuotoisuutta ja toimii luontevasti ja aloitteellisesti kulttuurienvälisissä tilanteissa
Kulttuurien erityispiirteiden huomioon ottaminen	toimii työssään ohjattuna erilaisten kulttuuristen käytäntöjen edellyttämällä tavalla	ottaa huomioon työtehtävissään kulttuurisen monimuotoisuuden edellyttämät toimintatavat	ottaa omassa toiminnassaan huomioon kulttuurisen monimuotoisuuden ja kehittää sen pohjalta toimintaansa
Perinteiden ja käytäntöjen kehittäminen	havaitsee muutoksia oman alan käytännöissä ja tunnistaa erilaisia kulttuurisia ongelmanratkaisutapoja.	tunnistaa oman alan historiaa, lähestymistapoja ja käytäntöjä sekä vertailee niitä eri kulttuurien kesken.	kehittää oman alansa käytäntöjä ja lähestymistapoja perinteiden ja kulttuurivaikutteiden pohjalta.

Lukion opetussuunnitelman perusteissa ei ole kurssia, joka vastaa tavoitteiltaan *Kulttuurien tuntemus* -osa-alueen osaamistavoitteita.

3.4.2 Taide ja kulttuuri

Osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa tunnistaa taiteen ja kulttuurin eri ilmenemismuotoja ja hyödyntää niitä
- osaa tutkia, ilmaista ja tulkita kulttuurista todellisuutta (esimerkiksi musiikin, tanssin, teatterin, kirjallisuuden, median, kuvataiteen tai käsityön keinoin)
- osaa arvioida ja soveltaa monimuotoista suomalaista kulttuuriperintöä ja *oman alan* vakiintuneita käytäntöjä
- osaa noudattaa kulttuurisesti kestävästä kehityksestä periaatteita ja ymmärtää valintojensa kulttuuriset vaikutukset
- osaa kehittää taiteelle ominaisten esittämisen tapojen ja materiaalien, oman ilmaisun, suunnitteluprosessien, palvelu- ja tuotemuotoilun ja estetiikan tuntemustaan *omalla alallaan* ja soveltaa hankkimaansa taiteen ja kulttuurin osaamistaan omassa työssään.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Taiteen ja kulttuurin tunnistaminen ja hyödyntäminen	osallistuu taide- ja kulttuuritapahtumiin	ylläpitää oppilaitoksen kulttuuria, ja sen esteettistä ilmettä sekä osallistuu jonkun tapahtuman järjestämiseen	uudistaa oppilaitoksen kulttuuria hyödyntämällä taiteen lähestymistapoja tai osallistumalla yhteisten tapahtumien järjestämiseen
Oma tuottaminen ja tulkitseminen	osallistuu ohjattuna ajatuksiaan ja kokemuksiaan esittävän teoksen toteuttamiseen ja tulkintaan	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ajatuksiaan, kokemuksiaan ja tutkimuksiaan esittävän teoksen	suunnittelee, kehittää, toteuttaa ja arvioi kokemuksiaan ja tutkimuksiaan esittävän teoksen
Kulttuuriperinnön soveltaminen	tunnistaa monimuotoista kulttuuriperintöä ja käyttää sitä omassa tuottamisessa ja toiminnassa	välittää eteenpäin kulttuuriperintöä hyödyntämällä sitä aktiivisesti omassa tuottamisessa ja toiminnassa	kehittää kulttuuriperintöä tuottamalla siihen omaan ideointiin ja arviointiin perustuvaa uutta sisältöä
Kestävästä kehityksestä periaatteiden noudattaminen	tunnistaa kestävästä kehityksestä osa-alueet ja perustaa omat ratkaisunsa elinkaariajattelulle	tiedostaa kestävästä kehityksestä periaatteet ja elinkaariajattelun vaatimukset sekä ottaa niitä aktiivisesti huomioon valintoja tehdessään	toimii johdonmukaisesti kestävästä kehityksestä periaatteiden ja elinkaariajattelun vaatimusten mukaisesti valintoja tehdessään
Suunnitteluprosessin toteuttaminen	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ohjattuna teoksen, tuotteen tai	suunnittelee, toteuttaa ja arvioi ja edelleen kehittää teoksen, tuotteen tai	kerää taustatietoa, suunnittelee, seuraa toteutusta, arvioi ja

	palvelun muotoilun prosessia.	palvelun muotoilun prosessia.	kehittää edelleen aktiivisesti teoksen, tuotteen tai palvelun muotoilun prosessia.
--	-------------------------------	-------------------------------	--

Osaamisen tunnustamisessa seuraavista lukion kursseista *Minä, kuva ja kulttuuri* (KU1), *Ympäristö, paikka ja tila* (KU2), *Musiikki ja minä* (MU1) ja *Moniääninen Suomi* (MU2), yhteensä kaksi kurssia vastaavat tavoitteiltaan *Taide ja kulttuuri* -osa-alueen osaamistavoitteita.

3.4.3 Etiikka

Osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- pohtii arvojen, normien ja katsomusten merkitystä omassa elämässään ja ihmisten välisissä suhteissa
- osaa arvioida ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen vaikutuksia *oman alan* kannalta
- osaa hankkia tietoa *oman alan* ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta
- tunnistaa eettisiä tilanteita ja osaa toimia eettisten periaatteiden mukaisesti
- osaa tunnistaa omien ja toisten arvojen merkitystä työtilanteissa sekä osaa ratkaista *oman alan* työelämän arvo- ja normiristiriitoja.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Eettisten kysymysten pohtiminen	keskustelee ohjattuna omaan elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa liittyvistä arvoista sekä eettisistä ja katsomuksellisista kysymyksistä	keskustelee eettisistä, katsomuksellisista sekä omaan elämäänsä ja ihmissuhteisiinsa liittyvistä kysymyksistä ja arvoista	pohtii arvojen, normien ja erilaisten katsomusten merkitystä omassa elämässään, ihmisten välisissä suhteissa, työelämässä ja yhteiskunnassa
Arvojen vaikutusten arvioiminen	osoittaa tuntevansa keskeiset kansainväliset ihmisoikeussopimukset sekä niiden Suomea koskevat sitoumukset	tunnistaa oman alansa eettisiä kysymyksiä ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen kannalta	arvioi työelämän ja oman alansa eettisiä kysymyksiä ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja kestävän kehityksen kannalta

Ammattieettisen tietoperustan hakeminen	hakee ohjattuna tietoa oman alansa eettisistä kysymyksistä ja hyödyntää tietoperustaa tutuissa tilanteissa	hankkii tietoa oman alansa ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta ja hyödyntää sitä omassa elämässään ja työssään	vertailee tietoa oman alan ja muiden alojen ammattieettisestä tietoperustasta ja hyödyntää sitä työnsä ammatillisena voimavarana
Eettisten tilanteiden tunnistaminen ja eettisesti toimiminen	toimii hyvien tapojen mukaisesti ja vastuullisesti työssään ja sen ongelmatilanteissa, mutta tarvitsee tukea ja ohjausta uusissa tilanteissa	toimii vastuullisesti ja eettisesti työnsä ja työelämän erilaisissa tilanteissa sekä käyttäytyy työssään ja ihmissuhteissaan hyvien tapojen mukaisesti	toimii itsenäisesti osoittaen rehellisyyttä ja vastuullisuutta, kunnioittaa toisten näkemyksiä ja osaa perustella toimintansa eettistä perustaa
Arvojen tunnistaminen ja arvo- ja normiristiriitöiden käsitteleminen työssä	osaa ohjattuna havaita ammatinsa eettisiä ongelmatilanteita ja ratkaisee yhdessä yhteisönsä jäsenten kanssa työhönsä liittyviä arvo- ja normiristiriitöitä eettisesti.	tunnistaa ammatinsa eettisiä ongelmatilanteita ja hakee niihin ratkaisua yhdessä muiden kanssa sekä arvioi ratkaisun vaikutuksia keskeisten osapuolten näkökulmista.	osaa tehdä ratkaisuehdotuksia työelämän arvo- ja normiristiriitöihin eettisesti hyväksyttävällä tavalla.

Osaamisen tunnistamisessa lukion kurssit *Johdatus filosofiseen ajatteluun* (FI1) ja jokin seuraavista (a-c) kokonaisuuksista a) *Uskonnon luonne ja merkitys* (UE1), *Kirkko, kulttuuri ja yhteiskunta* (UE2) ja *Ihmisen elämä ja etiikka* (UE3), tai b) *Ortodoksinen maailma* (UO1), *Uskonoppi ja etiikka* (UO2) ja *Raamattutieto* (UO3) tai c) *Hyvä elämä* (ET1), *Maailmankuva* (ET2) ja *Yksilö ja yhteisö* (ET3) vastaavat tavoitteiltaan *Etiikka*-osa-alueen osaamistavoitteita.

3.4.4 Psykologia

Osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa havainnoida ja ymmärtää ihmisen toimintaan vaikuttavia psykologisia tekijöitä
- osaa hyödyntää kehityspsykologista tietoa työssään erilaisissa vuorovaikutus- ja ryhmätilanteissa
- osaa selittää omaa ja muiden käyttäytymistä psykologisen tiedon avulla
- osaa toimia psyykkistä hyvinvointiaan ja oman alan työtehtävistä suoriutumista edistävästi
- osaa arvioida *työhönsä liittyviä* ihmissuhde- ja asiakaspalvelutilanteita ja toimia psykologista tietoa käyttäen.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		

Havainnoiminen ja toiminnan ymmärtäminen	tuntee psykologian keskeisiä käsitteitä ja ymmärtää niiden yhteyden ihmisen toimintaan	käyttää psykologista tietoa ihmisten toiminnan ymmärtämisessä tavallisissa arki- ja työelämän tilanteissa	soveltaa kognitiivisen psykologian ja persoonallisuuspsykologian tietoa tavallisiin työelämän tilanteisiin ja selittää niiden avulla sekä omaa että muiden ihmisten toimintaa
Psykologisen tiedon hyödyntäminen	soveltaa keskeisintä tietoa yksilön psyykkisen kehityksen perustana olevista psykologisista, biologisista ja sosiaalisista tekijöistä	havainnoi ja ymmärtää psyykkisen kehityksen perustana olevien tekijöiden välisiä yhteyksiä eri elämänvaiheissa ja eri-ikäisinä	ymmärtää yksilön psyykkisen kehityksen mahdollisia ongelmia ja ymmärtää, että kehitykseen voidaan vaikuttaa
Psykyen vaikutuksen huomioiminen käyttäytymiseen	ottaa huomioon motivaation, tunteiden ja sitoutumisen merkityksen omaan suoriutumiseensa	toimiessaan erilaisten ihmisten kanssa työ- ja opiskeluyhteisössään ymmärtää motivaation ja sitoutumisen vaikutuksen työsuorituksiin	tiedostaa omia ja toisten tunteita sekä hallitsee työelämässä tunteitaan ja asenteitaan tilanteen vaatimalla tavalla
Psyykkisen työ- ja toimintakyvyn ylläpitäminen	edistää ohjatusti psyykkistä työ- ja toimintakykyään	tietää psyykkisen hyvinvoinnin ylläpitämisen keinoja ja vaikuttaa työyhteisön hyvinvointiin myönteisellä tavalla	tiedostaa omaan jaksamiseensa ja stressinhallintaan vaikuttavia psyykkisiä tekijöitä sekä osaa vaikuttaa niihin jaksamistaan edistävästi
Toimiminen ihmissuhde- ja vuorovaikutustilanteissa	käyttää psykologista tietoa toimiessaan työpaikan tavanomaisissa asiakaspalvelu- ja vuorovaikutustilanteissa.	tietää roolien, normien ja ryhädynamiikan merkityksen ihmisten välisessä toiminnassa sekä tunnistaa erilaisia johtamistapoja ja niiden vaikutusta työkuulttuuriin.	soveltaa psykologista tietoa toimiessaan työpaikan eri rooleissa ja toimii yhteistyökykyisesti erilaisista yhteiskunnallisista oloista ja kulttuuritaustoista lähtöisin olevien ihmisten kanssa.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Psyykkinen toiminta, oppiminen ja vuorovaikutus* (PS1) vastaa tavoitteiltaan yhden osaamispisteen (1 osp) laajuista osaa *Psykologia*-osa-alueen tavoitteista. Jos opiskelija on suorittanut edellisen lisäksi *Ihmisen psyykkinen kehitys* (PS2), *Motivaatio, tunteet ja älykäs toiminta* (PS4) ja *Persoonallisuus ja mielenterveys* (PS5), ne yhdessä vastaavat tavoitteiltaan koko *Psykologia*-osa-alueen tavoitteita.

3.4.5 Ympäristöosaaminen

Osaamistavoitteet, 3 osp

Opiskelija

- osaa noudattaa ympäristölainsäädäntöä sekä toimia *oman alan* laatu-, ympäristö- ja turvallisuusjärjestelmien ja kestäväen kehityksen periaatteiden mukaisesti
- hallitsee ammattitaidon kannalta keskeisten tuotteiden elinkaaren
- osaa toimia luonnon monimuotoisuuden säilyttäen
- osaa sopeutua ilmastonmuutokseen työ- ja toimintatapavalinnoilla
- osaa edistää energia- ja materiaalitehokkuutta ja ehkäisee jätteiden syntyä
- osaa omassa toiminnassaan ottaa huomioon mahdolliset ympäristövaikutukset, kuten päästöt ilmaan, veteen tai maaperään
- osaa lajitella jätteet ja hyödyntää kierrätyksen mahdollisuudet *omalla alallaan*.

Osaamisen arviointi

ARVIOINNIN KOHDE	ARVIOINTIKRITEERIT		
	Tyydyttävä T1	Hyvä H2	Kiitettävä K3
	Opiskelija		
Lainsäädännön, turvallisuusjärjestelmien ja kestäväen kehityksen periaatteiden noudattaminen	noudattaa ohjattuna keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita	noudattaa keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita	noudattaa keskeisiä ympäristöön liittyviä säädöksiä, määräyksiä ja ohjeita sekä ennakoi tulevia muutoksia
	toimii ohjattuna ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien mukaisesti	toimii ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien mukaisesti	osallistuu aktiivisesti työpaikkansa ympäristö-, laatu- ja turvallisuusjärjestelmien rakentamiseen ja/tai kehittämiseen
	ei vahingoita toiminnallaan ympäristöä	perustaa toimintansa ympäristön kunnioittamiseen	perustaa toimintansa esimerkilliseen ympäristön kunnioittamiseen
	toimii ohjattuna ekotehokkaasti	toimii ekotehokkaasti	toimii ekotehokkuutta edistäen
	vaalii ohjattuna kulttuuriperintöä ammatissaan	vaalii kulttuuriperintöä ammatissaan	osallistuu aktiivisesti lähiympäristönsä kulttuuriperinnön vaalimiseen ja edistää sitä ammatissaan

	toimii työssään suvaitsevasti	kunnioittaa kanssaihmisten arvoja ja oikeuksia	kunnioittaa kanssaihmisten arvoja ja oikeuksia ja pyrkii noudattamaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteita
Elinkaariajattelun toteuttaminen	valitsee ohjattuna sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä	valitsee sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä	valitsee sellaisia tuotteita ja palveluita, jotka elinkaarivaikutuksiltaan rasittavat vähän luonnon kantokykyä sekä perustelee valintansa
Luonnon monimuotoisuuden säilyttäminen	pyrkii toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen	pyrkii aktiivisesti toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen	edistää toiminnallaan luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä
Ilmastonmuutokseen sopeutuminen	valitsee ohjattuna työ- ja toimintatavat, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on mahdollista	valitsee työ- ja toimintatavat, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on mahdollista	edistää sellaisten työ- ja toimintatapojen käyttöä, joilla sopeutuminen ilmastonmuutokseen on mahdollista
Energia- ja materiaalitehokkuuden edistäminen sekä jätteiden synnyn ehkäiseminen	valitsee ohjattuna energiatehokkuutta edistäviä välineitä ja materiaaleja	valitsee energiatehokkuutta edistäviä välineitä ja materiaaleja	edistää energiatehokasta välineiden ja materiaalien käyttöä
	huomioi ohjattuna materiaalitehokkuuden valinnoissaan	huomioi materiaalitehokkuuden valinnoissaan	edistää tehokasta materiaalien käyttöä
	ehkäisee ohjattuna jätteiden syntyä tavanomaisissa työtehtävissä	ehkäisee jätteiden syntyä	toimii aktiivisesti jätteiden synnyn ehkäisemiseksi
Toiminnan ympäristövaikutuksien huomioon ottaminen	tunnistaa ohjattuna toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään	tunnistaa toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään	ennakoi toiminnot, jotka saattavat aiheuttaa päästöjä ilmaan, veteen tai maaperään
	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ohjattuna ratkaisuehdotuksia	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ratkaisuehdotuksia	havaitsee työssään tavallisimpia ympäristöriskitekijöitä ja löytää niihin ratkaisuja

	pyrkii toiminnallaan estämään päästöjen syntymistä	ohjaa omalla esimerkillään estämään päästöjen syntymistä	ohjaa aktiivisesti omalla esimerkillään estämään päästöjen syntymistä
Jätteiden lajittelu ja kierrätys	tunnistaa ohjeiden mukaisesti tutut jättejakeet	tunnistaa jättejakeet	tunnistaa itsenäisesti jättejakeet
	lajittelee syntyvän jätteen ohjatusti tavanomaisissa työtehtävissä ja pyrkii hyödyntämään kierrätyksen mahdollisuudet	lajittelee jätteet ohjeiden mukaan ja hyödyntää kierrätyksen mahdollisuudet	lajittelee jätteet ja etsii uusia kierrätyksen mahdollisuuksia
	arvioi ohjattuna kustannussäästöjä.	arvioi kustannussäästöjä.	ohjaa kustannussäästöihin.

Osaamisen tunnustamisessa lukion kurssi *Ympäristöekologia* (BI3) vastaa tavoitteiltaan *Ympäristöosaaminen*-osa-alueen osaamistavoitteita 1 osaamispisteen verran.

3.4.6 Osa-alueita kohdista 3.1.1–3.3.4

Sosiaalinen ja kulttuurinen osaaminen -tutkinnon osaan voidaan sisällyttää muiden yhteisten tutkinnon osien osa-alueiden valinnaisia osaamistavoitteita kohdista 3.1.1–3.3.4. Nämä osaamistavoitteet voivat olla myös koulutuksen järjestäjän päättämiä yhteisten tutkinnon osien osa-alueiden valinnaisia osaamistavoitteita tai opiskelijan aikaisemmin hankkimaa osaamista, joka tukee tutkinnon osan ja sen osa-alueiden osaamistavoitteita.

4 VAPAASTI VALITTAVAT TUTKINNON OSAT AMMATILISESSA PERUSKOULUTUKSESSA

Vapaasti valittavat tutkinnon osat (10 osp) tukevat tutkinnon ammattitaitovaatimuksia ja osaamistavoitteita ja ne voivat koostua yhdestä tai useammasta tutkinnon osasta. Tutkinnon osat voivat olla seuraavia:

4.1 Ammatillisia tutkinnon osia

Tämä voi sisältää ammatillisia tutkinnon osia oman tai jonkin muun koulutusalan ammatillisista perustutkinnoista, ammattitutkinnoista tai erikoisammattitutkinnoista.

4.2 Paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin perustuvia tutkinnon osia

Tämä voi sisältää työelämän alueellisten ja paikallisten ammattitaitovaatimusten ja opiskelijan ammattitaidon syventämistarpeiden mukaisia tutkinnon osia, joiden tulee vastata laajemmin paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin kuin pelkästään yhden yrityksen tarpeisiin. Nämä tutkinnon osat nimetään työelämän toimintakokonaisuuden pohjalta ja niille määritellään laajuus osaamispisteinä. Lisäksi määritellään tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, osaamisen arviointi ja ammattitaidon osoittamistavat Opetushallituksen määräyksen (Osaamisen tunnustamisen ja tunnustamisen mitoituksen periaatteet ja arvosanojen muuntaminen ammatillisessa peruskoulutuksessa 93/011/2014) liitteessä olevan arviointitaulukon mukaisesti.

4.3 Yhteisten tutkinnon osien osa-alueita tai lukio-opintoja

Tämä voi sisältää ammatillisen perustutkinnon yhteisiä tutkinnon osia tai niiden osa-alueita tai lukio-opintoja, jotka toteutetaan lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti.

4.4 Jatko-opintovalmiuksia tai ammatillista kehittymistä tukevia opintoja

Tämä voi sisältää jatko-opintovalmiuksia tai ammatillista kehittymistä tukevia tutkinnon osia. Nämä tutkinnon osat nimetään ja niille määritellään laajuus osaamispisteinä. Lisäksi voidaan määritellä tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset tai osaamistavoitteet, osaamisen arviointi ja ammattitaidon osoittamistavat. Osaaminen voidaan koulutuksen järjestäjän päätöksellä arvioida asteikolla hyväksytty/hylätty. Mikäli käytetään arviointiasteikkoa T1-K3, määrittelyssä voidaan hyödyntää Opetushallituksen määräyksen (Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen mitoituksen periaatteet ja arvosanojen muuntaminen ammatillisessa peruskoulutuksessa 93/011/2014) liitteessä olevaa arviointitaulukkoa.

4.5 Työkokemuksen kautta hankittuun osaamiseen perustuvia yksilöllisiä tutkinnon osia

Työkokemuksen kautta hankittuun osaamiseen perustuvat yksilölliset tutkinnon osat voivat olla oman tai muiden alojen työssä, itsenäisessä ammatin harjoittamisessa tai yrittämisessä hankittua osaamista. Nämä tutkinnon osat nimetään ja niille määritellään laajuus osaamispisteinä. Lisäksi voidaan määritellä tutkinnon osien ammattitaitovaatimukset, osaamisen arviointi ja ammattitaidon osoittamistavat. Osaaminen voidaan koulutuksen järjestäjän päätöksellä arvioida asteikolla hyväksytty/hylätty. Mikäli käytetään arviointiasteikkoa T1-K3, määrittelyssä voidaan hyödyntää Opetushallituksen määräyksen (Osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen mitoituksen periaatteet ja arvosanojen muuntaminen ammatillisessa peruskoulutuksessa 93/011/2014) liitteessä olevaa arviointitaulukkoa.

5 TUTKINTOA YKSILÖLLISESTI LAAJENTAVAT TUTKINNON OSAT AMMATILISESSA PERUSKOULUTUKSESSA

Ammatillisessa peruskoulutuksessa opiskelija voi yksilöllisesti sisällyttää perustutkintoonsa enemmän tutkinnon osia, jos se on tarpeellista työelämän alakohhtaisten tai paikallisten ammattitaitovaatimusten tai opiskelijan ammattitaidon syventämisen kannalta. Ne voivat olla ammatillisia tutkinnon osia tai paikallisiin ammattitaitovaatimuksiin perustuvia tutkinnon osia.

LIITE 1 VIITTOMAKIELISEN OHJAUKSEN AMMATTIALAN KUVAUS, ARVOPERUSTA JA PERUSTUTKINNON TAVOITTEET

Alan kuvaus

Viittomakieli- ja kommunikaatioalalla tarkoitetaan sitä alaa ja niitä toimintaympäristöjä, joissa käytetään viittomakieltä, viittomiin pohjautuvia tai puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja. Viittomakieli- ja kommunikaatioalalla viittomakielen ohjaaja työskentelee viittomakielisten, kuulo- ja kuulonäkövammaisten, kielihäiriöisten (esimerkiksi kehitysvammaisten ja dysfaattisten) sekä puhevammaisten ohjaus-, kasvatus- ja avustamistehtävissä. Viittomakielen ohjaajan työ käsittää eri-ikäisten asiakkaiden kommunikaation ja kielellisten taitojen tukemista sekä yksilöllisen kasvun ja kehityksen huomioivaa ohjaamista erilaisissa toimintaympäristöissä.

Viittomakielen ohjaajan toiminnan lähtökohtana on asiakkaan kommunikaation ja kielitaidon tukeminen ja kehittyminen sekä asiakkaan yhteiskunnallisten osallistumismahdollisuuksien turvaaminen. Viittomakielen ohjaaja tukee osana moniammatillista työryhmää eri-ikäisten asiakkaiden kommunikointia erilaisissa toimintaympäristöissä sekä edistää hyvinvointia ja yksilöllistä kasvua. Viittomakielen ohjaaja suunnittelee, toteuttaa ja arvioi eri-ikäisten tavoitteellista kasvatus- ja viriketoimintaa. Ammatilliseen ydinosaamiseen kuuluu asiakkaan ohjaaminen ja avustaminen suomalaisella viittomakielellä, viittomiin pohjautuvilla menetelmillä, muilla puhetta tukevilla ja korvaavilla kommunikaatiomenetelmillä, selkokielellä sekä puhumalla selkeästi.

Työssään viittomakielen ohjaaja ottaa huomioon lasten, nuorten, aikuisten ja ikääntyneiden erilaiset tarpeet ja odotukset. Kasvatus-, lastenhoito- ja kuntoutustyössä viittomakielen ohjaaja kunnioittaa lapsen perheen tekemiä kieli- ja kommunikaatiovalintoja. Viittomakielen ohjaaja toimii lasten kanssa työskennellessään lapsilähtöisesti tavoitteenaan edistää lapsen tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Viittomakielen ohjaajan erityisosaamista on lapsen kielellisen kuntoutuksen tukeminen jokapäiväisessä arkielämässä. Viittomakielen ohjaaja osallistuu kehittävän kasvu-, kommunikaatio-, kieli- ja kuunteluympäristön luomiseen lapselle ja hänen lähiympäristölleen. Avustamisessa otetaan huomioon asiakkaan voimavarat ja osaaminen sekä annetaan tarvittavaa tukea. Aikuisten ja ikääntyneiden kanssa työskennellessään viittomakielen ohjaaja ottaa huomioon asiakkaiden elämänsä historian ja voimavarat. Työskennellessään kuurosokeiden kanssa viittomakielenohjaaja opastaa ja kuvailee ympäristöä.

Suuri osa viittomakieli- ja kommunikaatioalan työtehtävistä sijoittuu sosiaalihuollon hoito-, kasvatus- ja kuntoutustehtäviin, joissa yleisammattinimikkeenä käytetään usein lähihoidajan nimikettä. Toinen suuri viittomakielen ohjaajien työllistäjä on opetustoimi ja siellä koulunkäyntiavustamisen tehtävät. Viittomakieli- ja kommunikaatioalalla suurin palvelujen tuottaja on julkinen sektori, mutta palveluja tuottavat myös yksityinen ja kolmas sektori. Viittomakielen ohjaaja voi työskennellä palkattuna työntekijänä tai tarjota palvelujaan oman yrityksen kautta. Alan keskeisiä työympäristöjä ovat päiväkodit tai muut varhaiskasvatuksen ympäristöt, oppilaitokset, hoitolaitokset, palvelutalot ja toimintakeskukset sekä eri-ikäisten vapaa-ajantoiminta (erilaiset kurssit, leirit ja kerhot). Viittomakielen ohjaaja voi työskennellä lastenhoitajana, lasten ohjaajana sekä henkilökohtaisena- tai ryhmäavustajana päiväkodissa tai muussa varhaiskasvatuksen ympäristössä. Oppilaitoksissa sekä koululaisten aamu- ja/ iltapäivätoiminnassa viittomakielen ohjaaja voi toimia ohjaajana, henkilökohtaisena avustajana ja/tai ryhmäavustajana. Viittomakielen ohjaaja voi työllistyä myös aikuisten ja ikääntyneiden henkilökohtaiseksi avustajaksi.

Alan arvoperusta

Viittomakielisten, kuulovammaisten, kehitysvammaisten tai asiakkaiden, joilla on kielellisiä erityisvaikeuksia, kielellisen kuntoutuksen jokapäiväisessä toteuttamisessa tarvitaan kieli- ja kommunikaatiotaitoista lastenhoitoa, ohjaamista ja avustamista. Viittomakielen ohjaajalta vaaditaan hyvää suomenkielen ja suomalaisen viittomakielen kieli- ja vuorovaikutustaitoa sekä erilaisten puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiomenetelmien hallintaa. Lisäksi tarvitaan myös suunnittelu-, toteutus- ja arviointikykyä toiminnan ohjauksessa.

Viittomakielisen ohjauksen arvoperustana on humanistinen ihmiskäsitys. Siinä on keskeistä suvaitsevaisuus, inhimillisuus, tasa-arvoisuus, sosiaalisuus, yhteisöllisyys ja oikeudenmukaisuus. Viittomakielen ohjaaja toimii Yhdistyneiden Kansakuntien Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen hengen mukaisesti. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen ja erityisesti jokaisen oikeus käyttää äidinkieltään ovat viittomakielen ohjaajan työn keskeisiä periaatteita. Koulutus tukee vahvasti viittomakielisten oikeutta kaksikielisyteen ja kulttuurisen identiteetin kasvua.

Viittomakielisen ohjauksen keskeinen lähtökohta on asiakkaan yksilöllinen oikeus oman elämän rakentamiseen tasavertaisessa vuorovaikutuksessa erilaisten ihmisten kanssa. Yhteiskunnallisena arvopäämääränä on ihmisen ja yhteiskunnan hyvinvointi sekä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävä kehitys. Positiiviseen oikeuskäsitykseen kuuluu ihmisten omien valmiuksien tukeminen, jotta asiakas kykenisi itse huolehtimaan oikeuksistaan. Viittomakielinen ohjaus ehkäisee ennalta syrjäytymistä ja eriarvoistumista. Viittomakielisen ohjauksen kasvatuksellisena tavoitteena on selviytymiskykyinen ja valtaistunut ihminen, jolla on kyky selviytyä mahdollisimman itsenäisesti muuttuvassa yhteiskunnassa.

Käytännön ohjaus- ja avustustoiminnassa painottuvat vastuu ohjattavien ja avustettavien turvallisuudesta ja yhteistoiminnasta ympäristön kanssa, yksilöllisten lähtökohtien huomioonottaminen ja kunnioittaminen, luotettavuus ja joustavuus. Viittomakielen ohjaaja osoittaa hienotunteisuutta kohdatessaan ja ohjattaessaan erilaisia ihmisiä. Hän arvostaa omaa ammattiaan sekä huolehtii omien taitojensa jatkuvasta ajantasaistamisesta.

Perustutkinnon tavoitteet

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon tavoitteena on tuottaa sellainen ammattitaito, jonka avulla yksilön yhdenvertaisuutta ja ilmaisunvapautta voidaan tukea käyttämällä ohjaus- ja avustustyössä suomalaista viittomakieltä sekä erilaisia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä.

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon suorittanut viittomakielen ohjaaja osaa toimia ohjaus-, kasvatusta- ja avustamistehtävissä erilaisissa työympäristöissä kuten päivähoitossa, koulussa, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnassa, leireillä, kerhoissa, kursseilla, vammaisten henkilökohtaisessa avustuspalvelussa sekä päivätoiminnassa, palvelutaloissa ja toimintakeskuksissa alan arvopohjan edellyttämällä tavalla. Ammattinimikkeenä näissä tehtävissä voi olla mm. lastenhoitaja, lasten ohjaaja, koulunkäynnin avustaja, koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminnan ohjaaja, henkilökohtainen avustaja sekä virike- ja vapaa-ajantoiminnan ohjaaja.

Viittomakielen ohjaaja osaa ohjata ja avustaa erityisesti viittomakielisiä, kuulo- ja kuulonäkövammaisia, kuurosokeita ja kehitysvammaisia asiakkaita sekä sellaisia asiakkaita, joilla on kielellisiä erityisvaikeuksia. Viittomakielen ohjaaja tarjoaa asiakkaalle mahdollisuuden monipuoliseen vuorovaikutukseen asiakkaan käyttämällä kielellä ja/tai kommunikaatiotavalla. Viittomakielen ohjaaja osaa suomalaista viittomakieltä, viittomiin pohjautuvia menetelmiä (kuten viitottu puhe, tukiviittomien käyttö), puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiomenetelmiä (kuten eleet, kuvat, piirroksot ja esineet) sekä selkokieltä. Hän tukee asiakkaidensa kommunikaation ja kielellisten taitojen kehittymistä.

Viittomakielen ohjaaja osaa ottaa huomioon eri-ikäisten asiakkaiden kehitysvaiheet. Hän osaa tunnistaa ja ottaa huomioon erityistä ja yksilöllistä tukea tarvitsevien asiakkaiden tarpeet toimintaa suunnitellessaan ja toteuttaessaan. Hän ottaa huomioon ympäristön ja kuulovammojen vaikutukset kommunikointiin ja toimintaan. Hän tukee asiakkaiden fyysistä, psyykkistä, sosiaalista ja kielellistä kehitystä sekä omatoimisuutta. Hän tuntee kuntoutuksen periaatteet ja toimijat ja osaa tehdä moniammatillista yhteistyötä. Viittomakielen ohjaaja osaa ohjata asiakasta tai asiakasryhmää asiakaslähtöisesti ja käyttää erilaisia ohjausmenetelmiä. Hän innostaa, motivoi ja kasvattaa ohjattaessaan tai avustaessaan ja järjestää tavoitteellista ja elämyksiä tuottavaa toimintaa. Monikulttuurisessa toimintaympäristössä hän osaa toimia luontevasti.

Viittomakielen ohjaaja on luotettava, laatu tietoinen, oma-aloitteinen sekä asiakaspalvelu- ja yhteistyöhenkinen. Hänellä on vankka toiminnanohjaustaito, monipuoliset kommunikointivalmiudet sekä hyvät vuorovaikutustaidot. Viittomakielen ohjaaja toimii vastuullisesti, taloudellisesti ja tehtyjen

sopimusten mukaisesti. Hän osaa tehdä itsenäisiä ratkaisuja. Työssään viittomakielen ohjaaja toimii eettisesti ja pyrkii aina sosiaalisesti oikeudenmukaisiin ja kestäviin ratkaisuihin. Hän toimii suvaitsevasti ja tasa-arvoisesti. Hän osaa ottaa toiset ihmiset huomioon ja ymmärtää erilaisia elämäntilanteita, mielipiteitä ja tunteita. Hän kunnioittaa lapsen perheen tekemiä kieli- ja kommunikaatiovalintoja. Viittomakielen ohjaaja osaa hallita omat tunteensa ohjaus- ja muissa vuorovaikutustilanteissa ja käyttäytyy hyvien tapojen mukaisesti. Hän osaa toimia rakentavasti ja tilanteeseen sopivalla tavalla asiakkaan, hänen läheistensä sekä työyhteisön ja yhteistyökumppaneiden kanssa.

Viittomakielen ohjaaja pitää huolta ohjattaviensa turvallisuudesta ja terveydestä sekä omasta työ- ja toimintakyvystään. Hän huolehtii käytettävien välineiden ja menetelmien turvallisuudesta sekä ympäristön viihtyisyydestä ja järjestyksestä. Hän noudattaa työsuojelumääräyksiä ja -ohjeita. Viittomakielen ohjaaja toimii kestäväen kehityksen periaatteiden mukaisesti. Hän osaa käyttää tieto- ja viestintäteknikkaa tiedon hankinnassa, viestinnässä sekä palvelujen markkinoinnissa.

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnon suorittaneella on monipuolinen ammattitaito, ja hän kehittää sitä jatkuvasti elinikäisen oppimisen periaatteiden mukaisesti. Hän osaa arvioida omaa oppimistaan ja osaamistaan sekä arvioida ja jäsentää tietojaan ja taitojaan. Hän huolehtii omasta jaksamisestaan työssä. Viittomakielen ohjaaja arvostaa omaa ammattiaan ja haluaa kehittää ammattialaansa.

Viittomakielisen ohjauksen perustutkinnossa voi erikoistua ilmaisutaitojen ohjaamiseen, kuurosokeiden ohjaamiseen, kommunikaation ohjaamiseen, monikulttuurisessa työympäristössä toimimiseen tai palvelujen tuottamiseen.

Lisäksi ammatillisen peruskoulutuksen tavoitteena on antaa opiskelijalle valmiuksia yrittäjyyteen. Koulutuksen tavoitteena on myös tukea opiskelijoiden kehitystä hyväksi ja tasapainoisiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintovalmiuksien, ammatillisen kehittymisen, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja. (L630/1998, 5 § (muutos 787/2014)).

Elinikäisen oppimisen avaintaidot sisältyvät ammatillisten tutkinnon osien ammattitaitovaatimuksiin ja yhteisten tutkinnon osien osaamistavoitteisiin sekä niiden arviointikriteereihin. Avaintaitojen tavoitteena on tukea sellaisen osaamisen kehittymistä, jota tarvitaan jatkuvassa oppimisessa, tulevaisuuden ja uusien tilanteiden haltuunotossa sekä työelämän muuttuvissa tilanteissa selviytymisessä.

Elinikäisen oppimisen avaintaitojen kuvaus

Oppiminen ja ongelmanratkaisu

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja suunnittelee toimintaansa sekä kehittää itseään ja työtään. Hän arvioi omaa osaamistaan. Hän ratkaisee työssään ongelmia sekä tekee valintoja ja päätöksiä. Hän toimii työssään joustavasti, innovatiivisesti ja uutta luovasti. Hän hankkii tietoa, jäsentää, arvioi ja soveltaa sitä.

Vuorovaikutus ja yhteistyö

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja toimii tilanteen vaatimalla tavalla erilaisissa vuorovaikutustilanteissa sekä ilmaisee erilaisia näkökantoja selkeästi, rakentavasti ja luottamusta herättäen. Hän toimii yhteistyökykyisesti erilaisten ihmisten kanssa ja työryhmän jäsenenä sekä kohtelee erilaisia ihmisiä tasavertaisesti. Hän noudattaa yleisesti hyväksytyjä käyttäytymissääntöjä ja toimintatapoja. Hän hyödyntää saamaansa palautetta toiminnassaan.

Ammattietiikka

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja toimii työssään ammatin arvoperustan mukaisesti. Hän sitoutuu työhönsä ja toimii vastuullisesti noudattaen tehtyjä sopimuksia ja ammatin kuuluvaa etiikkaa.

Terveys, turvallisuus ja toimintakyky

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja toimii turvallisesti ja vastuullisesti työ- ja vapaa-aikana sekä liikenteessä ja ylläpitää terveellisiä elintapoja sekä toiminta- ja työkykyään. Hän työskentelee ergonomisesti ja hyödyntää

alallaan tarvittavan terveysliikunnan sekä ehkäisee työhön ja työympäristöön liittyviä vaaroja ja terveyshaittoja.

Aloitekyky ja yrittäjäyys

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja edistää toiminnallaan tavoitteiden saavuttamista. Hän toimii aloitteellisesti ja asiakaslähtöisesti työntekijänä ja/tai yrittäjänä. Hän suunnittelee toimintaansa ja työskentelee tavoitteiden saavuttamiseksi. Hän toimii taloudellisesti ja tuloksellisesti ja johtaa itseään. Hän mitoittaa oman työnsä tavoitteiden mukaan.

Kestävä kehitys

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja toimii ammatinsa kestävän kehityksen ekologisten, taloudellisten, sosiaalisten sekä kulttuuristen periaatteiden mukaisesti. Hän noudattaa alan työtehtävissä keskeisiä kestävän kehityksen säädöksiä, määräyksiä ja sopimuksia.

Estetiikka

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja ottaa toiminnassaan huomioon oman alansa esteettiset tekijät. Hän edistää tai ylläpitää työympäristönsä viihtyisyyttä ja muuta esteettisyyttä.

Viestintä ja mediaosaaminen

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja viestii monimuotoisesti ja vuorovaikutteisesti tilanteeseen sopivalla tavalla hyödyntäen kielitaitoaan. Hän havainnoi, tulkitsee sekä arvioi kriittisesti erilaisia mediatuotteita, käyttää mediaa ja viestintäteknologiaa sekä tuottaa media-aineistoja.

Matematiikka ja luonnontieteet

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja käyttää peruslaskutoimituksia työssä vaadittavien ja arkipäivän laskutehtävien ratkaisemisessa. Hän käyttää esim. kaavoja, kuvaajia, kuvioita ja tilastoja ammattitehtävien ja -ongelmien ratkaisemisessa ja hän soveltaa fysiikan ja kemian lainalaisuuksiin perustuvia menetelmiä ja toimintatapoja työssään.

Teknologia ja tietotekniikka

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja hyödyntää ammatissa käytettäviä teknologioita monipuolisesti. Hän ottaa työssään huomioon tekniikan hyödyt, rajoitukset ja riskit. Hän käyttää tietotekniikkaa monipuolisesti ammatissaan ja kansalaisena.

Aktiivinen kansalaisuus ja eri kulttuurit

Opiskelija tai tutkinnon suorittaja käyttää hyödykseen tietoa yhteiskunnan perusrakenteista ja toimintavoista sekä osallistuu rakentavalla tavalla yhteisön toimintaan ja päätöksentekoon. Hän toimii oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa mukaisesti sekä työssä että arkielämässä. Hän pyrkii aktiivisella toiminnalla vaikuttamaan epäkohtien poistamiseen. Hän noudattaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuslakeja. Hän toimii asiallisesti ja työelämän vaatimusten mukaisesti eri kulttuuritaustan omaavien ihmisten kanssa kotimaassa ja kansainvälisissä toiminnoissa.